

ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Μετέχοντες Σπουδαστές:

ΘΩΜΑ ΜΑΡΙΑ
ΚΑΡΑΜΠΑΤΣΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ
ΠΡΑΠΑ ΣΟΥΛΤΑΝΑ

Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

ΓΑΙΤΑΝΗ ΡΕΓΓΙΝΑ
Καθηγήτρια Εφαρμογών

Πτυχιακή για την λήψη του πτυχίου την κοινωνική εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	1807
----------------------	------

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας για τη βοήθειά τους και τη συμπεριφορά τους στην προσπάθειά μας για την απόκτηση του πτυχίου της κοινωνικής εργασίας.

Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε την Καθηγήτρια Εφαρμογών κ. Γαϊτάνη Ρεγγίνα για την επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας αυτής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
2.ΠΡΟΒΛΗΜΑ	4
3.ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	5
4.ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	12
2. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	13
2. Περιορισμός των λειτουργιών της οικογένειας	14
3. ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΔΟΜΩΝ	15
3.1 Θεμελιακές ανακατατάξεις στο σκοπό και τη μορφή της οικογένειας.	17
3.2 Επιπτώσεις των ανακατατάξεων στο θεσμό της οικογένειας	19
3.3 Δημιουργία νέων μοντέλων οικογένειας	21
3.4 Η μονογονεϊκή οικογένεια ως νέο μοντέλο οικογένειας	23
3.5 Η θέση της μονογονεϊκής οικογένειας σήμερα	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III	
1. ΓΕΝΙΚΑ	25
1.1 Η μητρότητα εκτός γάμου-Αιτία μονογονεϊκότητας	26
<i>ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ</i>	
1.1.2 Ευρωπαϊκή και ελληνική πραγματικότητα	28
1.1.3 Μητρότητα εκτός γάμου-Ψυχαναλυτική προσέγγιση	32
1.2 Το διαζύγιο-αιτία μονογονεϊκότητας	33
1.3 Η χηρεία -αιτία μονογονεϊκότητας	35
1.4 Βιοτεχνολογία-Αιτία μονογονεϊκότητας	36
1.5 Αντρας.Μόνος -πατέρας αιτία μονογονεϊκότητας	37
1.5.1 Η διαφοροποιημένη επίδραση των γονεϊκών ρόλων ανάλογα με το φύλο του γονέα	39
2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΑΝ ΣΥΣΤΗΜΑ	42
3. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	46
3.1 Οι επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στη μόνη μητέρα	46
3.2 Οι επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στο παιδί	47

3.2.1 Το παιδί μέλος της μονογονεϊκής οικογένειας λόγω μητρότητας εκτός γάμου	47
3.2.2 Το παιδί μέλος μονογονεϊκής οικογένειας λόγω απώλειας του ενός γονέα	48
3.2.3 Το παιδί μέλος μονογονεϊκής οικογένειας λόγω διαζυγίου	50
3.3 Οι επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στο βιοτικό επίπεδο	53
3.4 Επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας και του χαμηλού βιοτικού επιπέδου στην εκπαίδευση	37
4. Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	59
4.1 Η στάση του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος απέναντι στην μονογονεϊκή οικογένεια	62
4.2 Η στάση των ειδικών που συνδιάλασονται με την μονογονεϊκή οικογένεια	65
5.ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	66
5.1 Εξελικτική πορεία του φαινομένου της μονογονεϊκότητας στη Σουηδία	68
6.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ,ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	74
4.1 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	76
4.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	80
4.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ	83
4.4 ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	90
4.4.1 Προυποθέσεις για την χάραξη πλαισίου πολιτικής για την παιδική προστασία στην Ελλάδα	91
4.4.2 Υπάρχοντα μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την στήριξη της οικογένειας	93
Ανάδοχη οικογένεια	95
Τεχνητή ανάδοχη οικογένεια-Χωριά SOS	96
4.5 ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ-ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ	100
4.5.1 Απασχόληση στην Ευρ.Ενωση-Ελλάδα	100
4.5.2 Ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση	102

4.5.3 Απασχόληση μόνων γονέων (μητέρων-πατέρων)	103
4.5.4 Εργασιακά δικαιώματα των γονέων(και μόνων γονέων)	103
4.6 ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	
1. ΓΕΝΙΚΑ	107
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	
Εισαγωγή-Στόχος της έρευνας	108
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	111
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI	
1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	115
2. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	116
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	121
ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ	132
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Υπάρχουν πολλοί μύθοι γύρω από το θέμα "μονογονεϊκές οικογένειες". Ελάχιστες είναι οι έρευνες που έχουν γίνει στον Ελλαδικό χώρο και αφορούν τις πραγματικές συνθήκες διαβίωσης και την κοινωνική θέση των μελών των μονογονεϊκών οικογενειών.

Στόχος αυτής της μελέτης είναι να συσσωρευτεί η απαραίτητη γνώση που σχετίζεται με την θέση, τις ανάγκες, τα προβλήματα και την δράση των μονογονεϊκών οικογενειών της περιοχής του περιστερίου.

Το ερευνητικό μέρος της εργασίας αποβλέπει στη διερεύνηση των παρακάτω τομέων της ζωής των μονογονεϊκών οικογενειών:

- Βιοτικό επίπεδο
- Ανάγκες και προβλήματα
- Ενδιαφέρουσα, δραστηριότητα και κοινωνική συμμετοχή.
- Προτάσεις - Αντιμετώπιση αναγκών.

Από τα σπουδαιότερα συμπεράσματα της έρευνας είναι το χαμηλό βιοτικό, εκπαιδευτικό και κοινωνικό επίπεδο των μονογονεϊκών οικογενειών. Επίσης διαπιστώνεται δυσκολία αντιμετώπισης των προβλημάτων τους που οφείλεται κυρίως στην αδυναμία πρόσβασης στα κοινωνικά υποστηρικτικά δίκτυα και στην ουσιαστική έλλειψη κοινωνικής πολιτικής.

Για την ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων και αναγκών της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού χρειάζεται να γίνει μια πολυδιάστατη προσέγγιση του θέματος. Ακόμη, θα πρέπει να στοχεύσουμε σε έναν πιο αποτελεσματικό συντονισμό των πρακτικών που εφαρμόζονται και της πολιτικής που ακολουθείται.

Τα προγράμματα που θα σχεδιαστούν θα πρέπει να λειτουργούν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες της και οι παρεμβάσεις και συνέχεια έτσι ώστε να υπάρξουν ουσιαστικά αποτελέσματα.

Σαφώς, όλα τα παραπάνω για να πραγματοποιηθούν προϋποθέτουν την συνεργασία όλων των φορέων που συνδιαλλάσσονται με τις μονογονεϊκές οικογένειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες ο τόπος μας περνάει αστραπιαία από τον παραδοσιακό, αγροτικό, τρόπο ζωής στο μεταβιομηχανικό στάδιο της εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών στην εποχή που ονομάστηκε εποχή της "πληροφορικής", ενώ οι ένταση των συγκρούσεων και διενέξεων μας οδηγεί στο να ονομάσουμε την εποχή μας, αιώνα της "ανυσυχίας" ή του "ατόμου".

Οι συνεχείς βαθιές και ταχύρυθμες αλλαγές δημιουργούν ένα μωσαϊκό εικόνων, αντιλήψεων, αξιών και τρόπων συμπεριφοράς. Το παλιό και το καινούργιο ανακατεύονται και διαφοροποιούνται συνεχώς.

Το τι είδους κοινωνία θα έχουμε εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ομαλή λειτουργία του βασικού κυττάρου, της οικογένειας.

Η οικογένεια σαν κοινωνική ομάδα αναγνωρισμένη από το δίκαιο στηρίζεται σε ένα διπλό βιολογικό φαινόμενο, τη σεξουαλική σχέση ανάμεσα στους συζύγους και την σχέση καταγωγής ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά. Πάνω σ' αυτές τις δύο βιολογικές σχέσεις χτίζεται και το κοινωνικό φαινόμενο που λέγεται οικογένεια και η νομική ρύθμισή του.

Δύο από τις σοβαρότερες λειτουργίες της οικογένειας είναι:

- Η επιμέλεια των ανήλικων παιδιών.
- Η δημιουργία ενός χώρου ανθρώπινης επαφής που δημιουργεί το κατάλληλο ψυχολογικό κλίμα για την ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Οι συγκρούσεις σήμερα εσωτερικές και διαπροσωπικές μεγαλώνουν. Αλλοιώνεται το "ιδανικό" οικογενειακό κλίμα, ο σημερινός άνθρωπος αναζητά νέες μορφές ζωής. Έτσι υπάρχει μια ποικιλία σχημάτων συζυγικής σχέσης:

- το παραδοσιακό, που στηρίζεται στο ότι ο σύζυγος εργάζεται και η σύζυγος μένει στο σπίτι
- ο μεταβατικό, όπου και οι δύο εργάζονται αλλά η σύζυγος διατηρεί την ακέραιη ευθύνη του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών.
- μια ποικιλία σύγχρονων σχημάτων όπου και ο δύο σύζυγοι εργάζονται και όπου αυτοί μοιράζονται τις οικιακές εργασίες ή εναλλάσσονται στην εκτέλεση οικιακών εργασιών ανάλογα με τις περιστάσεις.
- την πλήρη ανατροφή του "παραδοσιακού", όπου η σύζυγος έχει επιλέξει και εργάζεται και ο σύζυγος μένει σπίτι

- την άρνηση της συζυγικής σχέσεις, από μέρους ανδρών και γυναικών που θεωρούν, κυρίως ασυμβίβαστη την επαγγελματική τους σταδιοδρομία (αποτελεί έναν από τους λόγους), και μένουν άγαμοι.

2. ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογενειών έχει αυξητικές τάσεις σε Ευρώπη και Ελλάδα.

Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των οικογενειών έχει αρχηγό τη μόνη-μητέρα. Αυτή έχει την αποκλειστική ευθύνη της φροντίδας των παιδιών και γενικότερα την ευθύνη για την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων και συνθηκών για την ομαλή λειτουργία της οικογένειας.

Παράλληλα δέχεται έντονο κοινωνικό στιγματισμό λόγω της μη αποστολής της από το κοινωνικό σύνολο, στενό και ευρύτερο.

Εξίσου σημαντική είναι η ψυχολογική πίεση που δέχεται ο μόνος-γονέας καθώς αλλάζει η οικογενειακή του κατάσταση με την είσοδό του στην μονογονεϊκότητα.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός της μονογονεϊκής οικογένειας.

Παρόλο το μεγάλο ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών η πολιτεία αδυνατεί να κατανοήσει και να αντιμετωπίσει επαρκώς τις ανάγκες και τα προβλήματα των οικογενειών αυτών.

Οι μονογονεϊκές οικογένειες λοιπόν δεν έχουν υποστήριξη από την πολιτεία και γενικά από τα κοινωνικά, υποστηρικτικά δίκτυα (π.χ. οικογένεια, προνοιακή πολιτική), με αποτέλεσμα να μένουν κοινωνικά αποκλεισμένες μη βρίσκοντας διέξοδο καθώς δεν βοηθιούνται από πλουθενά και μη έχοντας τη δυνατότητα να αυτοβοηθηθούν.

3. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Βασικός σκοπός αυτής της μελέτης είναι η εξέταση, αναζήτηση και κατ'επέκταση η παρουσίαση των προβλημάτων και αναγκών που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες καθώς και οι προτάσεις που δίνουν για την ουσιαστική αντιμετώπιση και επίλυση αυτών.

Η πολυπλοκότητα του θέματος "μονογονεϊκές οικογένειες" και η δυσκολία στην προσέγγιση αυτών των οικογενειών έθεσαν εμπόδια που δεν ξεπεράστηκαν εύκολα κατά την προσπάθεια για την πραγματοποίηση μιας ολοκληρωμένης και σε βάθος μελέτης.

Η μελέτη στοχεύει συγκεκριμένα στην διερεύνηση των τομέων:

- Απασχόληση, ανεργία, εισόδημα των μονογονεϊκών οικογενειών.
- Βιοτικό επίπεδο των μονογονεϊκών οικογενειών
- Ανάγκες και προβλήματα των οικογενειών αυτών
- Ενδιαφέροντα, δραστηριότητες και κοινωνική συμμετοχή
- Προτάσεις-αντιμετώπιση αναγκών.

4. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Πριν την ανάλυση του θέματος θεωρείται σκόπιμο να διευκρινιστούν ορισμένοι όροι.

ΓΑΜΟΣ: Ο όρος "γάμος" αναφέρεται σε κάθε είδους μόνιμη ή πρόσκαιρη ένωση ετεροφύλων με γενετήσιο περιεχόμενο χωρίς να εξετάζεται αν η ένωση αυτή έχει ή δεν έχει κοινωνική αναγνώριση και καταξίωση. Ο όρος "γάμος" έχει δύο ονομασίες:

- I. Την ειδική τελετή με την οποία συνιστάται και αναγνωρίζεται μια νόμιμη ένωση που θα οδηγήσει στη δημιουργία οικογένειας.
- II. Η δεύτερη έννοια του γάμου αναφέρεται όχι στη σύναψη πια αλλά στην ήδη συνεστημένη νόμιμη γαμική σχέση. Με την έννοια αυτή ο γάμος είναι ένας θεσμός και μπορεί να οριστεί σαν η κοινωνικά αναγνωρισμένη ένωση δύο ετεροφύλων προσώπων που χαρακτηρίζεται από:
 - Αμοιβαία πρόθεση μακροχρόνιας διατηρησής της
 - τη συνοίκηση των συζύγων
 - τη ρύθμιση των γενετήσιων σχέσεων μεταξύ των συζύγων και των υπολοίπων προσώπων εντός και εκτός της οικογένειας
 - την αμοιβαία πρόθεση της αναπαραγωγής
 - την οικονομική συνεργασία των συζύγων
 - την από κοινού ανάληψη υποχρεώσεων διατροφής, ανατροφής και αποκατάστασης των κοινών παιδιών.

(Εγκυκλοπαίδεια ΓΙΟΒΑΝΗ, λήμμα: ΓΑΜΟΣ)

ΕΞΑΡΤΩΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙ: Το σημαντικότερο κριτήριο που χρησιμοποιείται για προσδιορισμό της κατηγορίας "εξαρτώμενο παιδί" είναι η ηλικία. Θεωρούνται εξαρτώμενα από το μόνο γονέα εκείνα που δεν έχουν ξεπεράσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Για το χαρακτηρισμό αυτό δεν λαμβάνονται υπόψη πραγματικά δεδομένα όπως π.χ. ότι το παιδί μπορεί να συνεισφέρει οικονομικά στην οικογένεια ή ότι το παιδί μπορεί να εξαρτάται οικονομικά από το μόνο γονέα ακόμα και αν έχει ξεπεράσει το συγκεκριμένο όριο ηλικίας.

(Καγκίσου, 1995, σελ. 28)

Σαν ορισμός του εξαρτώμενου παιδιού στο πλαίσιο του ορισμού της μονογονεϊκής οικογένειας έχει επικρατήσει στις περισσότερες χώρες, το όριο της ηλικίας των 18 ετών.

(European Omnibus Survey, 1987).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ: Η ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου σύμφωνα με το αξιολογικό σύστημα και το σύστημα συμπεριφοράς που το κοινωνικό σύνολο αποδέχεται είναι η λειτουργία της κοινωνικοποίησης μέσω της οικογένειας. Το άτομα μαθαίνει τη συμπεριφορά και το ρόλο του μέσα από την οικογένεια και έξω απ' αυτήν. Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης αρχίζει όπως είναι φυσικό μέσα στην οικογένεια προσανατολισμού, η οικογένεια από την οποία προέρχεται το άτομο και συσχετίζεται με την αναπαραγωγική οικογένεια, δηλαδή αυτή που δημιουργεί το ίδιο το άτομο.

(Γιωσαφάτ, 1987, σελ. 91)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: Ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών. Κάθε πολίτης δηλαδή έχει δικαίωμα σε ένα συγκεκριμένο βιοτικό επίπεδο και να συμμετέχει στους κύριους κοινωνικούς και εργασιακούς θεσμούς στην κοινωνία.

Όταν αυτά τα δικαιώματα δεν παρέχονται ή δεν διασφαλίζονται τότε υπάρχει κοινωνικός αποκλεισμός.

(European Community Observatory on national policies to compact Social exclusion, 1991).

ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ: Ο όρος "κράτος πρόνοιας" αναφέρεται στην ιστορικά καθορισμένη μορφή του αστικού κράτους στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη διεύρυνση της κοινωνικής λειτουργίας, ιδιαίτερα στη σφαίρα της κοινωνικής αναπαραγωγής. Αναλαμβάνει την ευθύνη κάλυψης αναγκών απασχόλησης, υγείας, παιδείας, κατοικίας, κοινωνικής φροντίδας, προστασίας του περιβάλλοντος και ελεύθερου χρόνου για το ενεργό και μη ενεργό πληθυσμό, αναπτύσσοντας το μηχανισμό του για την παροχή των αναλόγων υπηρεσιών ή για την ρύθμιση της παροχής του από τον ιδιωτικό-κερδοσκοπικό και μη-τομέα. Αποτελεί συγχρόνως ένα ιδεατό μοντέλο κράτους, βασισμένο στις αρχές τις κοινωνικής δικαιοσύνης και της σχεδιασμένης συλλογικής δράσης, με απώτερο σκοπό την

επίτευξη -ποσοτικά και ποιοτικά - της ευημερίας των πολιτών του και την εξάλειψη, ή τουλάχιστον τη σημαντική μείωση, της κοινωνικής ανισότητας.

(ΟΛΓΑ Β. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, 1992, σελ. 26)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Με τον όρο κοινωνική πολιτική εννοείται "το οργανωμένο σύστημα κοινωνικών υπηρεσιών και θεσμών που έχουν ως αντικείμενο να βοηθήσουν άτομα και ομάδες να επιτύχουν κοινωνικούς δεσμούς, οι οποίοι θα τους επιτρέψουν να αναπτύξουν πλήρως τις ικανότητες τους και θα τους διασφαλίσουν ευημερία σε εναρμόνιση με τις οικογενειακές ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας".

(N. A. Friedlander από το άρθρο της Λαμπίρη Δημάκη "οικογένεια και κοινωνική πολιτική", 1990).

ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ: Η μονογονεϊκή οικογένεια ορίζεται σαν οικογένεια στην οποία: "Ένας γονέας - χωρίς σύζυγο ή σύντροφο αλλά, ίσως, μαζί με άλλα άτομα (π.χ. τους γονείς του-της) ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτώμενο από αυτόν". Ως όριο της παιδικής ηλικίας, θεωρείται στο πλαίσιο αυτού του ορισμού, εκείνο των 18 ετών.

Οι τρεις βασικές συνιστώσεις του παραπάνω ορισμού είναι:

- I. Η οικογενειακή κατάσταση του μόνου-γονέα
- II. Η σύνθεση του νοικοκυριού
- III. Η έννοια του εξαρτώμενου παιδιού

(Κογκίδου, 1995, σελ. 23)

ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ: Η οικογένεια καθορίζεται από το συγγενικό δεσμό, ο οποίος έχει ως βάση την διαδικασία αναπαραγωγής και καθορίζεται από το Δίκαιο ή το έθιμο, ενώ το νοικοκυριό είναι μια κοινωνικοοικονομική ένωση που αποτελείται από άτομα που ζουν μαζί.

(Σκύφτη, 1993, σελ. 754-762).

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ: Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από τα ζευγάρια και αποτελεί την διαρκή και νόμιμη γαμική ένωση.

Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς.

(Εγκυκλοπαίδεια ΓΙΟΒΑΝΗ, λήμμα Οικογένεια).

ΦΤΩΧΕΙΑ: Το πληρέστερο μοντέλο που περιγράφεται τον πλούτο και τη φτώχεια, είναι εκείνο που ορίζεται, τόσο ως α) ποσότητα των απαραίτητων για την επιβίωση οικονομικών εφοδίων, όσο και ως β) βαθμός απορρόφησης δημοσίων και κοινωνικών αγαθών (π.χ. εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη κ.α.).

Αρα φτωχοί είναι οι άνθρωποι που χαρακτηρίζονται είτε από έλλειψη απαραίτητων για την επιβίωση οικονομικών εφοδίων είτε από αποκλεισμό από τη διανομή δημοσίων και κοινωνικών αγαθών.

(Κογκίσου Δ., Τσιάκαλος Γ. 1991, σελ. 20)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

**ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ - ΑΛΛΑΓΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ
ΔΟΜΩΝ - Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ**

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από τα ζευγάρια και αποτελεί την διαρκή και νόμιμη γαμική ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς.

Οι πρώτοι μελετητές της οικογένειας διαπίστωσαν ότι ο θεσμός αυτός δεν είναι στατικός και αμετάβλητος αλλά αποτελεί εξαρτημένη μεταβλητή της κοινωνίας και επομένως κάθε σοβαρή κοινωνική μεταβολή δεν είναι δυνατόν να προέλθει χωρίς επιπτώσεις στη δομή και τη λειτουργία της.

Η οικογένεια πέρασε από πολλά σχήματα και γνώρισε πολλές μεταβολές ώσπου να φτάσει στη σύγχρονη μορφή της πυρηνικής οικογένειας. Η οικουμενική ανθρώπινη βιολογική οικογένεια απαρτίζεται από τους γονείς και τα παιδιά τους. Η συζυγική οικογενειακή μονάδα αποτελεί καθολικό, κοινωνικό φαινόμενο και συγκροτεί μια ομάδα ξεχωριστή από την υπόλοιπη κοινωνία. Οι λειτουργίες της είναι να παρέχει ικανοποίηση στις ψυχικές και βιολογικές ανάγκες και μια κοινωνικοπολιτιστική κατάσταση για τη δημιουργία, ανατροφή και κοινωνικοποίηση των παιδιών.

Η σύσταση της οικογένειας φαίνεται συνέπεσε ύστερα από την έξοδο του ανθρώπου από το νομαδικό βίο και την ανάπτυξη του γεωργικού βίου, την εξημέρωση των ζώων και την επικράτηση της ατομικής ιδιοκτησίας.

Η πρώτη μορφή οικογένειας μετά την κοινογαμία στον 19^ο αιώνα π.χ. είναι η μητριαρχική (Γυναικοκρατία) όπου η γυναίκα στην πολυανδρική κοινότητα αποτελεί τη βάση της οικογένειας, διοικεί την οικιακή κοινότητα και νομιμοποιεί τα παιδιά της μετά τον τοκετό.

Αυτήν διαδέχτηκε η Πατριαρχική οικογένεια με αρχηγό τον πατέρα όταν μεταβλήθηκαν οι τρόποι παραγωγής με τη χρήση του μετάλλου, την επινόηση του αρότρου κι έτσι ο άνδρας απέκτησε κυρίαρχο ρόλο στην παραγωγή και την οικογένεια.

Ο Gr. Engels (1820-1895) σημειώνει ότι κατά τον Morgan, μελετητή της Αρχαίας Κοινωνίας, από την πρωτόγονη κατάσταση των σχέσεων χωρίς κανόνες αναπτύχθηκαν:

1. Η **αιματοσυγγενική οικογένεια**, η πρώτη βαθμίδα της οικογένειας όπου εγκαταλείφθηκε η σεξουαλική απελευθέρωση και καθιερώθηκε η απαγόρευση των σχέσεων ανάμεσα σε γονείς και παιδιά.
2. Η **ομαδογαμική οικογένεια** όπου είναι συνέχεια της πρώτης μορφής και έχουμε απόκλιση των σεξουαλικών σχέσεων ανάμεσα σε αδέρφια. Με τον τρόπο αυτό περιορίζουν οι φυλές την αιμομιξία και εξελίσσονται γρηγορότερα και πληρέστερα.

Με την έννοια αυτή η οικογένεια είναι μια ενότητα αλληλεπιδρώντων προσώπων. Οι αλληλεπιδράσεις είναι περισσότερο έντονες και επηρεάζουν φυσικά τη ζωή της μικρής της κοινότητας στην περίπτωση που μέσα στην οικογένεια συμβιώνουν τρεις γενιές: οι παπούδες, οι γονείς και τα παιδιά.

Εχουν παρατηρηθεί από ορισμένες ομάδες καινοτομίες πάνω στο θεσμό της οικογένειας, με τη μορφή προσαρμογής στη νέα κοινωνική πραγματικότητα, τις σύγχρονες κοινωνικές καταστάσεις και απαιτήσεις.

Ετσι λοιπόν, η σημερινή "πυρηνική" οικογένεια που επικράτησε στις αναπτυγμένες χώρες μετά τη βιομηχανική επανάσταση ήταν το αποτέλεσμα της συρρίκνωσης της ευρύτερης οικογένειας των τριών γενεών της προβιομηχανικής κοινωνίας. Η συρρίκνωση αυτή συντελέστηκε παράλληλα προς την απώλεια των παραγωγικών λειτουργιών που είχε η ευρύτερη οικογένεια, τις οποίες δεν έχει πια η πυρηνική οικογένεια.

(Μιχ. Κελπανίδης, 1993).

Απόσα αναφέρθηκαν παραπάνω προκύπτει ότι η οικογένεια είναι ο πιο απλός από όλους τους θεσμούς που έχουν συσταθεί για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών και επηρεάζει βαθιά τη ζωή του ανθρώπου. Γι' αυτό η κοινωνία προβάλλει με νομικό κύρος την οικογένεια για να επιτύχει καλύτερους όρους ζωής και ανάπτυξης των παιδιών που αποτελούν τα νέα μέλη της. Με τη νομική κατοχύρωση η κοινωνία δίνει ηθική αξία στο θεσμό της οικογένειας.

Κατά την χριστιανική αντίληψη η οικογένεια αποτελεί το μικρότερο οργανικό κύτταρο της κοινωνίας, το οποίο στηρίζει τη δημιουργία της υγιούς κοινωνίας.

Πολλοί κοινωνιολόγοι δέχονται ότι η οικογένεια αποτελεί την πιο μικρή βασική κοινωνική μονάδα.

Ο Engels δέχεται στον ομαδικό γάμο ότι το μόνο σίγουρο είναι η Μητρότητα και η εξακρίβωση των παιδιών γίνεται μόνο από την πλευρά της.

3. **Η ζευγαρωτή οικογένεια**, όπου ο άντρας ζει μόνο με μία γυναίκα αλλά όπου η περιπτωσιακή πολυγαμία και η απιστία είναι δικαιώματά του. Η ζευγαρωτή οικογένεια ήταν πολύ αδύνατη και άστατη για να προκαλέσει την ανάγκη ενός δικού της νοικοκυριού αλλά η διάρκεια του γάμου κατά ζεύγη εξαρτάται από τη θέληση και των δύο συζύγων.

4. **Μονογαμική οικογένεια**

Προήλθε από τη ζευγαρωτή οικογένεια. Βασίζεται στην κυριαρχία του άντρα με σκοπό τη γέννηση παιδιών που θα γίνουν οι άμεσοι κληρονόμοι της πατρικής περιουσίας. Η μονογαμία ήταν η πρώτη μορφή οικογένειας που δεν στηριζόταν σε φυσικούς αλλά οικονομικούς πόρους.

5. **Η συντροφική οικογένεια**

Στους νεότερους χρόνους η επιλογή των συζύγων γίνεται από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους για τη συγκρότηση νέων οικογενειών και συνδέεται με τη μεγάλη γεωγραφική επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα, που παρατηρείται στις σύγχρονες κοινωνίες και στην αντίληψη ότι ο γάμος και η οικογένεια αποτελούν υπόθεση της ευτυχίας του κάθε συζύγου. Η οικογένεια θεμελιώνεται με συναισθηματικούς δεσμούς και διαρκεί όσο οι δεσμοί αυτοί υπάρχουν.

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη είναι οι αποδέσμευση της γενετήσιας σχέσης από τη μητρότητα χάρη στα σύγχρονα μέσα αντισύλληψης και ελέγχου των γεννήσεων,.

Η μείωση της θνησιμότητας έφερε παράταση στη διάρκεια της ζωής. Η διάρκεια του γάμου διπλασιάστηκε και η οικογένεια πήρε άλλο χαρακτήρα.

Ο μητρικός ρόλος καλύπτει λίγα χρόνια, ενώ τα περισσότερα αφορούν το συζυγικό ρόλο ο οποίος εκτείνεται από τη στιγμή που τα παιδιά εγκαταλείπουν την οικογένεια των γονιών.

Οι τρόποι λειτουργίας της οικογένειας μεταβάλλονται καθώς μεταβάλλεται όλη η κοινωνική ζωή. Εντούτοις, η λειτουργία της μένει σταθερή και αμετάβλητη σ' όλες τις εποχές και κοινωνίες. Είναι η λειτουργία της δημιουργίας νέων μελών με τα οποία η κοινωνία επιβιώνει.

Ορισμένοι κοινωνιολόγοι προκειμένου να ερμηνεύσουν τις μεταβολές της ηθικής που δέχεται η οικογένεια στην σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία, αναφέρουν ότι η οικογένεια βρίσκεται σ' ένα μεταβατικό στάδιο από το "θεσμό της οικογένειας προς το συντροφισμό".

2. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Οι θεσμικές αλλαγές αποτελούν σταθμό στην πορεία των κοινωνικών εξελίξεων. Είναι αποτέλεσμα διεργασιών ωρίμανσης και αντανakλούν άμεσα ως δομές των κοινωνικών σχέσεων. Η κοινωνιολογία της οικογένειας έχει δείξει ότι ο θεσμός της, δεν λειτουργεί αποκομμένος από το κοινωνικό σύνολο κάθε μεταβολή της κοινωνίας έχει αντίστοιχα επιπτώσεις στην οικογενειακή δομή και λειτουργικότητα.

Το λειτούργημα που επιτελεί η οικογένεια εξυπηρετεί το μακροπρόθεσμο γενικό συμφέρον της κοινωνίας σε αντιδιαστολή προς τις άλλες μορφές σχέσεων, που ικανοποιούν προσωπικές ανάγκες ορισμένων ατόμων.

Η οικογένεια αποτελεί κοινωνικό μηχανισμό ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο καθώς και εξασφάλιση και ανανέωση του κοινωνικού συνόλου.

Η κοινωνική θέση που έχει ένα άτομο εξαρτιέται από την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκει η οικογένεια. Στην απλή κοινωνική οργάνωση η οικογένεια καλύπτει περισσότερες και ποικίλες ανάγκες. Όσο πιο σύνθετη γίνεται η κοινωνική οργάνωση διάφορες βασικές λειτουργίες της οικογένειας ρυθμίζονται από εξειδικευμένους θεσμούς. Και όταν λέμε κοινωνικό θεσμό εννοούμε την επιδίωξη, κοινωνικά σημαντικά, σκοπού με κοινωνικά παραδεκτούς τρόπους ατομικής ή συλλογικής δράσης και συμπεριφοράς.

Ειδικότερα, οι σκοποί της οικογένειας πηγάζουν από αρχικές πηγές. Βασικά, υπάρχουν αυτοί οι σκοποί που ορίζονται για την οικογένεια από την κοινωνία. Οι οικογένειες αναμένονται να εκπληρώσουν ορισμένες για το κοινωνικό φύσημα. Κι αυτές κυρίως είναι:

- Η κοινωνικοποίηση των παιδιών για να μπορούν να παίξουν ρόλους ενηλίκων στην κοινωνία.
- Να αυξήσουν την επιθυμία των μελών της οικογένειας να συνεχίσουν τα κύρια πολιτιστικά στοιχεία που είναι ουσιαστικά για τη διατήρηση της κοινωνίας.
- Να ανταποκριθούν σε ορισμένες ανάγκες των μελών της οικογένειας όπως οι σεξουαλικές σχέσεις των ενηλίκων.

Γενικότερα, η κοινωνία επιτρέπει λίγη ευρύτητα για εκλογή όσον αφορά την υιοθεσία των σκοπών αυτών.

2.1 Περιορισμός των λειτουργιών της οικογένειας

Ακόμα η σύγχρονη οικογένεια έχασε λειτουργίες αμοιβαίας αρωγής και προστασίας των μελών της.

Ετσι, η οικογένεια κάνει συνεχώς βασικές λειτουργίες της και δραστηριότητες. Οι λειτουργίες, οι οποίες έμειναν αφορούν τις συναισθηματικές ανάγκες των προσώπων που την αποτελούν και αυτό κάνει τις σχέσεις τους αμεσότερες, εντονότερες, αλλά και πιο ευαίσθητες και εύθραστες.

- Το μέγεθος της οικογένειας και η θέση των παιδιών

Η μεγάλη οικογένεια, χαρακτηριστικό της Αγροτικής Κοινωνίας, γίνεται μικρή με την εμφάνιση των πόλεων και την ανάπτυξή τους σε βιομηχανικά κέντρα.

Ακόμα, η μείωση των γεννήσεων συνδέεται με τη νέα αντίληψη του ανθρώπου για την ευθύνη, επιμέλεια και ανατροφή των παιδιών τους με τέτοιους όρους ώστε να τους εξασφαλίζουν ένα καλύτερο επίπεδο ζωής από εκείνο που έζησαν οι ίδιοι. Το ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των παιδιών γίνεται κύριος σκοπός της κοινωνίας.

3. ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΙΑΚΩΝ ΔΟΜΩΝ

Ο θεσμός της οικογένειας, όπως διαμορφώθηκε μετά από τη βιομηχανική επανάσταση, αποτέλεσε τη λειτουργική λύση των προβλημάτων της βιολογικής αναπαραγωγής, της κοινωνικοποίησης του παιδιού, της ρύθμισης των σεξουαλικών σχέσεων των ενηλίκων προς αποφυγή των ειδήλλως αναπόφευκτων διαπροσωπικών συγκρούσεων, και της σταθερότητας των συναισθηματικών σχέσεων, μέσα σε μία και μόνη κοινωνική δομή, την πυρηνική οικογένεια.

Η επιτέλεση αυτών των λειτουργιών προϋποθέτει τη διαρκή εξισορρόπηση αντίρροπων τάσεων, κινήτρων και ορμών, ώστε η οικογένεια αποτελεί ένα συγκρουσιακό πεδίο, του οποίου η σταθερότητα απαιτεί συνεχές ανάλωμα ενέργειας, που σημαίνει ότι χρειάζεται διαρκή θεσμική υποστήριξη από πλευράς της πολιτείας και της κοινωνίας (Emile Durkheim).

Συνέπεια όλων αυτών των ανακατατάξεων είναι η εμφάνιση ενός νέου τύπου, μίας νέας μορφής οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, η μονογονεϊκή οικογένεια.

Η μονογονεϊκή οικογένεια ορίζεται σαν οικογένεια στην οποία:

"ενας γονέας - χωρίς σύζυγο ή σύντροφο αλλά, ίσως, μαζί με άλλα άτομα (π.χ. τους γονείς του - της) ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτώμενο από αυτόν". Ως όριο της παιδικής ηλικίας, θεωρείται στο πλαίσιο αυτού του ορισμού, εκείνο των 18 ετών.

Οι τρεις βασικές συνιστώσεις του παραπάνω ορισμού είναι:

1. Οικογενειακή κατάσταση
2. Η σύνθεση του νοικοκυριού
3. Η έννοια του εξαρτώμενου παιδιού

Το σημαντικότερο κριτήριο που χρησιμοποιείται για προσδιορισμό της κατηγορίας "εξαρτώμενο παιδί" είναι η ηλικία. Θεωρούνται εξαρτώμενα από το μόνο γονέα εκείνα τα παιδιά που δεν έχουν ξεπεράσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας.

Για το χαρακτηρισμό αυτό δεν λαμβάνονται υπόψην πραγματικά δεδομένα όπως π.χ. ότι το παιδί μπορεί να συνεισφέρει οικονομικά στην οικογένεια ή ότι το παιδί μπορεί να εξαρτάται οικονομικά από το μόνο γονέα ακόμα κι αν έχει ξεπεράσει το συγκεκριμένο όριο ηλικίας.

Σαν ορισμός του εξαρτώμενου παιδιού στο πλαίσιο του ορισμού της μονογονεϊκής οικογένειας έχει επικρατήσει στις περισσότερες χώρες το όριο της ηλικίας των 18 ετών. (European Omnibus Survey, 1987).

Είναι όμως προφανές ότι ο προσδιορισμός ηλικιακού ορίου για την οριοθέτηση του "εξαρτώμενου παιδιού" σχετίζεται με τις προϋποθέσεις θεμελίωσης κοινωνικών δικαιωμάτων. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, η Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας της Νομαρχίας παρέχει επίδομα "απροστάτευτων ανηλίκων" σε παιδιά μέχρι 16 ετών, ενώ το όριο ενηλικίωσης στους περισσότερους τομείς δεν είναι χαμηλότερο από 18 ετών.

Ο Kriesberg (Mothers in poverty, A Study of Fatherless Families, Aldrme Publishing Company, Chicago, 1970, pg. 63).

Με τον όρο ανήλικα παιδιά αναφέρεται σε παιδιά μέχρι 18 ετών που δεν είναι παντρεμένα και δεν είναι τα ίδια γονείς.

Μια συμβιβαστική λύση δίνεται όταν πέρα του ορίου της ηλικίας, γίνεται βάση και σε άλλες παραμέτρους, όπως: παιδιά που σπουδάζουν, παιδιά με εισόδημα κάτω από ένα συγκεκριμένο όριο κτλ.

Με τον τρόπο αυτό γίνεται μεγαλύτερη προσέγγιση της πραγματικής οικογενειακής και οικονομικής κατάστασης περισσότερων ανθρώπων απ'όσο προσεγγίζεται από το απλό όριο ηλικίας.

3.1. Θεμελιακές ανακατατάξεις στο σκοπό και τη μορφή της οικογένειας.

Από την παραδοσιακή μορφή της οικογένειας έως την πυρηνική έχουν γίνει θεμελιακές ανακατατάξεις στον σκοπό και τη λειτουργία της.

Ενώ στο παραδοσιακό πλαίσιο η αρμονία των σχέσεων θεωρούνταν δεδομένη, και δεν ήταν δυνατόν να αμφισβητηθεί, στις σημερινές συνθήκες δεν αποτελεί πια προϋπόθεση αλλά μάλλον αποτέλεσμα μιας λειτουργικής σχέσης.

Ετσι δεν είναι περίεργο που μέσα στις οικογένειες αναπτύσσεται εμπόλεμη κατάσταση.

Για τον παραδοσιακό άνθρωπο όλοι οι στόχοι και όλες οι εκδηλώσεις της ζωής συνοδεύονταν με μια ολόκληρη ανθρώπινη ομάδα. Η ύπαρξη της οικογενειακής ομάδας και μόνο έφτανε, για να δίνει στη ζωή του νόημα και σιγουριά, χωρίς αυτή να συνδέεται με συγκεκριμένα πρόσωπα μέσα στην οικογένεια.

Αντίθετα, στην αστική οικογένεια ένα μέλος της το παιδί αποκτά ξαφνικά ρόλο πρωταρχικό. Η αντίληψη αυτή φαίνεται πως εξυπηρέτησε τη βασική ανάγκη για την σταθεροποίηση της οικογενειακής ενότητας σε μία εποχή που οι καινούργιες συνθήκες ζωής την απειλούν με διάλυση.

Χαρακτηριστικό φαινόμενο αποτελούν οι περιπτώσεις ζευγαριών που χωρίζουν όταν τα παιδιά τους βρίσκονται στο τέλος της εφηβείας. Αντιμετωπίζοντας ζωντανή της προοπτική της απομάκρυνσης του παιδιού, το οποίο αποτέλεσε το στήριγμα για τη συμβίωση του ζευγαριού, βλέπουν ξαφνικά τον σύντροφό τους σαν ξένο.

Όταν οι σχέσεις στον ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο είναι σε μεγάλο βαθμό ανταγωνιστικές, η ικανοποίηση της ανάγκης για ανθρώπινες σχέσεις που βασίζονται σε εμπιστοσύνη και συνεργασία είναι επόμενο να αναζητείται στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον. Πολλές φορές όμως ο ανταγωνισμός μεταφέρεται στα πλαίσια της οικογένειας σε κείνες ακριβώς τις σχέσεις μας από τις οποίες προσπαθούμε να επιβιώσουμε.

Στη δημιουργία της οικογένειας αυτό που ενδιαφέρει είναι να δημιουργηθεί με το σύντροφο μια καλή σχέση, η οποία να βασίζεται στην ισότητα, την ειλικρίνεια και την κατανόηση.

Η σχέση αυτή, δηλαδή, ο διάλογος, η επικοινωνία, η συναλλαγή είναι το μέσο για το συντονισμό των ενεργειών και επιδιώξεων. Χωρίς την ύπαρξη ξεκάθαρων σκοπών για τη δημιουργία της οικογένειας ο θεσμός κλονίζεται. Με το να θεωρούν τα νέα ζευγάρια τη σχέση σαν αυτοσκοπό εκδηλώνουν την διαισθητική αναγνώριση, πως η λειτουργική συναλλαγή ανάμεσά τους αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμβίωσή τους. Η

έμφαση, δηλαδή, στη σχέση - όσο κι αν προκαλεί φαύλους κύκλους - φαίνεται να αποτελεί μέρος των προωθητικών διεργασιών που τείνουν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για μελλοντικές μορφές της οικογένειας.

Ο σύγχρονος άνθρωπος θεωρώντας από τη μία μεριά ότι απελευθερωμένος θα μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά σε μία εποχή όπου η συλλογικότητα και η αλληλεξάρτηση δεν έχουν αντίκρουσμα, και από την άλλη η διατήρηση της στενής σχέσης με τον άλλο είναι αυτή που θα τους εξασφαλίσει την συναισθηματική τροφή, αναζητάει το συνδυασμό αυτών των δύο βασικών αναγκών.

3.2 Επιπτώσεις των ανακατατάξεων στο θεσμό της οικογένειας

Η ρευστότητα που χαρακτηρίζει το φαινόμενο της οικογένειας οφείλεται στις έντονες κοινωνικές αλλαγές και στη δυνατότητα επιλογής του σχήματος οικογενειακής οργάνωσης που εκφράζει και επιθυμεί το κάθε άτομο. Βέβαια η πραγματοποίηση της κάθε επιλογής εξαρτάται από τη δομή της κοινωνίας, τον εκσυγχρονισμό και γενικά από το φάσμα των καταστάσεων που αποτελούν τη σύγχρονη πραγματικότητα.

Πρέπει να αναφερθεί το ότι η αλλαγή του θεσμού της οικογένειας δεν είναι συνέπεια μόνο των κοινωνικών και δημογραφικών μεταβολών. Η οικογένεια, είναι ταυτόχρονα, ένας τρόπος οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, με στόχους, ιδέες που καθορίζονται και λειτουργούν από τα μέλη της οικογένειας.

Ετσι λοιπόν μπορεί να εξηγηθεί η εμφάνιση νέων μορφών οικογένειας, αν δηλαδή ληφθεί, ο θεσμός της σαν τρόπος οργάνωσης του ιδιωτικού βίου.

Το κοινό σημείο των νέων αυτών μορφών είναι η σχέση που συνδέει το είδος και η ποιότητα της σχέσης αυτής καθώς και ο τρόπος συγκρότησης της.

Μια μικρή ιστορική αναδρομή της σημασίας και της έννοιας της οικογένειας που προήλθε από γάμο θα δείξει τις αλλαγές θεσμού και όχι την κατάσταση "κρίσης" του.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 ο γάμος ήταν το σπουδαιότερο αγαθό και ο τελικός και υψηλός προορισμός του ανθρώπου.

Δύο δεκαετίες αργότερα το μοντέλο του γάμου δεν αποδυναμώνεται καθόλου. Αυτό που εξελίσσεται είναι η συζυγική σχέση, η οποία όμως ενισχύει το θεσμό της οικογένειας με την κυρίαρχη και πρώτη της έννοια. Η καταλυτική εξέλιξη του γυναικείου φύλου, της μητέρας, της εργαζόμενης είναι όμως πραγματικότητα και αποτελεί γεγονός που συντέλεσε στην αλλαγή του θεσμού αυτού. Οι νόμιμες αμβλώσεις έκαναν την γυναίκα δυνατή, την μοναδική που μπορεί να αποφασίσει να κάνει ή όχι οικογένεια, να κάνει παιδί εκτός γάμου, να συγκατοικήσει χωρίς γάμο. Το Νεό οικογενειακό Δίκαιο ενίσχυσε τη θέση της γυναίκας και στήριξε νομικά και κοινωνικά πια, τη θέση της οικογένειας σε άλλη βάση.

Ετσι επήλθε σημαντική αλλαγή με πολυάριθμες και έντονες εκφράσεις όπως:

- α. Αλλαγές της συμπεριφοράς στα θέματα της οικογένειας και της σεξουαλικότητας.
- β. Προσοχή στις καταστάσεις δημιουργίας και διάλυσης του ζευγαριού
- γ. αύξηση των διαζυγίων, η οποία εκφράζει την τάση των ατόμων να διεκδικούν τη δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος της επιλογής.

- δ. ο ρόλος του ζευγαριού άλλαξε. Πρέπει να υπάρχει συναισθηματική και σεξουαλική πληρότητα, επικοινωνία, επαφή, αυτονομία για να συνυπάρξει.

Οι Κοινωνιολόγοι, όμως επισημαίνουν ότι παρά την κρίση που περνάει η οικογένεια δεν υπάρχουν ενδείξεις αντικατάστασής της από κάποιο άλλο βασικό κοινωνικό θεσμό. Η ανθεκτικότητα του οικογενειακού θεσμού βασίζεται στην ανάγκη του ανθρώπου να διατηρήσει την ίδια την ανθρώπινη απόσταση του κι αυτό δεν είναι δυνατό να το πετύχει χωρίς τη συγκινησιακή φόρτιση που αναπτύσσεται μέσα στις στενές οικογενειακές σχέσεις.

3.3 Δημιουργία νέων μοντέλων οικογένειας

Εφ' όσον άλλαξε παντελώς η έννοια του γάμου και η αναγκαιότητα του θεσμού και αντικαταστάθηκε με ευκολία από την κατάσταση της συμβίωσης, την εγκαθίδρυση της συντροφικής σχέσης, ήταν επόμενο να διαμορφωθούν πολλές διαφορετικές μορφές οικογένειας και νοικοκυριού, με μοναδικό κοινό στοιχείο μεταξύ τους, το ότι δεν ανήκουν από έγγαμη νόμιμη κατηγορία. Έτσι, υπάρχουν οικογένειες που:

- α. αποτελούνται από συντρόφους, με ή χωρίς παιδιά
- β. που συμβιώνουν
- γ. από μονογονεϊκές οικογένειες κ.α.

Σήμερα αυξήθηκε ο αριθμός των οικογενειών που αποτελούνται από ένα άτομο ή από μονογονεϊκές οικογένειες.

Οι τάσεις των δημογραφικών δεικτών δείχνουν ότι η σύνθεση, η δομή του πληθυσμού και της οικογένειας διαρκώς αλλάζει με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται νέες πραγματικότητες οι οποίες για να επιζησουν χρειάζονται την στήριξη της προνοϊακής και της κοινωνικής πολιτικής, οι οποίες πρέπει να συμμορφώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες και τις νέες μορφές της πραγματικότητας και να φροντίζουν γι'αυτές.

Βασικός παράγοντας που θεωρείται καθοριστικός για την αλλαγή του πληθυσμού σε κάθε ηλικιακή ομάδα είναι η γονιμότητα. Ο Δείκτης της Γονιμότητας είναι ο αριθμός παιδιών που μπορούν να γεννηθούν ανά γυναίκα, στο βαθμό που η αναλογία γονιμότητας σε κάθε ηλικιακή φάση της γυναίκας παραμένει σταθερή. (Total Period Fertility Rate).

Η μείωση της γονιμότητας είναι αποτέλεσμα της αλλαγής των οικογενειακών δομών. Έτσι, σοβαρές μεταβολές έχουν επέλθει στην κατανομή των πληθυσμών κατά οικογενειακή κατάσταση.

Εκτός από τη γενική πτώση του δείκτη γονιμότητας, παρατηρείται και μία μετατόπιση του χρόνου γονιμότητας σε μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα καθώς και μια μετατόπιση του χρόνου τεκνοποιϊας προς μεγαλύτερες ηλικίες.

Η γονιμότητα επηρεάζεται άμεσα από τη γαμηλότητα δηλαδή από τη μέση ηλικία κατά το γάμο η οποία διαμορφώνεται από το ποσοστό των ατόμων σε ηλικία γάμου στο σύνολο του πληθυσμού.

Οι παράγοντες που διαμορφώνουν τη γαμηλιότητα είναι:

- α. Η σχετική με το γάμο και το διαζύγιο νομοθεσία
- β. Η δομή του πληθυσμού
- γ. το ποσοστό των ατόμων σε ηλικία γάμου στο σύνολο του πληθυσμού.

Ο χαμηλός δείκτης γονιμότητας έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις σε μία συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία, την παιδική ηλικία, η οποία εξελίσσεται σε ολιγομερή κατηγορία με πτωτικές τάσεις, και φέρνει αλλαγές στο κοινωνικό επίπεδο. Συνέπειες των αλλαγών αυτών είναι:

- α. η αναπαραγωγή του πληθυσμού καθιστάται προβληματική
- β. η ισορροπία ανάμεσα στις ηλικιακές ομάδες διαταράσσεται.
- γ. Υπάρχει αλλαγή στη σύνθεση ορισμένων ηλικιακών ομάδων.

3.4 Η μονογονεϊκή οικογένεια ως νέο μοντέλο οικογένειας.

Η μονογονεϊκή οικογένεια δεν αναφέρεται στη βιβλιογραφία σήμερα ως "προβληματική" μορφή οικογένειας. Αλλά, εντάσσεται στο σύνολο των νέων μοντέλων οικογενειακής οργάνωσης.

Η εξέλιξη της μονογονεϊκής οικογένειας οφείλεται κατά κύριο λόγο στην:

- i. αύξηση των διαζυγίων
- ii. αύξηση των γεννήσεων εκτός γάμου
- iii. αύξηση της συμβίωσης
- iv. μείωση της γαμηλιότητας και των γεννήσεων

Ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών λόγω χηρείας παραμένει στάσιμος ενώ, παρατηρείται αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών λόγω διαζυγίου, ή εγκυμοσύνης χωρίς γάμο.

Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός που είναι συνέπεια της βιοτεχνολογίας, που επιτρέπει την αναπαραγωγή με τεχνητές μεθόδους.

Εξάλλου, η μονογονεϊκότητα αποτελεί όλο και πιο συχνά ατομική επιλογή, η οποία μπορεί να κατανοηθεί στα πλαίσια της εξέλιξης των δομών της οικογένειας και στις κοινωνικές μεταβολές (ισότητα δύο φύλλων, γυναικεία δικαιώματα κτλ.).

Ενώ υπάρχουν πολλοί τύποι μονογονεϊκών οικογενειών, σε σύγκριση με οποιονδήποτε άλλο τύπο οικογενειακής οργάνωσης, οι μονογονεϊκές οικογένειες έχουν κοινό τρόπο ζωής και κοινά προβλήματα, όπως:

Η μείωση του εισοδήματος της οικογένειας, η κοινωνική απομόνωση, η μοναξιά, η υπερφόρτωση ευθυνών. Παρ'όλη την αύξηση τους είχε αμφισβητηθεί η αποτελεσματικότητα και η λειτουργικότητα των οικογενειών αυτών. Το ποσοστό αύξησης όμως συνεχίζει να ανεβαίνει με αποτέλεσμα η μονογονεϊκή οικογένεια να θεωρείται ένας συνήθης τύπος σύγχρονης οικογενειακής οργάνωσης.

3.5 Η θέση της μονογονεϊκής οικογένειας σήμερα

Η μονογονεϊκή οικογένεια μέσα στο κλίμα της αλλαγής των οικογενειακών δομών αποτελεί νέα τρόπο οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής. Πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί τύποι και συνδυασμοί τύπων μονογονεϊκών νοικοκυριών.

Αυξάνεται η πιθανότητα να αλλάξει ο τρόπος ζωής - ενηλίκων και παιδιών - στη διάρκεια της ζωής τους. Το σημαντικό σημείο αλλαγής προς τις μονογονεϊκές οικογένειες είναι ότι άρχισαν να γίνονται περισσότερο αποσπλητές και όχι δακτυλοδεικτούμενες.

Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα υπάρχουν αρκετά νέα σχήματα οργάνωσης ιδιωτικού βίου. Υπάρχει μία αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, μία αύξηση ζευγαριών που επιλέγουν την συμβίωση κι όχι απαραίτητα τα παιδιά.

Δημιουργούνται ξανά οικογένειες με νέο σύντροφο με ή χωρίς παιδί, δύο ομοφυλόφιλοι που θέλουν να ζήσουν μαζί κ.α.

Η μονογονεϊκή οικογένεια κατά το μεγαλύτερο ποσοστό ύπαρξη της έχει πάψει να θεωρείται "αποκλίνων" τρόπο ζωής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ
ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Για να γίνει η παρουσίαση της οικογενειακής κατάστασης του μόνου γονέα, πρέπει να γίνει μία διάκριση, ένας διαχωρισμός που αφορά την λειτουργικότητα της έννοιας της οικογένειας, ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο. Έτσι διακρίνονται σε οικογένειες οι οποίες:

- α. Η απουσία του ενός γονέα οφείλεται στις συνθήκες άσκησης του επαγγελματικής του δραστηριότητας (π.χ. ναυτικός) ή σε μακρόχρονο εγκλεισμό ιδρύματος κτλ.
- β. Ο γονέας που απουσιάζει δεν έχει κανένα λόγο, από τους παραπάνω λόγους, που να δικαιολογεί την απουσία του. Απλά έχει αποκλίνει από την συζυγική μορφή της οικογένειας.

Η πρώτη κατηγορία οικογενειών δεν παρουσιάζει δυσλειτουργίες, ενώ η δεύτερη κατηγορία ανήκει στις οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα.

- Οι τρεις καθορισμένοι τύποι μόνων γονέων, σύμφωνα με τη συζυγική τους κατάσταση είναι:
 - α. χήροι, χήρες
 - β. Μόνιμα χωρισμένοι, χωρισμένες
 - γ. Ανύπαντροι, Ανύπαντρες

1.1 Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ - ΑΙΤΙΑ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑΣ

Η μητρότητα εκτός γάμου είναι σήμερα μια πιο επιθυμητή μητρότητα απ' ό,τι ήταν παλιά, όταν οι νέες μέθοδοι αντισύλληψης δεν ήταν διαδεδομένες και οι αμβλώσεις δεν ήταν πάντα νόμιμες.

Υπάρχουν βέβαια πολλές μορφές μητρότητας εκτός γάμου όπως:

- Γυναίκες που μεγαλώνουν μόνες τους το παιδί τους
- Γυναίκες που μετά τη γέννηση παντρεύονται τον πατέρα του παιδιού
- Γυναίκες που παντρεύονται με άλλον άντρα κι όχι με τον πατέρα, με την ανάλογη νομική ρύθμιση.
- Γυναίκες που συμβιώνουν με κάποιον (τον πατέρα ή άλλον) μεγαλώνοντας το παιδί τους.
- Γυναίκες που συνεχίζουν τη ζωή τους και μεγαλώνουν το παιδί τους στο οικογενειακό περιβάλλον καταγωγής τους.

Υπάρχει πάντοτε η περίπτωση της ανύπαντρης μητέρας για την οποία η εγκυμοσύνη δεν ήταν επιθυμητή κατάσταση. Έχει συνήθως δυσκολίες να συνειδητοποιήσει τη σοβαρότητα της και αργότερα να ασκήσει με επιτυχία το ρόλο του γονιού. Βρέθηκαν στην κατάσταση αυτή επειδή ίσως ήταν πολύ αργά για μια άμβλωση.

Υπάρχουν όμως ανύπαντρες μητέρες οι οποίες βρέθηκαν στην κατάσταση αυτή και αποφάσισαν να γεννήσουν το παιδί και να το μεγαλώνουν.

Στις ανύπαντρες γυναίκες μπορούμε να εντάξουμε και μία νέα κατηγορία, από ανύπαντρες μητέρες που έχουν μια επιθυμητή εγκυμοσύνη και αποφασίζουν να μεγαλώσουν μόνες το παιδί τους. Έτσι μπορεί να ενταχθεί και η μητρότητα σ' ένα σχήμα συμβίωσης των συντρόφων, εφόσον η ανύπαντρη μητέρα ζει με το σύντροφό της είτε είναι ο πατέρας του παιδιού είτε όχι, είτε είναι αναγνωρισμένο το παιδί είτε όχι.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ανύπαντρης μητέρας είναι η δυσκολία της να δημιουργήσει στενούς μακροχρόνιους δεσμούς. Έχει βαθιά ανάγκη για αγάπη και ασφάλεια. Ορισμένες όψεις της καθημερινότητας της είναι:

- Ελλειψη ελεύθερου χρόνου για την ίδια και το παιδί της
- Ελλειψη σταθερής συναισθηματικής στήριξης
- Μείωση του κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου

- αίσθημα απόρριψης από το κοινωνικοοικογενειακό περιβάλλον
- ο φόρτος από τις πολλαπλές απαιτήσεις του γονεϊκού ρόλου
- η απουσία υποστηρικτικής οικογενειακής δομής (κατανομή διαφόρων ρόλων).

Χαρακτηριστικό και σημαντικό σημείο στην ελεύθερη συμβίωση των συντρόφων είναι το γεγονός ότι, εφόσον το σχήμα αυτό μοιάζει πολύ με την κοινωνική μορφή του γάμου, είναι φυσικό την αύξηση των διαζυγίων να την ακολουθεί και κάποια αύξηση χωρισμών των ζευγαριών αυτών. Έτσι, αυξάνεται ο αριθμός των ανύπαντρων μητέρων.

Η διαφορά της εγκυμοσύνης είναι ότι συνέβη σε διγονεϊκή οικογένεια που κατέληξε να γίνει μονογεϊκή.

ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ

1.1.2. Ευρωπαϊκή και ελληνική πραγματικότητα

Στην Ευρώπη η αύξηση της εκτός γάμου τεκνοποίησης, αποδεικνύει ότι το φαινόμενο των ανύπαντρων μητέρων είναι συνειδητό.

Κατά τις στατιστικές, οι άγαμες μητέρες είναι γυναίκες θαρραλέες, που αγνοούν την τρέχουσα ηθική, έχουν μια ιδιαίτερη αίσθηση της κοινωνικής ευθύνης, είναι οπλισμένες με ιδιαίτερο θάρρος, δύναμη, ενεργητικότητα, αυτάρκεια, οικονομική ανεξάρτητες και σταθερές.

Η μητρότητά τους στην πλειοψηφία τους πλέον δεν αποτελεί ένα τυχαίο γεγονός αλλά μια συνειδητή πράξη και έκφραση της ελευθερίας τους. Οι ανύπαντρες μητέρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζουν μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα απ' ότι οι μητέρες που ζούν με σύζυγο ή σύντροφο, σε αναλογία 60,2% έναντι 54% παρά το υψηλό ποσοστό ανεργίας που τις πλήττει ιδιαίτερα (Ημερίδα Κοινωνικών Λειτουργιών, τοπικό τμήμα Ηπείρου, 1995).

Τα δικαιώματα και η κοινωνική ισχύ τους ως "μητέρες" όμως, οφείλονται στην τροποποίηση της κοινωνικής τους θέσης, που πραγματοποιήθηκε με την μείωση των γεννήσεων. Με την ανάπτυξη του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και των θεσμών οργανωμένης πρόνοιας άρχισε να αλλάζει σταδιακά η θέση της ανύπαντρης μητέρας.

Στην Ελλάδα παρά τη μείωση του ολικού αριθμού των τοκετών, το ποσοτό γεννήσεων από ανύπαντρες μητέρες παρουσιάζει σταθερή αύξηση, τόσο στις αστικές όσο και στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές δεδομένου ότι, του έτους 1980 ήταν 1,4% και το 1970 1,1%.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι αυξάνεται ο αριθμός των ανύπαντρων μητέρων που κρατούν τα παιδιά τους, λόγω της μεγαλύτερης κοινωνικής αποδοχής. (Ημερίδα Κοινωνικών Λειτουργιών, τοπικό τμήμα Ηπείρου, 1995).

Το Ελληνικό Δίκαιο ρυθμίζει ότι έχει σχέση με την πατροπαράδοτη μορφή οικογένειας και την σωστή λειτουργία της, διατηρώντας ακέραιη τη λειτουργία του συστήματος.

Υπάρχει μια μικρή μέριμνα για τα εκτός γάμου παιδιά και βασικά δεν αναγνωρίζει καμία άλλη μορφή οικογένειας ώστε να "απαιτείται" και να νομοθετήσει γι' αυτήν.

Με την τροποποίηση του οικογενειακού Δικαίου γίνονται κάποια δειλά βήματα σε σχέση με τα εκτός γάμου παιδιά. Έτσι εξομοιώνεται νομικά ως προς τα δικαιωμάτα και τις υποχρεώσεις η άγαμη μητέρα με την έγγαμη καθώς επίσης και τα παιδιά τους.

- ◆ Δεν υπάρχει πλέον ο όρος "εξώγαμο τέκνο" αλλά αποκαταστάθηκε με τον όρο "παιδιά χωρίς γάμο των γονέων τους".
- ◆ Το παιδί που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του, παίρνει το επώνυμο της μητέρας. Ο δε σύζυγος της μητέρας μπορεί να δώσει στο παιδί, με συμβολαιογραφική πράξη το επώνυμο του, πρόσθετα, αν συμφωνήσουν μ' αυτό η μητέρα και το τέκνο.
- ◆ Σε περίπτωση που ένα τέκνο γεννήθηκε χωρίς γάμο της μητέρας του, το δικαστήριο μπορεί ύστερα από αίτησή της, να καταδικάσει τον πατέρα που αναγνωρίστηκε δικαστικά ακόμα και αν το τέκνο γεννήθηκε νεκρό:
 1. Στην καταβολή των δαπάνων του τοκετού.
 2. Σε διατροφή της μητέρας, εφ' όσον αυτή αδυνατεί να διαθρέψει τον εαυτό της επί δύο μήνες πριν από τον τοκετό και τέσσερις ύστερα από αυτόν, ή να συντρέχουν ειδικές περιπτώσεις το πολύ επί ενός έτος (αρ. 1503 Α.Κ.).
- ◆ Οι άγαμες μητέρες μπορούν να διεκδικήσουν την πατρότητα των παιδιών τους, η όλη διαδικασία όμως είναι δυσάρεστη και χρονοβόρα συχνά δεν απαιτούνται πολλά χρήματα, παράγοντες που στην πλειοψηφία τους αποθαρρύνουν τις άγαμες μητέρες να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.
- ◆ Εξάλλου, ελάχιστες άγαμες μητέρες γνωρίζουν ότι το κενό της "παύλας" στο πατρώνυμο μπορεί να καλυφθεί οποιαδήποτε στιγμή μέχρι την ηλικία των 18 ετών του παιδιού.
- ◆ Επίσης, τα ελάχιστα επιδόματα ή παροχές που δίνονται, απαιτούν τόσες προϋποθέσεις που τελικά καταντούν ανεπαρκή και χωρίς νόημα. Για παράδειγμα:
- ◆ Το ΠΙΚΠΑ γορηγεί επίδομα στην άγαμη μητέρα που κυμαίνεται από 20.000 - 40.000 δρχ. αλλά με την προϋπόθεση ότι η άγαμη δεν έχει εισόδημα και δεν εργάζεται.
- ◆ Με τον Ν. 1483/84 η χορήγηση "γονικής άδειας" για ανατροφή του παιδιού έως έξι μήνες και στην άγαμη μητέρα μέχρις ότου το παιδί συμπληρώσει την ηλικία των δύομισιων ετών.
- ◆ Με τον Ν. 1849/89 προβλέπεται η χορήγηση επιδόματος γάμου και στην άγαμη μητέρα.

- ♦ Με τον Ν. 2190/94 δίνονται στην άγαμη μητέρα 5 μόρια (5/100) για κάθε τέκνο, για διορισμό στο δημόσιο.
- ♦ Όσες ανύπαντρες μητέρες είναι άπορες και αντιμετωπίζουν προβλήματα επιβίωσης, επιδοτούνται με 15.000 δρχ. το μήνα από τα προγράμματα επιδότησης "παιδιών εκτός γάμου" του Υπουργείου Υγείας έως όταν τα παιδιά ενηλικιωθούν.
- ♦ Σε ώρες ανάγκης - όταν έχουν χάσει τη δουλειά τους ή περνούν κάποια σοβαρή οικονομική κρίση - μπορούν να πάρουν ένα εφάπαξ βοήθημα που χορηγούν οι κοινωνικές υπηρεσίες των νομαρχιών και το οποίο φτάνει τις 100.000 δρχ. Τα παιδιά τους έχουν άμεση προτεραιότητα για εισαγωγή και φύλαξη στους κρατικούς παιδικούς σταθμούς κατά τις εργάσιμες ώρες.
- ♦ Ασκούν οι ίδιες το δικαίωμα της γονικής παροχής.
- ♦ Έχουν προτεραιότητα σε στεγαστικά δάνεια αν αντιμετωπίζουν πρόβλημα στέγης.
- ♦ Τους παρέχεται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη όταν δεν είναι άμεσα ή έμμεσα ασφαλισμένες και δικαιούνται δωρεάν ιατρική παρακολούθηση και τοκετό στα κρατικά νοσοκομεία.
- ♦ Παίρνουν τα δικαιώματα παιδιού και γενικά όλες τις παροχές που δικαιούνται και οι έγγαμοι εργαζόμενοι.

Όμως οποιαδήποτε θετική ρύθμιση έρθει στο προσκήνιο αποδυναμώνεται από την ίδια την πολιτεία. Όπως συνέβη με τον Ν. 1473/84 ο οποίος πρόβλεπε:

- ♦ χορήγηση μείωση φόρου εισοδήματος της άγαμης μητέρας με πρόσθετο ποσό για κάθε παιδί που θα γεννηθεί εκτός γάμου.
- ♦ φορολογικές ελαφρύνσεις στην εργαζόμενη άγαμη μητέρα για τη φύλαξη του παιδιού της μέχρι την ηλικία των 6 ετών. Λίγο μετά την ισχύ του καταργήθηκε.

Συμπεράσματα, η παρούσα επιδοματική πολιτική δεν κατηγοριοποιεί τις μονογονεϊκές οικογένειες (π.χ. ανύπαντρη μητέρα) ως επιλογή του ατόμου. Το χρηματικό πόσο μετά από προϋποθέσεις, είναι κατά γενική ομολογία ευτελές. Η κοινωνική διάκριση είναι φανερή ενώ οι οικογένειες με ένα γονέα στην Ελλάδα ως ομάδα πληθυσμού ειδικά ευάλωτη στη φτώχεια.

Η καρδιά του προβλήματος λοιπόν είναι:

"μια παραδοσιακή νοοτροπία, που προσωποείται από τις υπηρεσίες, έμμεσα τιμωρητική για τους στιγματισμένους, στο όνομα μιας ιερής οικογένειας, προφανώς όχι τόσο της ιστορικής αλλά του δόγματος που υποστηρίζεται ως πρότυπο, μοντέλα, κλπ". (Λουμίδης, 1994).

Ετσι η μόνη-μητέρα αντιμετωπίζεται με διπλή προκατάληψη από την κοινωνία, εξαιτίας του φύλου της και της μονογονεϊκότητας και λόγω της απουσίας του άλλου γονέα από τη ζωή του παιδιού. Η μητέρα, δηλαδή, θα ασκεί και τους δύο ρόλους, έχοντας λιγότερο χρόνο για αλληλεπίδραση με το παιδί, στο βαθμό που είναι υπεύθυνη για την επιβίωση της οικογένειας και, μάλιστα, από μία δυσμενή κοινωνική θέση.

1.1.3. ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ - ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κάθε περίπτωση τεκνοποίησης ενός γάμου, αποτελεί ένα πολυδιάστατο ψυχικό και κοινωνικό φαινόμενο, του οποίου η μελέτη απαιτεί διεπιστημονική προσέγγιση. Φαίνεται ότι η ψυχοδυναμική πρόσβαση στο ζήτημα της τεκνοποίησης εκτός γάμου είναι αυτή που ηγεμονεύει.

- Όλες οι γυναίκες που γίνονται μητέρες περνούν μια κρίση ταυτότητας.
Στις ανύπαντρες μητέρες η μητρότητα λειτουργεί σαν εναγόρευση μιας μητρικής λειτουργίας που αποκλείστηκε.
- ◆ Η μητρότητα εκτός γάμου φαίνεται σαν μία λύση για να ξεπεραστεί η κρίση.
- ◆ Για ορισμένες γυναίκες η σεξουαλική ζωή περνά από τη μητρότητα με την έννοια ότι συγχέουν τη λειτουργία της σεξουαλικότητας και τις ανάπαραγωγής. Καμία φορά η γνώση τους για τις μεθόδους αντισύλληψης παραμένει ασαφής. Τα δύο αυτά στοιχεία μπορεί να προκαλέσουν μία ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, η οποία κρύβει, όμως, μέσα της τη βαθιά επιθυμία για μητρότητα.

Η μητρότητα δημιουργεί μια κατάσταση εξάρτησης και επιβάλλει την ταύτιση με τη μητέρα, από την οποία η ανύπαντρη μητέρα ζητούσε να ελευθερωθεί. Έτσι η κατάσταση της εγκυμοσύνης καταλήγει να είναι μία κίνηση επανάληψης (Saret 1995).

-- Αν η μονογονεϊκότητα βιωθεί με την έλλειψη εντός άντρα από το πλευρό της ανύπαντρης μητέρας τότε το αποτέλεσμα θα είναι μία αστάθεια των εικόνων του εαυτού.

- Η εικόνα της παιδικής ηλικίας} τρεις γενιές εικόνων, οι οποίες συγχέονται
- του συζυγικού ρόλου και } στο μυαλό της ανύπαντρης μητέρας και του
- του γονεϊκού ρόλου } παιδιού της

-- Η ύπαρξη της εγκυμοσύνης, επηρεάζει τη σχέση των συντρόφων. Οι σύντροφοι επαναδιαπραγματεύονται επιθυμίες, προσδοκίες, φαντασιώσεις, ο καθένας χωριστά και από κοινού, για την ατομική και οικογενειακή ζωή.

-- Η κρίση στη μεταβατική αυτή φάση μπορεί να οδηγήσει τους συντρόφους σε μία διαδικασία ωρίμανσης ή να κινητοποιήσει άλυτες συγκρούσεις (και άλλοι παράγοντες όπως: ανεπαρκές δίκτυο κ.ο.κ. υποστήρ., εφηβεία, οικονομ. προβλ. κτλ) οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην διάλυση της σχέσης ή και αντιδράσεις φυγής στον άνδρα.

-- Μετά τη γέννηση ενός βρέφους, ένας γάμος που φαινόταν ότι πήγαινε καλά διαταράσσεται μέσα από την κρίση που δημιουργείται.

-- Η κρίση που δημιουργείται κατά τη μεταβατική φάση της εγκυμοσύνης και αργότερα με τη γέννηση του παιδιού είναι δυνατό να δημιουργήσει προϋποθέσεις ωρίμανσης της ανύπαντρης μητέρας ή να τη θέσει σε κατάσταση υψηλού κινδύνου για εμφάνιση ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων ή ψυχικής και κοινωνικής αποδιοργάνωσης όπως:

- κακή προσαρμογή στη γονεϊκότητα: επανενεργοποίηση ανικανοποίητων ψυχολογικών αναγκών, σύγκρουση ρόλων, ένταση, φόρτο, κατάθλιψη, αρνητική αντίληψη του εαυτού, ενοχή, αμφιθυμίο, θρήνος, πένθος (π.χ. για άρρωστο βρέφος), αποχωρισμός από το βρέφος, οικονομικά προβλήματα, συζυγική δυστυχία, στρες και ανεπάρκεια στο δίκτυο κοινωνικής υποστήριξης (Τσιάντης, 1990).

1.2. Το διαζύγιο - αιτία μονογονεϊκότητας

Ο γάμος είναι ο πυρήνας του αστικού θεσμού της οικογένειας. Βασικά είναι η μόνη νόμιμη μορφή για σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα, όλες οι άλλες μορφές συνδέονται νομικά ή κοινωνικά περισσότερο ή λιγότερο με οικονομικά μειονεκτήματα ή ποινικές απειλές.

Αυτό το γεγονός στο ότι σχεδόν κάθε μέλος της κοινωνίας παντρεύεται: ο γάμος έχει σχεδόν υποχρεωτικό χαρακτήρα. Είναι ισόβιος και μονοπωλεί τις σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα.

Το διαζύγιο είναι βέβαια δυνατό, αλλά σχεδόν πάντα συνδέεται με σημαντικά μειονεκτήματα, βάρη και υποτιμήσεις κυρίως για τη γυναίκα. (Βίλχελμ Ροϊχ, 1973).

Η παραπάνω άποψη αποτελεί τη ριζοσπαστική θεωρία του Βίλχελμ Ροϊχ πάνω στο θεσμό του γάμου και την ύπαρξη του διαζυγίου.

Σήμερα το διαζύγιο δεν αποτελεί αρρωστημένη κατάσταση της ζωής του ζευγαριού. Αποτελεί μια καινούρια και φυσιολογική εξέλιξη του γάμου που δεν μπορεί να εξελιχθεί όπως παλιότερα.

Το διαζύγιο αποτελεί μια διαδικασία όπου το κάθε μέλος ζει μια συναισθηματική κρίση, η οποία έχει ορισμένα χαρακτηριστικά, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία στο άτομο για προσωπική ανάπτυξη και ολοκλήρωση.

Με την έννοια αυτή το σημαντικό και θετικό αποτέλεσμα του διαζυγίου διαπιστώνεται στη φάση της υιοθεσίας ενός νέου τρόπου ζωής μετά τη λύση του γάμου. Στη φάση αυτή εμπεριέχεται και μια μοναδική ευκαιρία επεξεργασίας προηγούμενων άλυτων εφηβικών συγκρούσεων και δυνατότητα για επίτευξη νέων λύσεων. Αν το διαζύγιο είναι κοινή απόφαση του ζευγαριού τότε μπορεί να είναι η διαδικασία του μια περίοδος για προσωπική ανάπτυξη και ωρίμανση, για επανεξέταση της σεξουαλικής ταυτότητας του ατόμου, για εξέλιξη και αλλαγή των διαπροσωπικών σχέσεων, αξιών, τρόπου ζωής και επαγγελματικών επιλογών.

Αν όμως το διαζύγιο αποτελεί επιλογή του ενός συντρόφου τότε είναι μία αγχογόνος διαδικασία πένθους που περιέχει έντονα στοιχεία: άρνησης, απώλειας, κατάθλιψης, θυμού, αναγκαστική αλλαγή τρόπου ζωής και τελικά υιοθέτησης του καινούριου μοντέλου όπως αυτό ακούσια σχεδόν, διαμορφώθηκε.

Πολλοί λόγοι αρχίζουν να γίνονται προβληματικοί μετά τη γέννηση του πρώτου παιδιού, λόγω της διαφορετικής ψυχολογικής κατάστασης των δύο συντρόφων, του γεγονότος εάν ήταν επιθυμητή ή ανεπιθύμητη η εγκυμοσύνη κτλ.

Άλλοι γάμοι φτάνουν αργότερα σε στάδιο κρίσης όταν τα παιδιά γίνονται έφηβοι και οι γονείς ανήκουν στην μέση ηλικία. Διότι το παιδί δηλώνει την πιθανή απομάκρυνσή του από το σπίτι και οι γονείς αρχίζουν να ζουν σε ένα κλίμα ανυπομονίας, συναισθηματικών αλλαγών. Η ιδέα της μελλοντικής μοναξιάς τους φοβίζει, νιώθουν ότι πέρασε η ζωή χωρίς να την καταλάβουν.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις το διαζύγιο αποτελεί έναν παράγοντα κινδύνου που μπορεί να οδηγήσει την οικογένεια σε κρίση. Έτσι σε συνδυασμό με άλλες καταστάσεις που έχουν σχέση με το γονεϊκό σύστημα, το φύλο και την ηλικία του παιδιού, την προσωπική ιστορία των υποκειμένων, μπορεί να οδηγήσει σε μία βραχύχρονη ή μακρόχρονη διαταραχή. (Ruberman T., 1975).

Η αύξηση των διαζυγίων και η μελέτη των αναπαραστάσεων μετά το διαζύγιο έχουν αλλάξει κάπως τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την σταθερότητα της οικογένειας.

Ο κεντρικός ρόλος του ζευγαριού, σταδιακά, αντικαθίσταται από αυτόν του παιδιού.

Έτσι, μέσω του προσώπου του παιδιού θεσμοθετείται μετά το διαζύγιο μια ειδική μορφή οικογένειας, διαφορετική από την αρχική πυρηνική διγονεϊκή οικογένεια.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι περίπτωση εγκατάλειψης σαν λόγος διαζυγίου. Το παιδί το αναλαμβάνει ο "εγκαταλλειμένος" γονέας, ο οποίος φροντίζει να τονίζει τη θέση του θύματος, την οποία έχει, επιζητώντας την προστασία του παιδιού στο οποίο ανατίθεται πλέον ρόλος γονέα.

Η μεταστροφή από τον κεντρικό ρόλο του ζευγαριού στην οικογένεια σ'αυτόν του παιδιού φαίνεται αρκετά στην αλλαγή του οικογενειακού δικαίου, σ'ότι αφορά την γονική μέριμνα.

Σε περίπτωση διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου και εφόσον ζουν και οι δύο γονείς, η άσκηση της γονικής μέριμνας ρυθμίζεται από το δικαστήριο. Η άσκησή της μπορεί να ανατεθεί στον έναν από τους γονείς ή αν αυτοί συμφωνούν ορίζοντας συγχρόνως τον τόπο διαμονής του τέκνου στους δύο από κοινού. Για την λήψη της απόφασης του δικαστηρίου λαμβάνεται υπόψη του, τους έως τότε δεσμούς του τέκνου με τους γονείς του και τους αδελφούς του, καθώς και τις τυχόν συμφωνίες που έκαναν οι γονείς του τέκνου σχετικά με την επιμέλεια, τη διοίκηση της περιουσίας του τεκνού (αρ. 1513 ΑΚ).

Ο γονέας με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο διατηρεί το δικαίωμα της προσωπικής επικοινωνίας μ'αυτό.

Η οικογενειακή σταθερότητα αποκτά λοιπόν διαφορετική σημασία και η γονική μέριμνα παρέχεται στο γονέα που μπορεί να προσφέρει στο παιδί κοινωνική και συναισθηματική ασφάλεια.

Σημαντικό γεγονός αποτελεί για την διατήρηση της ιδέας, ότι ο κάθε γονέας είναι μοναδικός και αναντικατάστατος, η περίπτωση της κοινής γονικής μέριμνας των παιδιών και η παραμονή τους και στα δύο νοικοκυριά.

Μ' αυτόν τον τρόπο διατηρείται το δικαίωμα του παιδιού να έχει δύο γονείς αλλά και το δικαίωμα των γονέων να μην χάσουν τα παιδιά του λόγω της συζυγικής δυσαρμονίας.

1.3 Η χηρεία - αιτία μονογονεϊκότητας

Ο θάνατος του ενός συζύγου δεν αποτελεί πλέον την κύρια αιτία μονογονεϊκότητας.

Ο αριθμός των χηρών έχει μειωθεί, αν και οι περισσότερες χήρες δεν κάνουν εύκολα δεύτερο γάμο.

Για τις χήρες η είσοδος στην κατάσταση της μονογονεϊκότητας σηματοδοτείται από το θάνατο του συζύγου.

Η άποψη που έχουν για την κατάστασή τους διαφέρει ανάλογα με τον τρόπο θανάτου του συζύγου και το χρόνο της χηρείας. Συνήθως αντιλαμβάνονται την κατάστασή τους σαν οριστική και αμετάκλητη, ιδιαίτερα οι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας, και δεν θεωρούν ότι αντιμετωπίζονται αρνητικά από το περιβάλλον τους.

Ο πρώτος καιρός χαρακτηρίζεται από θλίψη για το θάνατο του συζύγου, αλλά και από μια σειρά αναγκαίων ρυθμίσεων. Η χήρα θα πρέπει πλέον μόνη της να χειριστεί ορισμένα θέματα που δεν ήταν στις αρμοδιότητες του ρόλου της πρωτύτερα μέσα στην οικογένεια.

Οι χήρες έχουν υψηλότερη κοινωνική θέση γιατί η κατάσταση της μονογονεϊκότητας, στην οποία περιήλθαν, ήταν γεγονός αναπόφευκτο γι' αυτές. Εξάλλου προέρχονται από ένα σχήμα ζωής σε ζευγάρι.

Παρ' όλη όμως τη συμπάθεια που τρέφουν οι περισσότεροι για τις χήρες, η χήρα-μητέρα αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα με τους άλλους μόνους γονείς.

Εξάλλου η χήρα αντιμετωπίζει πολλούς κοινωνικούς περιορισμούς με κυριότερο την κοινωνική απομόνωση που της επιβάλλεται, η οποία με το πέρασμα του χρόνου μπορεί να οδηγήσει την οικογένεια σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι περισσότερες χήρες, ανεξάρτητα από την ηλικία κατά την οποία βρέθηκαν μόνες τους, τελειώνουν τη ζωή τους μέσα σε δυσβάσταχτη μοναξιά.

Ενώ χρειάζονται μεγάλη συναισθηματική και κοινωνική υποστήριξη, στην Ελλάδα δεν υπάρχουν εξειδικευμένα υποστηρικτικά δίκτυα.

Διότι, αν υπήρχαν τέτοιοι οργανισμοί θα βοηθόταν οι γυναίκες αυτές ακόμη και στην εργασία του πένθους για το θάνατο του συζύγου. Αν είχαν κοντά τους βοηθητικά άτομα θα αντιμετώπιζαν και θα οργανώνονταν σωστότερα στην καινούργια οικογενειακή κατάσταση στην οποία περιήλθαν.

1.4 Βιοτεχνολογία - Αιτία Μονογονεϊκότητας

Υπάρχουν τρόποι όπως: η τεχνητή γονιμοποίηση, η εξωσωματική γονιμοποίηση, οι οποίοι υπογραμμίζουν τις σοβαρές συνέπειες που υπέστη ο θεσμός της οικογένειας. Ενισχύεται απεριόριστα ο ρόλος της γυναίκας - μητέρας, η οποία αποφασίζει το χρόνο που θα γίνει μητέρα, αλλά και τον τρόπο, χωρίς να είναι παντρεμένη ή να έχει σεξουαλική σχέση με άντρα.

Έτσι γκρεμίζεται η συμβατική συζυγική οικογένεια και έρχεται στο προσκήνιο η οικογένεια με μόνο γονέα τη γυναίκα ή ακόμη και το ζευγάρι ομοφυλόφιλων.

Απειλείται λοιπόν η ηθική, η κοινωνική κατάσταση, η βιολογική και φυσική τάξη των πραγμάτων.

Στη Γαλλία απαγορεύτηκε η τεχνητή γονιμοποίηση σε μόνες γυναίκες και επιτράπηκε μόνο σε ετερόφυλα ζευγάρια. Η αναπαραγωγή με τεχνητές μεθόδους έκανε τις σχέσεις ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα περίπλοκες και αμφισβητούμενες (Κογκίδου Δ, 1995)

1.5 Αντρας: Μόνος - πατέρας αιτία μονογονεϊκότητας

Ο αριθμός των μόνων - πατέρων μπορεί να αποδοθεί κυρίως:

α. Στη διάλυση του θεσμού του Γάμου

β. Στη διάλυση των ζευγαριών που συμβιώνουν

γ. Στη χηρεία: υπάρχει μείωση του αριθμού των χήρων λόγω:

- της αύξησης του μέσου όρου ζωής των γυναικών
- της αύξησης των νέων γάμων των χήρων πατέρων με παιδιά

Έτσι, ενώ ο αριθμός των διαζυγίων αυξάνεται, η αύξηση των χωρισμένων μόνων - πατέρων δεν αντισταθμίζει τη μείωση του αριθμού των χήρων - μόνων - πατέρων.

Ο λόγος που οι περισσότεροι πατέρες δεν αναλαμβάνουν να μεγαλώσουν μόνοι τα παιδιά υπάρχει, κυρίως, στον κοινωνικό καταμερισμό των ρόλων, σύμφωνα με τον οποίο η οικιακή ευθύνη και η ανατροφή των παιδιών είναι συστατικά του γυναικείου ρόλου. Έτσι, οι άντρες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες να αποδεχτούν τον πατρικό τους ρόλο, διότι οι γυναίκες έχουν προτεραιότητα και ο ρόλος τους έχει μεγαλύτερη βαρύτητα.

Σημαντικό ρόλο σ' αυτή τη δυσκολία παίζουν και οι ασυνείδητες αναπαραστάσεις που έχουν οι άντρες για την πατρότητα.

Η κρατική μέριμνα ενισχύει το ρόλο αυτό του πατέρα έχοντας διαμορφώσει κατ' αυτόν τον τρόπο την οικογενειακή πολιτική της. Έτσι, για παράδειγμα, αν η μητέρα εγκαταλείψει τα παιδιά της ο πατέρας δεν επιδοτείται. Το κράτος φαίνεται ότι θεωρεί αυτονόητο ότι σε μια τέτοια περίπτωση ο πατέρας δεν είναι ικανός ή αρμόδιος για τη φροντίδα των παιδιών. Αναμένεται, δηλαδή, είτε η οικογένεια του πατέρα να αναλάβει την ευθύνη των παιδιών, είτε να ανατεθούν τα παιδιά στην ευθύνη του κράτους (π.χ. σε ιδρύματα, σε ανάδοχες οικογένειες).

Μπορεί όμως το κράτος να έχει γονικό ρόλο;

Τα χαρακτηριστικά της γονικής αγάπης είναι μοναδικά και αναντικατάστατα. Η γονική αγάπη είναι συνεχής, άνευ όρων, δεν αυξομειώνεται, αντέχει στο χρόνο και στην κόπωση.

Το γεγονός της αύξησης του αριθμού των αντρών ως μόνοι - γονείς οφείλεται:

- α. Στην αλλαγή του τρόπου ζωής των αντρών
- β. Στο ότι η κοινωνία άρχισε να αποδέχεται τον πατέρα - μόνο - γονέα
- γ. Στην καλύτερη οικονομική κατάσταση και στον μεγαλύτερο αριθμό επαγγελματικών επιλογών σε σύγκριση με τη μόνη - μητέρα.
- δ. Στο ότι όσον αφορά τη φύση της μονογονεϊκότητας, τα προβλήματα και οι εμπειρίες είναι κοινά σημεία και του μόνου πατέρα και της μόνης μητέρας.

Χαρακτηριστικό σημείο αναφοράς αποτελεί το γεγονός του ότι, όταν ο έλληνας άντρας μόνος-πατέρας αναλαμβάνει την ανατροφή των παιδιών, εισπράττει μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή και εκδηλώσεις αλληλεγγύης και βοήθειας σε σύγκριση με τη μόνη μητέρα. Είναι μια ιδιαίτερα σημαντική βοήθεια διότι, τα παιδιά περιστοιχίζονται από ένα ευρύτερο δίκτυο ατόμων που τα φροντίζουν να λειτουργούν υποστηρικτικά. Έτσι, διευκολύνεται η προσαρμογή τους στη νέα κατάσταση.

Η διαφορά με τις γυναίκες είναι ότι στους άντρες είναι αποδεκτό ένα ευρύτερο πρόγραμμα συμπεριφορών αντίδρασης που αφήνει μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή νέων σχεδίων ζωής. Το σύνηθες αποτέλεσμα αυτής της σύντομης διαδικασίας στους μόνους πατέρες είναι μια νέα συμβίωση ή ένας νέος γάμος.

Εξάλλου οι άντρες διστάζουν λιγότερο να παρουσιάσουν τη φίλη τους στο παιδί ή να έχουν κοινές δραστηριότητες ή να συμβιώσουν.

Όσον αφορά τη συναισθηματική πλευρά των πραγμάτων, ο μόνος-πατέρας, όπως η μόνη-μητέρα, δυσκολεύεται ιδιαίτερα, πέραν μια αγχογόνο κατάσταση γεμάτη από ανασφάλεια πόνο και λύπη.

Ειδικότερα, ο πρώτος χρόνος είναι περίοδος ιδιαίτερα υψηλής ψυχολογικής πίεσης. Νιώθουν θλίψη, μοναξιά, μια αίσθηση αποτυχίας, υπερφόρτωση ευθυνών.

Προβλήματα στην αναστοργάνωση του νοικοκυριού. Νιώθουν ανεπαρκείς και συχνά φοβισμένοι. Μετά, όμως, από μια περίοδο προσαρμογής οι μόνοι - πατέρες αποδεικνύονται ικανοί και πλήρως αφοσιωμένοι στα παιδιά τους.

1.5.1 Η διαφοροποιημένη επίδραση των γονεϊκών ρόλων ανάλογα με το φύλο του γονέα

Ο σύζυγος - πατέρας συμβάλλει στη λειτουργία της οικογένειας με τους ρόλους που έχει μέσα και έξω από την οικογένεια.

Ένας, από τους κύριους ρόλους του, σύμφωνα με τα στερεότυπα των ρόλων του φύλου, είναι ο επαγγελματικός ο οποίος μπορεί να αποτελεί για την οικογένεια τη μοναδική ή την κύρια πηγή εισοδήματος και ταυτόχρονα, αποτελεί το σύνδεσμο της οικογένειας με τον «έξω κόσμο».

Ένας, άλλος ρόλος του συζύγου μέσα στην οικογένεια είναι ο γονεϊκός. Μπορεί να διευρύνει τον κύκλο των εμπειριών των παιδιών και η μητέρα έχει άλλο ένα άτομο να μοιραστεί την ευθύνη και τη φροντίδα των παιδιών.

Ο ρόλος του πατέρα τη σύγχρονη εποχή έχει περιθωριοποιηθεί ενώ, στις περισσότερες διγονεϊκές οικογένειες ο πατέρας και η μητέρα έχουν ίδιο μερίδιο ευθύνης απέναντι στα παιδιά.

Ο πατέρας λοιπόν αναλαμβάνοντας ένα πιο ενεργό και ισότιμο ρόλο στην ανατροφή του παιδιού του, αποδεικνύει ότι μπορεί να λειτουργήσει ικανοποιητικά μ' αυτή την κατανομή γονεϊκών ρόλων στην οικογένεια.

Παρ' όλη την εξέλιξη αυτή, στη γυναίκα έχει ανατεθεί η προστασία της οικογένειας, η ανατροφή των παιδιών.

Στη μητέρα δίνεται συνήθως η γονική μέριμνα σε περίπτωση διαζυγίου και στις περιπτώσεις μητρότητας εκτός γάμου ο πατέρας αποκλείεται εντελώς.

Εξάλλου το κύριο συστατικό της αυτοεικόνας της γυναίκας είναι η μητρικής της ιδιότητα. Αντιστέκεται σθεναρά στο να παραχωρήσει κάποιο από τα δικαιώματά της επάνω στο παιδί, στο σύζυγό της, στον πατέρα του παιδιού.

Παλιότερα ο πατέρας είχε παραιτηθεί από τέτοιου είδους διεκδικήσεις εφόσον το αντρικό πρότυπο κυριαρχούσε με άλλη ιδιότητα.

Σήμερα όμως υπάρχουν πατέρες με αυξημένη συμμετοχή στις οικογενειακές ευθύνες, ασχολούνται περισσότερο με τη φροντίδα των παιδιών, αν και προτιμούν τις πιο ευχάριστες στιγμές της φροντίδας αυτής, π.χ. το παιχνίδι.

Η υποβάθμιση του ρόλου του πατέρα και η αλλαγή στην συμπεριφορά πολλών πατεράδων οφείλεται κατά πολύ στη διαφοροποίηση των ρόλων των φύλων και των γονεϊκών ρόλων.

Έτσι ο κοινωνικός καταμερισμός των ρόλων στηρίζεται στη βιολογική προδιάθεση. Ο «φυσικός» ρόλος της μητέρας είναι η ανατροφή των παιδιών, ενώ ο πατρικός ρόλος είναι υποβαθμισμένος.

Ενώ και σε δύο γονείς παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή του παιδιού, το είδος της σχέσης που έχει το παιδί με τον κάθε γονέα στην ανάπτυξη του παιδιού διαφοροποιείται ανάλογα με την αναπτυξιακή φάση του, με το φύλο του παιδιού και με παράγοντες που έχουν σχέση με τη δομή της οικογένειας.

Οι ψυχολογικές θεωρίες ανάπτυξης του παιδιού διατύπωσαν τη θέση ότι η επίδραση του πατέρα έχει μικρότερη σημασία από εκείνη της μητέρας. Έτσι σύμφωνα με την παραδοσιακή αντίληψη, οι γυναίκες έχουν μοναδικές έμφυτες ικανότητες για την ανατροφή και την φροντίδα των μικρών παιδιών. Πρόκειται, δηλαδή για μια «ενστικτώδη» συμπεριφορά της μητέρας.

Ο Freud (1948) συνέβαλε ουσιαστικά στην προώθηση της άποψης αυτής, ότι η μητέρα παίζει τον κύριο ρόλο στην ανάπτυξη του βρέφους. Η σχέση μητέρας - βρέφους διαμορφώνει την προσωπικότητα του παιδιού και επηρεάζει τις μετέπειτα κοινωνικές σχέσεις τους.

Ο πατέρας παίζει «πρωτεύοντα» ρόλο στην ανατροφή του παιδιού του αναπτύσσει μια σύνθεση χαρακτηριστικών που διακρίνεται στις τυπικές αλληλεπιδράσεις μητέρας - παιδιού και πατέρα - παιδιού.

Η συμμετοχή του πατέρα λοιπόν επιδρά θετικά στη σχέση μητέρας - παιδιού και έτσι επηρεάζει έμμεσα την ανάπτυξη του παιδιού. Το παιδί εξελίσσεται έχοντας μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, μεγαλύτερη πίστη στην ικανότητά του να ελέγχει την ζωή του, σε αντίθεση με το παιδί που ζει σε μια οικογένεια διαμορφωμένη με την στερεότυπη κατανομή ρόλων.

Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού διαμορφώνεται από τη συμβολή και των δύο γονέων.

Τώρα, όσον αφορά τον πατρικό ρόλο στην εξέλιξή του, έχει διαπιστωθεί ότι παίζει σημαντικό ρόλο.

Συγκεκριμένα, ο πατέρας έχει ιδιαίτερη επίδραση στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου στο παιδί, ιδιαίτερα μέσω της διαδικασίας της ταύτισης.

Το παιδί θα δει τον πατέρα σαν γονεϊκή φιγούρα, κυρίως, του ίδιου φύλου, ως ισχυρή και άξια μίμησης.

Κατ' αυτόν τον τρόπο τελείται η διαδικασία κατά την οποία το παιδί δέχεται και εκδηλώνει τα χαρακτηριστικά που συμπεριλαμβάνονται στο ρόλο του φύλου, δηλαδή, γίνεται η ανάπτυξη του ρόλου του φύλου.

Όσον αφορά τη διαδικασία της μίμησης, έχει διαπιστωθεί ότι τα αγόρια και τα κορίτσια τείνουν περισσότερο να μιμούνται αντιδράσεις προτύπων που ανήκουν στο ίδιο φύλο μ' αυτά (Κογκίδου, 1988).

Βέβαια ο βαθμός ταύτισης του γιού με τον πατέρα (ανήκουν στο ίδιο φύλο) εξαρτάται από την εμπλοκή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού. Τα χαρακτηριστικά, δηλαδή, της σχέσης πατέρα και γιού έχουν ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση του ρόλου του φύλου.

Γενικότερα, η συμβολή του πατέρα στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου έχει διαπιστωθεί με τους εξής τρόπους συμπεριφοράς και εμπλοκής του στην ανατροφή του παιδιού:

- ενισχύοντας περισσότερο την ανεξάρτητη συμπεριφορά των παιδιών
- ενθαρρύνοντας το ενεργητικό δημιουργικό παιχνίδι διαφοροποιημένα στα αγόρια και τα κορίτσια.

Λειτουργώντας μ' αυτόν τον τρόπο επηρεάζουν και τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών τους.

Είναι πολύ σημαντική η συχνότητα στην παροχή ερεθισμάτων από τον πατέρα, όπως επίσης οι ενέργειές του και ο τρόπος που ο ίδιος οργανώνει το περιβάλλον. Διότι, οι πατέρες δίνουν μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων στα παιδιά ενώ οι μητέρες φοβούνται περισσότερο και τα περιορίζουν. Έτσι, το παιδί παροτρύνεται από τον πατέρα του να είναι πιο ανεξάρτητο, μέσα κι έξω από το σπίτι, και να εξερευνά περισσότερο το περιβάλλον του.

Ωφελούνται ιδιαίτερα τα αγόρια, εφόσον γι' αυτά αποτελεί η πατρική γονεϊκή φιγούρα μοντέλο μίμησης, και διαμορφώνουν μια ανεξάρτητη συμπεριφορά αναπτύσσουν ένα αίσθημα ικανότητας και αποκτούν ειδικές δεξιότητες. Οι πατέρες τείνουν να ενδιαφέρονται περισσότερο για τη γνωστική ανάπτυξη και την πνευματική επιτυχία των αγοριών. Ενώ επηρεάζουν τα κορίτσια έμμεσα μέσα από τις σχέσεις τους με τις γυναίκες τους.

Γενικότερα, στην περίπτωση της εκπαιδευτικής επιτυχίας ο πατέρας μπορεί να επηρεάσει το παιδί με δύο κύριες διαδικασίες:

1. Με την άμεση μετάδοση των σχετικών αξιών, προσδοκιών και δεξιοτήτων.
2. Με τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για τα παιδιά.

Ειδικότερα, οι πατέρες ενισχύουν στα αγόρια τη νοητική εξέλιξη, με τη συμμετοχή τους στην ανατροφή τους.

Αντίθετα, δίνουν μικρότερη έμφαση στη διανοητική εξέλιξη των κοριτσιών, δεν συμμετέχουν σε μεγάλο βαθμό στην ανατροφή τους, και έτσι η επίδρασή τους θεωρείται περισσότερο ασαφής.

Όσον αφορά τώρα την ηθική ανάπτυξη του παιδιού, ενώ οι μητέρες παίζουν τον κυρίαρχο ρόλο στην απόκτηση ηθικών αξιών, οι πατέρες παρέχουν πρότυπα ταύτισης ιδιαίτερα για τα αγόρια και έτσι συμβάλλουν στην ανάπτυξη ηθικών αξιών.

Όσον αφορά την κοινωνική ικανότητα του παιδιού, έχει διαπιστωθεί η στενή σχέση πατέρα - παιδιού όπως και μητέρας - παιδιού, επηρεάζει την ικανότητα του παιδιού να αναπτύξει σχέσεις και με άλλα άτομα.

Η απουσία του πατέρα μπορεί να επηρεάσει άμεσα την κοινωνικοσυναισθηματική ανεξαρτησία των παιδιών.

Έτσι, η πατρική αγκαλιά και τρυφερότητα σχετίζεται με υψηλή αυτοεκτίμηση και ικανότητα προσαρμογής ιδιαίτερα στα αγόρια. (Bandura and Walters, 1959).

2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΑΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η οικογένεια είναι ένα σύστημα, το οποίο λειτουργεί μέσω προτύπων επικοινωνίας, τα οποία με τη σειρά τους ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των μελών.

Η διατήρηση των προτύπων της επικοινωνίας γίνεται μέσω:

- της δύναμης της ιεραρχίας (Διάφοροι βαθμοί εξουσίας)
- της συμπληρωματικότητας των λειτουργιών
- των ορίων, τα οποία είναι οι κανόνες που ορίζουν ποιος συμμετέχει στο οικογενειακό σύστημα και με ποιο τρόπο. Πρέπει τα όρια να είναι καθορισμένα γιατί είναι χρήσιμα για λόγους εκτίμησης της λειτουργικότητας της οικογένειας και προστατεύουν τη διαφοροποίηση του συστήματος. (Μουζακίνης, 1984).

Οι μονογονεϊκές οικογένειες, όμως, δεν είναι μια ομοιογενής ομάδα. Περιλαμβάνονται στην έννοια «μονογονεϊκή οικογένεια». Πολλοί και διαφορετικοί τύποι οικογενειακής οργάνωσης παράγοντες διαμόρφωσης της διαφοράς είναι:

- Διαφορετική ηλικία και φύλο των παιδιών και των μόνων γονέων.
- Διαφορετική αιτία της μονογονεϊκότητας
- Διαφορετική κοινωνική τάξη κ.α.

Οι οικονομικές και οι κοινωνικές συνέπειες εξαρτώνται βέβαια και από το χειρισμό και την αντιμετώπιση της μονογονεϊκότητας του μόνου-γονέα, δηλαδή από:

- το φύλο και την ηλικία του
- την συζυγική και κοινωνική του κατάσταση
- τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών

Οι συνέπειες που αποτελούν κοινό χαρακτηριστικό για τον μεγαλύτερο αριθμό μονογονεϊκών οικογενειών είναι:

- φτώχεια
- κοινωνική απομόνωση και κοινωνικός στιγματισμός
- προβλήματα στην κοινωνικοποίηση των παιδιών

Όσον αφορά τώρα την κατηγοριοποίηση των μονογονεϊκών οικογενειών, τα επικρατέστερα κριτήρια κατηγοριοποίησης είναι:

- ο τρόπος εισόδου στην μονογονεϊκότητα
- ο βαθμός παρουσίας του απόντα γονέα στη ζωή του παιδιού
- το φύλο του μόνου γονέα.

Οι αλλαγές στο εσωτερικό της διγονεϊκής οικογένειας, η οποία γίνεται μονογονεϊκή αποτελούν τα βασικά κοινά σημεία των ερευνών που έχουν γίνει για τη μονογονεϊκότητα.

1°. Οι μόνοι γονείς βιώνουν μεγάλο συναισθηματικό και πρακτικό φόρτο.

2°. Τα παιδιά κατέχουν μια θέση συντρόφου - έστω και νεότερου - του μόνου γονέα.

(Κογκίδου, 1995)

Όσον αφορά το πρώτο σημείο είναι μια φυσική συνέπεια της καινούργιας κατάστασης εφόσον όλοι οι ρόλοι και οι ευθύνες επιβαρύνουν το μόνο γονέα.

Όσον αφορά, τώρα το δεύτερο σημείο, αποτελεί την χαρακτηριστική συνέπεια - διαμόρφωση της μονογονεϊκότητας.

Η απουσία του ενός γονέα μειώνει την κοινωνική απόσταση μόνου - γονέα / παιδιού και τείνει να διευρύνει τα όρια ανάμεσά τους.

Η σημαντικότερη αλλαγή στην διγονεϊκή οικογένεια που γίνεται μονογονεϊκή είναι η τροποποίηση της σχέσης γονέα - παιδιού. Αιτίες της αποτελούν:

- αλλαγή της δομής της εξουσίας
- Μείωση των μελών της οικογένειας.
- Μεγαλύτερη απομόνωση της μονογονεϊκής οικογένειας.

Το παιδί, λοιπόν, τις περισσότερες φορές παίρνει τη θέση του ενηλίκου μέσα στην οικογένεια, του συντρόφου.

Έτσι αναπτύσσεται μια σχέση ανάμεσα στο μόνο γονέα και το παιδί, η οποία πάει να αντικαταστήσει το ιδανικό της σχέσης «ζωή σε ζευγάρι». Υπάρχει στη σχέση αυτή μεγαλύτερη ισότητα, επικοινωνία, κατανόηση και συζήτηση.

Παρ' όλη όμως την ιδανικότητα της σχέσης αυτής, η μεγαλύτερη προσέγγιση του παιδιού με το μόνο - γονέα δημιουργεί τέτοια αποκλειστική σχέση, που είναι δύσκολο για το μόνο - γονέα να χειριστεί τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις. Δεν μπορεί να εφαρμόσει με αυστηρότητα ένα μέτρο, χωρίς να θέσει σε κίνδυνο, την αγάπη που πρέπει να δείχνει στο παιδί.

Εξάλλου η μεγαλύτερη προσέγγιση του παιδιού με το γονέα που έχει αναλάβει την ανατροφή του είναι πολύ πιθανό να δημιουργήσει τέτοιους δεσμούς μαζί του έτσι ώστε να αισθάνεται τον άλλο γονέα ξένο και εχθρικό, με αποτέλεσμα το παιδί να διχαστεί στους ίδιο έντονους δεσμούς.

Θετικό και βοηθητικό στοιχείο στην διαμόρφωση της νέας πραγματικότητας, με την εμφάνιση του νέου συντρόφου, αποτελεί η γνώση του παιδιού, ότι η μητέρα του και ο πατέρας του, αν και δεν είναι πια μαζί, έχουν κοινωνική και σεξουαλική ζωή. Το παιδί πρέπει να μάθει να θεωρεί το γονιό του σαν ανήλικο που έχει ανάγκη εκπλήρωσης όλων των ατομικών του επιθυμιών.

Ο νέος σύντροφος μπορεί να βοηθήσει το παιδί στο να αποκτήσει κάποιο πρότυπο στη θέση του απόντος γονέα, προστατεύοντάς το παράλληλα από την πρόωγη υπευθυνότητα που θα του έδινε η αποκλειστική σχέση μόνου - γονέα / παιδιού.

Ο μόνος- γονέας διώχνει τις ενοχές του, συζητάει με το παιδί του για το νέο σύντροφο και δεν μοιράζεται πια ανάμεσά τους, κατάσταση που δημιουργείται όταν ο μόνος - γονέας κρατάει μυστική τη σχέση του από το παιδί.

Δημιουργείται έτσι ένα υποσύστημα σε όλη τη δομή της οικογένειας, χωρίς να μειώνεται ο συναισθηματικός δεσμός γονέα / παιδιού, η μορφή αυτή δίνει αυτονομία και στους δύο, γεγονός που συμβάλλει ουσιαστικά στην υγιή ανάπτυξη του παιδιού και στην ισορροπία του γονέα.

Η μονογονεϊκή οικογένεια σαν σύστημα δεν θεωρείται καταστροφικό και μη λειτουργικό για τα μέλη του.

Διαφέρει από τους άλλους τρόπους οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής στη δομή και την εσωτερική οργάνωση.

Όσον αφορά την ανατροφή του παιδιού, δεν είναι τόσο σημαντικός ο αριθμός των γονιών όσο το να παρέχεται στο παιδί η απαραίτητη αγάπη, φροντίδα, στοργή και

προσοχή. Έτσι το παιδί με ένα γονέα μπορεί να γίνει ευαίσθητο και ευάλωτο αλλά όχι αναγκαστικά δυστυχισμένο.

Μεταβλητές που διαμορφώνουν την πραγματικότητα της μονογονεϊκότητας είναι:

- κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας
- Δυνατότητα πρόσβασης σε υποστηρικτικά δίκτυα.
- Φύλο μόνου - γονέα και η δυνατότητα απασχόλησης
- Ηλικία και το φύλο του παιδιού
- Η συμμετοχή του απόντος γονέα στην οικογένεια
- Η σχέση των γονέων πριν και μετά την δημιουργία της μονογονεϊκής οικογένειας.

Το γεγονός ότι πολλές μονογονεϊκές οικογένειες ανήκουν στις λιγότερο ευνοημένες εισοδηματικά ομάδες δεν αποδεικνύει αναγκαστικά τη δυσλειτουργικότητα της μονογονεϊκής οικογένειας, αλλά την αποτυχία της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής και της εξασφαλίζει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης.

Εξάλλου μια σειρά από άλλες καταστάσεις μπορεί να ενυπάρχουν στην οικογένεια όπως:

- έλλειψη επαγγελματικής εξειδίκευσης του μόνου - γονέα
- ανεργία
- ζωή στα όρια της φτώχειας - προβλήματα επιβίωσης (κακή υγεία)
- έλλειψη υποστηρικτικού δικτύου
- υπερφόρτωση ευθυνών στο μόνο - γονέα
- μοναξιά του μόνου - γονέα
- κοινωνικός αποκλεισμός.

3. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

3.1. Οι επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στη μόνη μητέρα.

Η «δημιουργία του ζευγαριού» είναι η φαντασίωση που έχουν άντρες και γυναίκες σε σχέση με το άλλο φύλο.

Αυτός είναι ο προορισμός του ανθρώπου η διαδικασία που θα τους δώσει η δυνατότητα να γίνουν ενήλικοι - και γονείς - ισότιμοι με τους γονείς τους.

Αυτός είναι ένας από τους κύριους λόγους που η «μονογονεϊκότητα» είναι δύσκολη για τους γονείς και τα παιδιά και δημιουργεί αμφιθυμικά συναισθήματα σε μια κοινωνία που είναι οργανωμένη με βάση το διγονεϊκό πρότυπο.

Ανεξάρτητα από το βαθμό «παρουσίας» του απόντος πατέρα οι μόνες μητέρες πρέπει να ασκήσουν τμήμα του πατρικού ρόλου. Στο επίπεδο της συμπεριφοράς μία από τις πρώτες αντιδράσεις της μόνης μητέρας είναι να υποκαταστήσει αυτή και τον απόντα πατέρα. Γι' αυτό το λόγο, οι μόνες μητέρες βρίσκονται σε συναισθήματα, πρακτικές δυσκολίες και συγκρούσεις ρόλων.

Ο ρόλος της μόνης μητέρας υπεύθυνης του μονογονεϊκού νοικοκυριού, απαιτεί μεγάλη επένδυση χρόνου, ίσως δεσμευτική. Η απουσία του πατέρα δημιουργεί μια ιδιαίτερα στενή σχέση. Οι συγκρούσεις, όμως, ανάμεσά τους είναι πιθανές εφόσον η μόνη μητέρα είναι και γυναίκα και μπορεί να συμπεριφερθεί κάποτε και μ' αυτή της την ιδιότητα. Η στενή σχέση μητέρας / παιδιού ευνοεί την ανάπτυξη του αισθήματος της παντοδυναμίας στη μητέρα ενώ αποκλείει ακόμα περισσότερο τον πατέρα από το παιδί. Ο αποκλεισμός αυτός ενισχύεται συνειδητά ή ασυνείδητα από τη μητέρα.

Βασική σημασία έχει ο μητρικός ρόλος, με βάση τον οποίο γίνονται οι περισσότερες επιλογές. Έτσι η εναλλακτική λύση για την μόνη μητέρα είναι η μείωση των δραστηριοτήτων της προκειμένου να γίνει η «καλή μητέρα».

Η κοινωνική πίεση που ασκείται στις μόνες μητέρες τις αναγκάζει να υιοθετήσουν το ρόλο της «καλής μητέρας», που δεν λειτουργεί τελικά προς το συμφέρον του παιδιού τους και το δικό τους. Όταν πρόκειται να το αποδείξει αξιολογείται με άλλα κριτήρια ο ρόλος της.

Οι μόνες μητέρες δεν αποσσύρονται και δεν απορρίπτουν τα παιδιά τους. Η σχέση μητέρας / παιδιού έχει εξέχουσα βαρύτητα για τη μόνη μητέρα.

Όταν η μόνη μητέρα έχει μια ερωτική σχέση, συνήθως την κρατά μυστική από τα παιδιά, γιατί θέλει να τα προστατέψει και να προσαρμοστεί στον μητρικό ρόλο του φύλου της.

Εξάλλου μερικές μόνες μητέρες δεν εγκατέλειψαν τη μονογονεϊκότητα προς χάριν της στενής, ιδιαίτερης σχέσης που είχαν με το παιδί τους. Άλλες βέβαια τη θεωρούν «άλλοθι» και άλλες, ότι γι' αυτήν απομονώθηκαν αλλά δεν το μετάνιωσαν γιατί ένιωθαν καλυμμένες συναισθηματικά.

Ακόμη, το «πένθος για το ιδανικό ζευγάρι» μπορεί να οδηγήσει πολλές μόνες μητέρες στο να μην δημιουργήσουν άλλη σχέση και να έχουν έντονα συναισθήματα μοναξιάς.

3.2 Οι επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στο παιδί

Η μονογονεϊκότητα δεν βιώνεται το ίδιο από όλα τα παιδιά άρα δεν έχει τις ίδιες επιπτώσεις στα παιδιά. Και οι επιπτώσεις που θα έχει και το κατά πόσο αρνητικές ή όχι θα είναι εξαρτάται από αρκετούς παράγοντες. Ένας απ' αυτούς είναι το αν πραγματικά λείπει ουσιαστικά ο απών γονέας ή όχι. Επίσης αν η μονογονεϊκότητα ήταν συνειδητή επιλογή του γονέα ή αν του επιβλήθηκε με κάποιους τρόπους. Αλλιώς δηλαδή βιώνει ένα παιδί την μονογονεϊκότητα αν ο ένας γονιός έχει πεθάνει - και βέβαια πρέπει να εξεταστεί και πως αυτό έχει συμβεί - και αλλιώς ένα παιδί που ζει με την μητέρα του και ο πατέρας του το έχει εγκαταλείψει. Μπορεί λοιπόν τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών να αποτελούν μια ειδική κατηγορία αυτό όμως δεν συνεπάγεται ότι είναι και μια ομάδα που έχει κοινά χαρακτηριστικά, τόσα ώστε να κάνουμε γενικεύσεις.

3.2.1 Το παιδί μέλος τη μονογονεϊκής οικογένειας λόγω μητρότητας εκτός γάμου

Σε άλλη ενότητα προηγουμένως έχει αναφερθεί ότι η ανύπαντρη μητέρα έχει δυσκολία στο να δημιουργήσει στενούς και μακροχρόνιους δεσμούς ενώ το παιδί πολλές φορές αντιπροσωπεύει γι' αυτήν τον σύντροφο που δεν είναι παρών. Έτσι λοιπόν της είναι πολύ δύσκολο να δει το παιδί της ως ένα άτομο αυτόνομο που μπορεί να μεγαλώσει και να σταθεί ανεξάρτητα από αυτή, το θεωρεί ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι του εαυτού της. Αν συνυπολογιστούν και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει τα

οικονομικά, ο κοινωνικός στιγματισμός, η μοναξιά κ.α. τότε καταλαβαίνουμε γιατί μπορεί να γίνει πιο κτητική και υπερβολική απέναντι στο παιδί της.

Έτσι λοιπόν αναπτύσσεται μια πολύ στενή σχέση ανάμεσα σ' αυτή και το παιδί όπου συχνά καταντά καταπιεστική. Όταν δε το παιδί θελήσει να αυτονομηθεί αισθάνεται ένοχα απέναντι στην μητέρα του και αυτό το εκδηλώνει με επιθετικότητα προς αυτήν σύμφωνα με τις απόψεις πολλών ψυχολόγων.

Ένα άλλο κρίσιμο ζήτημα που απασχολεί το παιδί εκτός γάμου είναι η ταυτότητα του πατέρα όπου θεωρεί απαραίτητο να την μάθει προκειμένου να συγκροτήσει την δική του ταυτότητα. Η ανύπαντρη μητέρα όμως δυσκολεύεται να μιλήσει για την ταυτότητα του πατέρα του παιδιού της και συχνά προσπαθεί να αποτρέψει το παιδί να τον αναζητήσει.

Η προσπάθεια αυτή αναζήτησης μπορεί να προκαλέσει συχνά στο παιδί συναισθήματα άγχους και ενοχής πολύ πιο έντονα από ό,τι σε παιδιά άλλων μονογονεϊκών οικογενειών. Μπορεί ακόμη να συντελέσει στο να μην μπορεί εύκολα να προσαρμοσθεί το παιδί στο σχολείο μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά που έχουν και «μπαμπά και μαμά» (Τσιάντης 1990).

Για την ομαλή εξέλιξη και ανάπτυξη του παιδιού παίζουν ρόλο και άλλοι παράγοντες. Ένας βασικός παράγοντας είναι το κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό επίπεδο της μητέρας καθώς και το πόσο και πως μπορεί να υποστηριχθεί κοινωνικά από την οικογένειά της και το φιλικό περιβάλλον. Και βέβαια από το αν η ίδια αισθάνεται σίγουρη και ασφαλής πατώντας γερά στα πόδια της.

3.2.2 Το παιδί μέλος μονογονεϊκής οικογένειας λόγω απώλειας του ενός γονέα

Σύμφωνα με τους ψυχολόγους η διεργασία του πένθους αποτελείται από 3 στάδια. Το πρώτο στάδιο διακρίνεται από την άρνηση του ατόμου να δεχθεί το θάνατο του αγαπημένου του προσώπου και δρα σαν να είναι ακόμα στη ζωή. Ο θυμός και το κλάμα συνοδεύουν το αίσθημα του αποχωρισμού και της λύπης.

Στη δεύτερη φάση το άτομο βρίσκεται σε απόγνωση και σε αποδιοργάνωση καθώς αρχίζει και συνειδητοποιεί την πραγματικότητα. Το υποκείμενο που πενθεί αισθάνεται έντονη ανησυχία και άγχος καθώς και κατάθλιψη. Το άτομο θα πρέπει να προσανατολιστεί σε νέα αντικείμενα αγάπης ώστε να προχωρήσει επιτυχώς στην τρίτη φάση όπου διακρίνεται από συναισθήματα αποχωρισμού και αναδιοργάνωση προς νέες κατευθύνσεις.

Αυτές οι τρεις φάσεις όπως πιστεύει ο Bowlby (1961) είναι αναγνωρισμένες σε όλους τους ανθρώπους κάθε ηλικίας. Η ικανότητα όμως του παιδιού να περάσει επιτυχώς από την διαδικασία του πένθους εξαρτάται από τους εξής παράγοντες (Παπαδάτου 1990):

- Ο τρόπος θανάτου του γονέα.
- Η ηλικία του παιδιού και το επίπεδο γνωστικής ανάπτυξής του.
- Η φύση και η σημασία του δεσμού που προϋπήρχε με το γονέα που έχασε - ιδιαίτερα με το φύλο του - αλλά και η φύση της σχέσης με τον εναπομείναντα γονέα.
- Η παρουσία άλλων αδελφών.
- Η πιθανότητα της σταδιακής απόσυρσης της επένδυσης από τον γονέα που χάθηκε.
- Η δυνατότητα ύπαρξης ενός άλλου ενηλίκου - μοντέλου του ίδιου φύλου με το γονέα που πέθανε, που να ενδιαφέρεται όμως για το παιδί.
- Ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκε η οικογένεια το θάνατο του γονέα σε σχέση με το παιδί, το επίπεδο επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και η δυνατότητα συμμετοχής του παιδιού στο πένθος που βιώνει η οικογένεια.
- Η επιτυχής προσαρμογή του παιδιού στην νέα κατάσταση εξαρτάται και από το κατά πόσο καλά ο μόνος γονέας έχει διέλθει τη διαδικασία του πένθους και αντιμετωπίζει την τρέχουσα πραγματικότητα.
- Η ύπαρξη ενός σταθερού υποκατάστατου με το οποίο θα μπορεί σταδιακά το παιδί να αναπτύξει μια στενή σχέση.

Οι παραπάνω παράγοντες είναι καθοριστικοί για την επιτυχή αντιμετώπιση του θανάτου του γονέα από το παιδί και για την περαιτέρω ομαλή ανάπτυξή του.

Σχετικά με το πένθος και ο Freud έχει ασχοληθεί και τονίζει ότι το παιδί θα πρέπει να σπρωχθεί να εκφράσει τα συναισθήματα που έχει για το γονιό που χάθηκε διότι μόνο έτσι θα μπορέσει να τα απελευθερώσει και στην συνέχεια να τα επενδύσει σε νέα πρόσωπα του περιβάλλοντός του. Αν δεν συμβεί αυτό τότε τα καταπιεσμένα συναισθήματα εγκατάλειψης και ενοχής μπορεί να δημιουργήσουν στο παιδί διαταραχές στις σχέσεις με άλλους ή καταστάσεις φόβου και πανικού, ή προσφυγή του παιδιού σε ένα κόσμο εξωπραγματικό. Ακόμη μπορεί να δημιουργηθούν προβλήματα σεξουαλικής ταύτισης ή και κοινωνικής από την στιγμή που το παιδί έχει μείνει προσκολλημένο στο γονέα που έχασε.

Οι συχνότερες αντιδράσεις που παρατηρούνται στα παιδιά όταν θρηνούν το θάνατο του γονέα οργανικά είναι διαταραχές ύπνου και διατροφής. Στο συναισθηματικό τομέα παρατηρείται άγχος και φόβος εγκατάλειψης, αισθήματα ενοχής που μπορεί να

εκδηλωθούν ως τάσεις αυτοκατηγορίας, αυτοκαταστροφής ή αυτοτιμωρίας, επίσης θυμός, θλίψη και μοναξιά.

Κατά την περίοδο αυτή στην συμπεριφορά του παιδιού μπορεί να δούμε να έχει το παιδί τάσεις εξάρτησης απέναντι στα άτομα που το φροντίζουν, αναπόληση και αναζήτηση των συμπεριφορών του γονέα που χάθηκε και παροδική ίσως ταύτιση με αυτόν. Ακόμη συχνά μπορεί να παρουσιαστούν εκδηλώσεις παλινδρόμησης, ευερεθιστικότητα και επιθετικότητα καθώς και αναζήτηση αντικατάστασης του γονέα που πέθανε. (Παπαδάτου 1990)

Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι έχουν αυτοκτονικές τάσεις ή κάνουν απόπειρες αυτοκτονίας άτομα που στην παιδική τους ηλικία έχασαν κάποιον από τους γονείς τους και ιδιαίτερα αγόρια που έχασαν τον πατέρα τους. Σε άλλες μελέτες πάλι διαφαίνεται μια τάση για παραβατικότητα από παιδιά που πέθανε ο ένας γονέας τους. (Παπαδάτου 1990).

Γενικότερα το παιδί πέφτει σε κατάθλιψη όταν περνά έντονα άσχημες συγκινησιακές καταστάσεις όπως είναι όταν δεν το φροντίζουν και δεν το αγαπούν αρκετά ή αν χάσει το ένα γονιό του ή αν χωρίσουν οι γονείς. Είναι ίσως ο μόνος τρόπος που μπορεί να αντιδράσει το παιδί κάτω από τέτοιες συνθήκες.

3.2.3 Το παιδί μέλος μονογονεϊκής οικογένειας λόγω διαζυγίου

Πολλά έχουν γραφτεί για τις επιδράσεις του διαζυγίου στα παιδιά. Σε προηγούμενη ενότητα έχουμε ήδη επισημάνει πόσο σημαντική είναι η παρουσία του πατέρα στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Δεν πρέπει όμως να παραλειφθούν και κάποιοι άλλοι παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις επιπτώσεις του διαζυγίου πάνω στην ψυχική υγεία του παιδιού.

Η ηλικία του παιδιού καθώς και ο βαθμός γνωστικής του ανάπτυξης είναι σημαντικός παράγων για το πώς το παιδί θα αντιμετωπίσει το διαζύγιο των γονιών του. Όσο πιο μικρό είναι το παιδί τόσο πιο έντονα αισθάνεται ενοχή και εγκατάλειψη βλέποντας το διαζύγιο ως τιμωρία σ' αυτό το ίδιο από τους δικούς του ενώ ταυτόχρονα δεν μπορεί να κατανοήσει τα συναισθήματα και τις ανάγκες των γονιών του καθώς και τις νέες ρυθμίσεις που γίνονται στη ζωή του. Επίσης πολλά παιδιά ελπίζουν ουτοπικά σε επανασύνδεση των γονέων τους με αποτέλεσμα να απογοητεύονται.

Τα πιο μεγάλα παιδιά δεν αισθάνονται βέβαια τόσο ένοχα για την κατάσταση αλλά και αυτά διακατέχονται από το φόβο της εγκατάλειψης και της απόρριψης και παρόλο

που συνειδητοποιούν καλύτερα τους λόγους που χώρισαν οι γονείς τους δεν μπορούν να κατανοήσουν και αυτά όλες τις παραμέτρους του διαζυγίου και γενικότερα της κατάστασης.

Τα παιδιά στην εφηβική ηλικία και όταν το διαζύγιο είναι πρόσφατο βρίσκονται σε πιο καλή θέση στο να κατανοήσουν τις διαστάσεις του διαζυγίου. Το αγόρι μάλιστα μπορεί να έχει και περισσότερες ευκαιρίες για να προσπαθήσει να πραγματοποιήσει τους στόχους που έχει και τις επιθυμίες του και να αποδείξει την ανεξαρτησία του. Βέβαια και σ' αυτή την περίπτωση μπορεί να έχουμε καταθλιπτική αντίδραση που στην υπερβολή της μπορεί να οδηγήσει σε τάσεις αυτοκτονίας «τυχαία» ατυχήματα κ.α.

Για τα κορίτσια που βρίσκονται στην φάση της εφηβείας τώρα το διαζύγιο μπορεί να τις κάνει να έχουν αρνητική στάση απέναντι στους άνδρες με συνέπεια την δημιουργία διαταραχών στις σχέσεις τους με άλλο φύλο. Επίσης αυτή η απορριπτική στάση απέναντι στους άνδρες και η περιφρόνηση προς αυτούς μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να συνάπτουν εφήμερες σχέσεις με το άλλο φύλο κάνοντας μια περιπετειώδη ζωή όπου μπορεί να υπάρξει και μια εγκυμοσύνη με αυτόν τον τρόπο να μεταβιβαστεί η μονογονεϊκότητα στην επόμενη γενιά (Lebonici 1990, από Κογκίδου 1995).

Ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκαν το διαζύγιο οι γονείς δηλαδή πως μίλησαν στο παιδί, καθώς και αν του πρόσφεραν την αναγκαία διαβεβαίωση για την συναισθηματική ασφάλειά του και βέβαια η εικόνα που δίνει ο μόνος γονέας για τον απόντα γονιό είναι εξίσου σημαντικοί παράγοντες για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού (Τσιάντης, 1990).

Είναι πολύ βασικό για το παιδί το να ξέρει ότι και οι δύο γονείς του, αν και χώρισαν, το αγαπάνε και δεν μετανιώνουν που γεννήθηκε αλλά ότι θα το φροντίζουν και θα το προσέχουν πάντα άσχετα με το αν οι ίδιοι δεν είναι πλέον μαζί (Τσιάντης, 1990).

Πρέπει πάλι να τονισθεί ότι τα παραπάνω προβλήματα είναι ενδεικτικά των κατευθύνσεων στις οποίες μπορεί να οργανωθεί ο πόνος έτσι όπως μπορούν να τον αντιληφθούν τα παιδιά και να αντιδράσουν. Αυτό δεν σημαίνει πως όλα τα παιδιά βιώνουν τέτοιες εμπειρίες. Αυτό δεν σημαίνει πως όλα τα παιδιά βιώνουν τέτοιες εμπειρίες. Όταν η κοινωνικοοικονομική κατάσταση - αλλά και η πολιτιστική της οικογένειας είναι καλή και ο γονέας έχει την ικανότητα να ανταπεξέρχεται σε όλες τις δοκιμασίες τότε η ανάπτυξη του παιδιού θα είναι επιθυμητή. Και αυτό ισχύει για όλες τις καταστάσεις της μονογονεϊκότητας.

Συνήθως τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι μόνοι γονείς οι ειδικοί τα αποδίδουν στην παθολογία των διαπροσωπικών σχέσεων και στον κοινωνικό στιγματισμό που υφίσταται η μονογονεϊκή οικογένεια. Δεν πρέπει όμως να

παραβλέπονται και οι ευρύτερες συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας ώστε να υπάρχει μια πολυεπίπεδη και σφαιρική αντιμετώπιση του θέματος.

Όλα τα παιδιά χρειάζονται να μεγαλώνουν σε ένα ασφαλές και προστατευτικό περιβάλλον που θα τα φροντίζει και θα τα αγαπά έτσι ώστε να αποκτήσουν μια καλή αυτοεικόνα που θα τα βοηθήσει στην μετέπειτα ζωή τους. Αυτό δεν ισχύει απαραίτητα μόνο σε μια πυρηνική οικογένεια διότι έχουμε δει πολλές φορές και αυτές οι οικογένειες οι «παραδοσιακές» να μην προσφέρουν το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη των παιδιών τους.

Μπορούν λοιπόν και οι μόνοι γονείς να έχουν το κατάλληλο περιβάλλον για την επιθυμητή ανάπτυξη των παιδιών τους όμως πρέπει να στηριχθούν την κατάλληλη στιγμή την ώρα της κρίσης στην οικογένεια και να έχουν και τις προϋποθέσεις, για την σωστή εξάσκηση των γονεϊκών τους ρόλων, σε οικονομικό, κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο. Και βέβαια ιδιαίτερη στήριξη χρειάζεται η μόνη μητέρα η οποία πέραν του ότι τις περισσότερες φορές είναι αυτή που φέρει το βάρος της επιβίωσης της οικογένειας βρίσκεται και σε πιο δύσκολη θέση εξαιτίας του φύλου της και τη μονογονεϊκότητας.

Οι ειδικοί μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς στην εξάσκηση των γονεϊκών ρόλων τους και να τους στηρίξουν αρκεί και αυτοί να καταφέρουν να αποδεχτούν ότι υπάρχουν και άλλα μοντέλα οικογενειακής οργάνωσης πέραν του κλασικού διογενεϊκού.

Εφόσον αποδεχτούν αυτό ότι δηλαδή υπάρχουν και άλλες μορφές οικογενειακής οργάνωσης εξίσου «υγιείς» και νόμιμες θα μπορέσουν να δράσουν συμβουλευτικά συστηματοποιώντας τις εμπειρίες των μόνων γονέων.

Επίσης βοηθώντας τους να ανακτήσουν την αυτοπεποίθησή τους και να αυξήσουν την αυτογνωσία τους αλλά και τις γνώσεις τους πάνω στους γονεϊκούς ρόλους τους. Διότι μόνο με αυτό τον τρόπο οι ειδικοί θα αποφύγουν την παγίδα του «κηρύγματος» και θα συνειδητοποιήσουν ότι δεν είναι ιεραρχικά υψηλότεροι από τους μόνους γονείς. Δυστυχώς μέχρι και σήμερα οι περισσότεροι αντιμετωπίζουν την μονογονεϊκότητα ως ασθένεια όπου πρέπει να εξαλειφθεί και προς αυτή την κατεύθυνση προσπαθούν. Φυσικά αυτό οφείλεται και στο γεγονός της έλλειψης της εξειδικευμένης γνώσης πάνω στο θέμα των μονογονεϊκών οικογενειών.

Άτομα όμως ευαίσθητα, δημιουργικά που είναι ανοιχτά σε καινοτομίες είναι αυτά που μπορούν να βοηθήσουν και να συνεργαστούν ουσιαστικά με τους μόνους γονείς και τα παιδιά τους.

3.3 Οι επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας στο βιοτικό επίπεδο

Όποια κριτήρια και αν χρησιμοποιηθούν για να εξετασθεί το βιοτικό επίπεδο των μονογονεϊκών οικογενειών προκύπτει ότι αυτή η ομάδα είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στη φτώχεια. Είτε διερευνηθεί από την πλευρά της ποσότητας των απαραίτητων για την επιβίωση οικονομικών εφοδίων είτε από την πλευρά του βαθμού απορρόφησης δημοσίων και κοινωνικών αγαθών (π.χ. Εκπαίδευση, ψυχαγωγία, συμμετοχή στα κοινά κ.α.). Θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών βρίσκεται στο επίπεδο της φτώχειας.

Η φτώχεια πλέον δεν ορίζεται μόνο ως η έλλειψη των οικονομικών πόρων για την επιβίωση του αποκλεισμό από την διανομή δημόσιων και κοινωνικών αγαθών που προσφέρονται σε σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης ύπαρξης (π.χ. εργασία, εκπαίδευση, υγεία κ.α.) σύμφωνα με την Δ. Κογκίδου (1995).

Οι διαφορές που παρουσιάζονται στο εισόδημα των μονογονεϊκών οικογενειών εξαρτώνται και από τους εξής παράγοντες:

- Φύλο του μόνου γονέα
- Τρόπος εισόδου στην μονογονεϊκότητα. (Οι χήρες δηλαδή βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική θέση από τις υπόλοιπες μόνες μητέρες και στην χειρότερη η ανύπαντρη μόνη μητέρα διότι πέραν όλων των άλλων λόγων έχει και την μικρότερη υποστήριξη από το οικογενειακό του περιβάλλον καθώς και τις περισσότερες φορές δεν είναι αποδεκτή από αυτό).

Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η μονογονεϊκότητα από μόνη της δεν είναι παράγοντας που οδηγεί σε χαμηλό βιοτικό επίπεδο και μάλιστα στη φτώχεια και είναι πολύ εύκολο να τεκμηριωθεί αυτό γιατί είναι γνωστό ότι η μονογονεϊκότητα συναντιέται και στα μεσαία και στα ανώτερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα και βέβαια δεν ολισθαίνουν αυτές οι οικογένειες επειδή είναι απλά μονογονεϊκές.

Η γυναικεία λοιπόν μονογονεϊκότητα είναι η πιο επίφοβη να οδηγήσει στην φτώχεια και αυτό δεν είναι τυχαίο. Ίσες ευκαιρίες για εκπαίδευση και για εισόδο στην αγορά εργασίας δεν υπάρχουν και για τα δύο φύλα εξίσου. Αν η γυναίκα είχε την ίδια ευκαιρία για εκπαίδευση και στην συνέχεια έτσι να μπει στην αγορά εργασίας ώστε να μπορέσει και αυτή να απασχοληθεί και να έχει ένα ικανοποιητικό εισόδημα από την εργασία της όπως και ο άνδρας δεν θα αντιμετώπιζε τόσα προβλήματα. Τουλάχιστον θα ήταν υψηλότερο το ποσοστό των γυναικών όπου θα είχε το απαραίτητο εισόδημα για να καλύπτει τις ανάγκες του.

Τις περισσότερες φορές δε οι μόνες μητέρες δεν έχουν καμία ενίσχυση από το πρώην σύζυγο ή σύντροφο είτε οικονομική είτε στην φροντίδα των παιδιών. Η εξ' ολοκλήρου φροντίδα των παιδιών κάνει δύσκολη την εύρεση ικανοποιητικής εργασίας ενώ και το συγγενικό περιβάλλον, που είναι κατ' εξοχήν η κύρια υποστήριξη της μόνης μητέρας, γίνεται πιο επιθετικό και δεν δίνει πλέον χωρίς όρους την βοήθειά του.

Όσο για την κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται από την πολιτεία δεν προστατεύει τις μονογονεϊκές οικογένειες από τη φτώχεια αλλά ούτε και τις βοηθάει να βγουν από αυτή την κατάσταση.

Τα δεδομένα αυτά τα κατέθεσαν οι μελετητές του Συνοικιακού Κέντρου Περιστερίου του Ε.Ο.Π. που εργάζονται με μονογονεϊκές οικογένειες. Πιο συγκεκριμένα:

- Οι περισσότερες μόνες μητέρες για μακρό χρονικό διάστημα είναι άνεργες είτε λόγω του ότι έχουν πολλά παιδιά είτε διότι τα παιδιά τους είναι πολύ μικρά. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου να εξαντλούνται τα όποια οικονομικά αποθέματα έχουν και να καταφεύγουν στον δανεισμό δημιουργώντας έτσι άλλα νέα προβλήματα. Η οικονομική δυσχέρεια που έχουν τις αναγκάζει επίσης να μην τρέφονται σωστά είτε γιατί οι ίδιες δεν έχουν διάθεση λόγω των προβλημάτων τους είτε γιατί θέλουν να προσφέρουν περισσότερα στα παιδιά τους στερούμενες αυτές. Πολλές δε, έχουν μωρά που χρειάζονται ιδιαίτερη διατροφή και φροντίδα με αποτέλεσμα οι ίδιες να παραμελούν τους εαυτούς τους. Η κακή διατροφή, το στρες και γενικά οι ψυχολογικές εντάσεις που αντιμετωπίζουν έχουν ως συνέπεια την δημιουργία προστημάτων στην υγεία τους γεγονός που δυσκολεύει την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας.
- Γενικά η οικογένεια στερείται τα μέσα για την κάλυψη βασικών αναγκών (διατροφή, ένδυση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία).
- Η κύρια ψυχαγωγία και ενημέρωση παρέχεται από την τηλεόραση που θεωρείται πράγμα απαραίτητο για την οικογένεια. Συνήθως η τηλεόραση αποτελεί και μέσο απασχόλησης για το παιδί όταν ο μόνος γονέας λείπει.
- Οι μόνες μητέρες τώρα που εξαρτώνται από τα επιδόματα και τις φιλανθρωπίες αρχίζουν και εσωτερικεύουν την αίσθηση της κατωτερότητας και της αποτυχίας με αποτέλεσμα σταδιακά να υιοθετούν μια μοιρολατρική καριέρα ως βοηθούμενα άτομα. Αυτή είναι η συνέπεια της επιδοματικής πολιτικής η οποία δεν συνοδεύεται από άλλες υποστηρικτικές ενέργειες και διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αν λοιπόν ο γονέας δεν έχει μια σταθερή απασχόληση που να του εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό εισόδημα αλλά και κοινωνικό κύρος κατ' επέκταση είναι πολύ εύκολο να βιώσει

αισθήματα αποτυχίας και αδυναμίας με συνέπεια την ενδυνάμωση του αισθήματος της ανασφάλειας σε προσωπικό και οικογενειακό επίπεδο.

Η είσοδος λοιπόν στην μονογονεϊκότητα επιφέρει συνήθως μείωση του εισοδήματος στην οικογένεια και κατ' επέκταση αλλαγή στον τρόπο και τις συνήθειες που είχε ως τότε. Αυτό δημιουργεί προβλήματα προσαρμογής, αποδοχής και παραδοχής του νέου τρόπου ζωής στα μέλη της οικογένειας.

Οι αλλαγές αυτές λοιπόν μαζί με άλλους παράγοντες όπως και η άσχημη ψυχολογική διάθεση του μόνου γονέα, το άγχος και η αγωνία για την φροντίδα της οικογένειας κ.α. κάνουν τον μόνο γονέα να αποτραβιέται σταδιακά από την κοινωνική ζωή. Ο κοινωνικός στιγματισμός λόγω της φτώχειας και της μονογονεϊκότητας αυξάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό με αυτόν τον τρόπο την δυνατότητα εξόδου της από αυτή την κατάσταση καθώς και ο ίδιος ο μόνος γονέας αυτοαποκλείεται από τα κοινωνικά υποστηρικτικά δίκτυα που μπορεί να υπάρχουν.

Με τον όρο κοινωνικό αποκλεισμό εννοούμε ότι δεν παρέχονται τα κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη. Κάθε πολίτης δικαιούται να έχει ένα συγκεκριμένο βιοτικό επίπεδο και να συμμετέχει στους κύριους κοινωνικούς (εκπαίδευση, φροντίδα υγείας, πληροφόρηση κ.α.) και εργασιακούς θεσμούς της κοινωνίας. Επίσης ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός περιλαμβάνει και τον περιορισμό πρόσβασης σ' αυτά τα δικαιώματα.

Διαπιστώνεται ότι οι ευκαιρίες για απασχόληση δεν είναι ισότιμα κατανομημένες στις κοινωνικές ομάδες. Η ανεργία πλήττει σήμερα τα λιγότερα εξειδικευμένα άτομα και κατά συνέπεια τα άτομα που βρίσκονται σε λιγότερο ευνοϊκή θέση κοινωνικά όπως είναι οι νέοι και οι γυναίκες. Έτσι η μία κατάσταση επηρεάζει την άλλη δηλαδή όλοι οι προαναφερόμενοι παράγοντες διαπλέκονται με αποτέλεσμα η ανεργία να γίνεται μια μακρόχρονη κατάσταση και καθίσταται ως η κυριότερη αιτία φτώχειας και περιθωριοποίησης.

Σύμφωνα και με έκθεση του Συμβουλίου για πολιτιστική Συνεργασία (C.D.C.C, 1991) που είναι υπεύθυνο σε θέματα πολιτισμού και εκπαίδευσης στο Συμβούλιο της Ευρώπης η ανεργία οφείλεται σε ένα μεγάλο ποσοστό στην έλλειψη ειδίκευσης και η διάρκεια της ανεργίας αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο σε όσα άτομα προσπαθούν να ξεφύγουν απ' αυτή.

Δύσκολα λοιπόν μπορεί να ξεφύγει η μονογονεϊκή οικογένεια από τα «δίκτυα» της φτώχειας καθώς η πολιτική και τα μέτρα που λαμβάνονται κατά περιόδους από την πολιτεία είναι ανεπαρκή όπως αναλύεται εκτενέστερα στην ενότητα που αφορά την Κοινωνική Πολιτική.

3.4 Επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας και του χαμηλού βιοτικού επιπέδου στην εκπαίδευση

Τα παιδιά των φτωχών οικογενειών αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα στο σχολείο και αυτά βέβαια δεν οφείλονται στις πραγματικές ατομικές ικανότητες αυτών των παιδιών.

Αυτά τα παιδιά δεν έχουν την δυνατότητα άλλοτε για εκπαιδευτική επιτυχία, άλλοτε για ίδιες εκπαιδευτικές εμπειρίες με τα άλλα παιδιά ή ακόμη χειρότερα για εκπαίδευση γενικά.

Στο σχολείο αντιμετωπίζονται ως μεμονωμένα προβληματικά περιστατικά και τα αιτιολογούν οι εκπαιδευτικοί ως προβλήματα πολιτιστικής και ηθικής ανεπάρκειας των οικογενειών από τις οποίες προέρχονται και εν συνεχεία ότι αυτές ευθύνονται για την συμπεριφορά και την επίδοση του παιδιού στο σχολείο. Αυτή η αντιμετώπιση έχει ως αποτέλεσμα την χαμηλή αυτοεικόνα του παιδιού και το κάνει να αισθάνεται ότι το ίδιο είναι το μόνο υπεύθυνο για την αποτυχία του.

Για τα περισσότερα από αυτά τα παιδιά όλα έρχονται πρόωρα, η εγκατάλειψη του σχολείου, η είσοδος στην αγορά εργασίας, η δημιουργία νέας οικογένειας. Τα παιδιά των φτωχών οικογενειών είναι συνήθως οι φτωχοί ενήλικοι του αύριο κάνοντας έτσι δυνατή την μεταβίβαση της φτώχειας από την μία γενιά στην άλλη.

Το γεγονός ότι η φτώχεια σημαίνει πως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν κάνει τίποτε άλλο από το να διαιωνίζει την περιθωριοποίηση των φτωχών και πως δεν είναι αποτελεσματικό με την μορφή που έχει σήμερα.

Παρόλα αυτά όμως το σχολείο αποτελεί για τα παιδιά αυτά την μόνη πηγή εκπαίδευσης ενώ ταυτόχρονα αποτελούν την δύναμη να πιέσουν ώστε να γίνουν αλλαγές ουσιαστικές που θα ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Όλα τα παραπάνω βέβαια αποτελούν πραγματικότητα και για τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών που βρίσκονται σε επίπεδο φτώχειας.

Για τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με την εκπαιδευτική επιτυχία ή αποτυχία - εκτός από το χαμηλό εισόδημα του μόνου γονέα, σύμφωνα με πολλούς μελετητές.

Συγκεκριμένα σχετικά η Δ. Κογκίδου (1995) παραθέτει στοιχεία μελετητών (Colman, Stevenson and Baker, Freiser κ.α.) με το ποιοι παράγοντες μπορούν να καθορίσουν την εκπαιδευτική επιτυχία ή αποτυχία των παιδιών των μονογονεϊκών

οικογενειών. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν την οικογενειακή οργάνωση και την επίδρασή της στην εκπαίδευση του παιδιού. Η σχέση αυτή είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη και εντάσσεται σε ένα σύνολο αθροιστικών αιτιακών διεργασιών.

Παράγοντες που έχουν ερευνηθεί και έχει αποδεχτεί η σχέση τους με το θέμα είναι:

- Ένταση από τις συσσωρευμένες αλλαγές που γίνονται στη ζωή της οικογένειας.
- Χαμηλότερες προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τα παιδιά αυτών των οικογενειών.
- Ελάχιστος διαθέσιμος χρόνος των γονέων για τα παιδιά και η πίεση από τις εργασιακές συνθήκες.
- Η μεγάλη αστάθεια στην οικογενειακή οργάνωση συνδέεται με αστάθεια στην οργάνωση της καθημερινής ζωής με αποτέλεσμα τις λιγότερες πιθανότητες για δημιουργία συνθηκών που θα προωθούν δραστηριότητες εκπαιδευτικού χαρακτήρα.
- Ο κοινωνικός στιγματισμός μπορεί να οδηγήσει σε άσχημη θέση τα παιδιά στο σχολείο.
- Η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού συμπεριλαμβανομένης και της γνωστικής ανάπτυξης.
- Η απουσία του ενός γονέα έχει αρνητική επίδραση στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και τον έλεγχο.

Γενικότερα λοιπόν ενώ τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών έχουν τις ίδιες ικανότητες με τα παιδιά που ζουν σε οικογένειες με δύο γονείς δεν μπορούν στο σύνολό τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου γεγονός που αποδεικνύεται από τον υψηλό αριθμό αυτών που το εγκαταλείπουν.

Διαπιστώνεται επομένως ότι για την ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων των λιγότερο ευνοημένων ομάδων όπως είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες που βρίσκονται στο επίπεδο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού χρειάζεται να γίνει μια πολυδιάστατη προσέγγιση του θέματος.

Κρίνεται πλέον απαραίτητη η θεσμοθέτηση οργανικών θέσεων ειδικών όπως κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Με σκοπό την εποικοδομητική συνεργασία των ειδικών αυτών με τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τους γονείς (σύλλογος γονέων και κηδεμόνων). Ο κύριος ρόλος μεταξύ άλλων των ειδικών δηλαδή θα πρέπει να είναι, η δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων οι οποίες εξασφαλίζουν την ουσιαστική επαφή και συνεργασία των ατόμων που αποτελούν την σχολική κοινότητα.

Γενικότερα θα πρέπει να στοχεύουμε σε έναν πιο αποτελεσματικό συντονισμό της πολιτικής, έτσι ώστε να αντιμετωπίζονται οι πολυδιάστατες ανάγκες των ατόμων. Επίσης τα προγράμματα θα πρέπει να λειτουργούν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητές της και ακόμη οι παρεμβάσεις αυτές θα πρέπει να έχουν συνέπεια και συνέχεια αν τα αποτελέσματα τα ουσιαστικά είναι αυτό που επιθυμείται.

Όλα τα παραπάνω βέβαια προϋποθέτουν την συνεργασία όλων των αρμόδιων φορέων που μπορούν να διαδραματίσουν κάποιο ουσιαστικό ρόλο.

4. Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η αποδοχή και χρησιμοποίηση του όρου «μονογονεϊκή» οικογένεια σημαίνει άραγε ότι εκτιμούμε όπως ο θεσμός και η λειτουργία της οικογένειας μπορεί να έχει ποικίλες μορφές και διάφορα σχήματα; Πράγματι εξετάζοντας την διεθνή βιβλιογραφία πριν από τρεις δεκαετίες περίπου παρατηρούμε ότι οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνταν σχετικά με την μονογονεϊκή οικογένεια ήταν «διαλυμένη οικογένεια», «ελλιπής οικογένεια», «γυναίκα μόνη χωρίς σύζυγο», «οικογένεια με ένα γονέα» κ.α. Η διαφορά είναι ευδιάκριτη, καθώς οι όροι που χρησιμοποιούνταν μέχρι την δεκαετία του 1970 είναι σαφώς φορτισμένοι ιδεολογικά, ηθικά και συναισθηματικά ενώ ο όρος «μονογονεϊκή οικογένεια» που επικρατεί σήμερα είναι πιο επιστημονικός και ουδέτερος.

Η οικονομική άνθηση των κρατών έφερε σημαντικές δημογραφικές αλλαγές όπως η ανάπτυξη των αστικών κέντρων με αποτέλεσμα να γίνουν διάφορες αλλαγές στις κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις που μπορεί να επικρατούσαν παλιότερα. Επίσης τα φεμινιστικά κινήματα καθώς και οι απαιτήσεις των ατόμων για περισσότερη ιδιωτική ελευθερία επηρέασαν την εξέλιξη του θεσμού και της λειτουργίας της οικογένειας. Ένα άτομο σήμερα μπορεί να παντρευτεί, να χωρίσει και μετά να συζήσει ή να ξαναπαντρευτεί και έτσι η κατάσταση της οικογενειακής του ζωής να δεχθεί ποικίλους μετασχηματισμούς. Αυτό άλλωστε επισημαίνεται και στις Διακηρύξεις της Ε.Ο.Κ. «Ανεξαρτήτως οικογενειακών σχημάτων και ποικιλιών, η οικογένεια παραμένει ουσιαστική μονάδα της κοινωνίας μας, έχει τον πρωταρχικό ρόλο της κοινωνικοποίησης» (Council of Europe - Steering Committee on Social Policy, CPDS, 1994, Recommendation NoR... on concurrent and integrated Family Policies, Strasbourg).

Βλέπουμε λοιπόν ότι η πολιτική για την οικογένεια αναγνωρίζει πλέον την ύπαρξη πολλών μοντέλων οικογενειακής οργάνωσης άρα η επικράτηση του όρου «μονογονεϊκή οικογένεια» σημαίνει μια αλλαγή της κοινωνικής αντιμετώπισης του φαινομένου.

Ανάλογα λοιπόν την εποχή η κοινωνία αντιμετωπίζει διαφορετικά την μονογονεϊκότητα κάθε φορά. Ένας βασικός παράγοντας γι' αυτό είναι το κράτος και πιο συγκεκριμένα πως το κράτος αντιμετωπίζει την οικογένεια και ποιο πρότυπο - μοντέλο προωθεί μέσω της οικογενειακής πολιτικής που εφαρμόζει. Σύμφωνα με την Στασινοπούλου (1993) το κράτος μέσω της κοινωνικής πολιτικής που ακολουθεί προβάλλει και αναπαράγει ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό πρότυπο και πιο συγκεκριμένα το διγονεϊκό μοντέλο οικογένειας με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να εντοπιστούν τα πραγματικά προβλήματα και οι ανάγκες που αντιμετωπίζουν τα σημερινά νοικοκυριά και

φυσικά να μην μπορούν έτσι να δοθούν ουσιαστικές λύσεις. Έτσι η κρατική μηχανή - που εδώ παρουσιάζεται ως κοινωνικές υπηρεσίες - δεν μπορεί να αντιμετωπίσει πρότυπα διαφορετικά από το κυρίαρχο ιδεολογικό πρότυπο διότι απλά δεν εμποδίζουν στην «λογική» της.

Αυτό συνεπάγεται ότι οι ανάγκες των μονογονεϊκών οικογενειών δεν μπορούν ούτε να διατυπωθούν ούτε και να καλυφθούν αλλά και ταυτόχρονα δημιουργούνται έτσι οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στα μέλη τους. Όταν λοιπόν δεν μπορεί και το οικογενειακό περιβάλλον να καλύψει αυτές τις ανάγκες της μονογονεϊκής οικογένειας τότε το κράτος μιλάει για προβληματικά μέλη της κοινωνίας.

Έτσι λοιπόν μπορεί να έχει γίνει η κοινωνία πιο ανεκτική απέναντι στην μονογονεϊκή οικογένεια από ότι ήταν πριν από κάποια χρόνια όμως υπάρχει ακόμη πολύς δρόμος να διανυθεί πριν φτάσουμε σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο από πλευράς προκαταλήψεων.

Στην ουσία η μονογονεϊκότητα σε κάθε εποχή χαρακτηρίζεται ως «κοινωνικό πρόβλημα» αλλά διατυπώνεται διαφορετικά κάθε φορά ανάλογα με τις ανάγκες που θέτει αυτή μέσα στην κοινωνία.

Παλιότερα η ανύπαντρη μητέρα ήταν ένα πρόσωπο που αντιπροσώπευε μια αποκλίνουσα κατάσταση (συγγένευε με την πορνεία) ενώ σήμερα λόγω της μεγαλύτερης ελευθερίας που υπάρχει στις σεξουαλικές σχέσεις η θέση της έχει αλλάξει και παρόλο που πλέον υπάρχει νομιμοποίηση των αμβλώσεων και μεγαλύτερη διάδοση του οικογενειακού προγραμματισμού δεν έχουμε μείωση του αριθμού των γεννήσεων εκτός γάμου πράγμα που σημαίνει ότι η εγκυμοσύνη εκτός γάμου αντιπροσωπεύει σε ένα βαθμό συνειδητή επιλογή.

Επίσης το διαζύγιο έχει αντιμετωπιστεί διαφορετικά κατά εποχές. Η υπέρμετρη υπεράσπιση της πυρηνικής οικογένειας είχε στιγματίσει το διαζύγιο ως μια από τις μεγάλες αμαρτίες του ανθρώπου. Αυτός ο έντονος κοινωνικός στιγματισμός δημιούργησε την βάση για την ανάπτυξη των προκαταλήψεων που συνέδεαν τα παιδιά των διαζευγμένων με την παραβατικότητα.

Όμως η καλύτερη θέση της γυναίκας σήμερα μετά την είσοδό της στην αγορά εργασίας και τα περισσότερα μορφωτικά εφόδια που διαθέτει την έφερε σε μεγαλύτερη ισοτιμία και αυτονομία ώστε να μπορεί να αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες και ευθύνες. Και φυσικά σήμερα έχει τις προϋποθέσεις για να ζητήσει πιο εύκολα διαζύγιο απ' ότι θα ζήτηγε παλιότερα ή ακόμη μπορεί να συμβιώσει πιο εύκολα απ' ότι θα το έκανε πριν κάποια χρόνια.

Το ρόλο τους στην ενίσχυση της άποψης ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν «κοινωνικό πρόβλημα» έπαιξαν και οι ψυχαναλυτικές θεωρίες καθώς και γενικότερα οι κοινωνικές επιστήμες. Άλλοτε θεωρείτο ως πρόβλημα η απουσία του πατέρα ως «μοντέλου» για το παιδί, άλλοτε ότι μια γυναίκα μόνη είχε την ευθύνη για τα παιδιά και ότι πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει και η μητέρα και ο πατέρας για τη σωστή ανάπτυξη του παιδιού.

Έτσι οι ειδικοί επικέντρωσαν την προσοχή τους στα «παραστρατημένα παιδιά» αυτών των «διαλυμένων» οικογενειών. Αυτές οι απόψεις επικρατούν μέχρι σήμερα βέβαια μαζί με τον φόβο της «διάλυσης» της πυρηνικής οικογένειας παρόλο που το διγονεϊκό πρότυπο ακόμη είναι το κυρίαρχο μοντέλο.

Κατά την δεκαετία του 1980 και μέχρι σήμερα το «κοινωνικό πρόβλημα» μονογονεϊκή οικογένεια παίρνει άλλες διαστάσεις. Βασικά αναφερόμαστε σε μόνες μητέρες στην πλειοψηφία τους διαζευγμένες και λιγότερες χήρες και ανύπαντρες μητέρες ή σε διάσταση. Ακόμη οι μόνες μητέρες είναι νεαρής ηλικίας περισσότερο και ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα σε μεγάλο ποσοστό. Σε αντίθεση με τους μόνους πατέρες που είναι μεγαλύτερης ηλικίας και είναι σε καλύτερη κοινωνικοοικονομική θέση. Η πλειονότητα αυτών των γυναικών ζει στα αστικά κέντρα ή αναγκάζεται να μεταφερθεί εκεί είτε για εξεύρεση εργασίας είτε για να καταφύγει στην προστασία της ανωνυμίας.

Έτσι η μονογονεϊκότητα αποτελεί γυναικείο πρόβλημα και οι μόνες μητέρες θεωρούνται ευάλωτη ομάδα που απασχολεί την κοινωνική πολιτική.

Εφόσον λοιπόν αυτή η ομάδα άπτεται της κοινωνικής πολιτικής του κράτους, είναι επιζήμια για την οικονομία σύμφωνα μ' αυτούς που βρίσκονται στον σχεδιασμό διότι είναι γνωστό ότι το κράτος πρόνοιας είναι σε κατάσταση διάλυσης λόγω της οικονομικής κρίσης. Έτσι λοιπόν η θέση της μονογονεϊκής οικογένειας όλο και περισσότερο χειροτερεύει από οικονομικής και κοινωνικής απόψεως.

Αφού αναλύθηκε παραπάνω πως η μονογονεϊκή οικογένεια αντιμετωπίζεται από το κράτος και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο θα ήταν σοβαρή παράλειψη να μην εξετασθεί και το πως αντιμετωπίζονται οι μόνοι - γονείς και από το πιο στενό κοινωνικό τους περιβάλλον που περιλαμβάνει την οικογένεια καταγωγής τους και τους φίλους του.

4.1 Η στάση του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος απέναντι στη μονογονεϊκή οικογένεια.

Γενικά το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον των μόνων γονέων μπορεί να τους προσφέρει πολλά πράγματα από την απλή επικοινωνία μέχρι και την φιλοξενία, την οικονομική ενίσχυση ως την καθημερινή φροντίδα των παιδιών. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα είναι περισσότερο διαδεδομένα αυτά τα άτυπα δίκτυα υποστήριξης. Στην έρευνα φαίνεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό μόνων γονέων μένει όχι μόνο με τα παιδιά τους αλλά φίλους και κυρίως με συγγενείς.

Η στήριξη που θα έχουν οι μόνοι γονείς εξαρτάται και από το λόγο που βρίσκονται στην κατάσταση της μονογονεϊκότητας δηλαδή από το αν είναι ανύπαντρη μητέρα ή χήρα ή διαζευγμένη και από το πόσο το αποδέχεται αυτό η οικογένεια καταγωγής της και το φιλικό περιβάλλον. Πολλές ανύπαντρες μητέρες γίνονται δεκτές από τις οικογένειές τους αλλά πολλές πάλι εγκαταλείπονται. Υπάρχουν όμως και οι ανύπαντρες μητέρες για παράδειγμα κυρίως αυτές που έχουν κάνει συνειδητή επιλογή την μητρότητα εκτός γάμου που έχουν καλές σχέσεις με το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Ειδικότερα και στην έρευνα διαπιστώνεται ότι οι μόνοι γονείς που διαβιούν με τις οικογένειές τους και δέχονται βοήθεια στην ανατροφή των παιδιών, τη βοήθεια αυτή τους την παρέχουν εξ' ολοκλήρου οι συγγενείς. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η βοήθεια που δέχεται η εργαζόμενη μόνη μητέρα από το οικογενειακό της περιβάλλον. Ενώ η μόνη μητέρα που δεν εργάζεται συνήθως δέχεται βοήθεια σε πολύ μικρότερο βαθμό αυτό όμως δεν ισχύει και για τους μόνους πατέρες που είτε εργάζονται, είτε όχι το οικογενειακό περιβάλλον ή οι φίλοι τους βοηθούν στην ανατροφή και φροντίδα των παιδιών.

Το να ζουν τα παιδιά και οι μόνοι γονείς σε μια εκτεταμένη οικογένεια αυτό έχει και τα θετικά και τα αρνητικά σημεία και εξαρτάται βέβαια και από την κάθε περίπτωση. Για τους μόνους γονείς αναφέρθηκε σαν θετικό ότι δέχονται βοήθεια οικονομική, συναισθηματική αλλά και στην φροντίδα των παιδιών.

Για τα παιδιά τώρα είναι αρκετά σημαντικό γι' αυτά το ότι οι παππούδες προσφέρουν σταθερότητα συναισθηματική διότι είναι πιο διαθέσιμοι για επικοινωνία και προσφέρουν μια γωνιά γαλήνης και ηρεμίας. Ιδιαίτερα όταν τα παιδιά αντιμετωπίζουν αλλαγές στην οικογενειακή τους ζωή - όπως είναι το διαζύγιο των γονιών ή ο θάνατος του ενός γονέα - και βρίσκονται σε κρίσιμη φάση την περίοδο αυτή.

Επίσης κάνει πολύ καλό στα παιδιά να βρίσκονται σε επαφή με τις οικογένειες καταγωγής των γονέων τους διότι έτσι αισθάνονται ότι προέρχονται και ανήκουν κάπου

ενώ ταυτόχρονα βλέπουν ότι και τα ίδια και οι γονείς τους, αγαπιούνται από κάποιους και τους φροντίζουν κάποιοι.

Όμως και οι παππούδες ευεργετούνται κάποιες φορές διότι αισθάνονται ξανά ότι προσφέρουν και είναι χρήσιμοι και παίρνει ένα νέο νόημα η ζωή τους βγαίνοντας από την απομόνωση της κοινωνικής ζωής στην οποία ίσως να βρίσκονταν προηγουμένως.

Φυσικά υπάρχουν και αρνητικές πλευρές της ανάμειξης της εκτεταμένης οικογένειας και ιδιαίτερα όταν υπάρχει και συγκατοίκηση με την μονογονεϊκή οικογένεια. Οι μόνες μητέρες αν και όταν έχουν ελεύθερο χρόνο δεν τον αξιοποιούν σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου διότι εκτός των άλλων παραγόντων (οικονομική κατάσταση, μειωμένη ψυχολογική διάθεση) - πρέπει να ανταποκριθούν και στις κοινωνικές προσδοκίες της οικογένειας και των δικών τους. Αν δηλαδή οι γονείς τους έχουν ως πρότυπο την μητέρα που γίνεται "θυσία" για το παιδί και την οικογένειά της όπου το μόνο που πρέπει να την απασχολεί είναι το μέγλωμα των παιδιών της και τίποτε άλλο, αυτό θα προσδοκούν και από την μόνη μητέρα και όπου θεωρήσουν ότι αυτή δεν το πράττει σύμφωνα με τα δικά τους δεδομένα τότε θα την επικρίνουν και θα την κατακρίνουν.

Τα παραπάνω δεν ισχύουν ακόμη περισσότερο για τις χήρες μητέρες όπου απ' τη μια τους ζητείται να ξεπεράσουν το χαμό του ανθρώπου τους αλλά και από την άλλη αν προσπαθήσουν να ξαναβγούν στον κόσμο επικρίνονται αυστηρά.

Ένα άλλο πρόβλημα στην συγκατοίκηση με την εκτεταμένη οικογένεια είναι οι εντάσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στα άτομα και λόγω του χάσματος των γενεών και των ιδιαιτεροτήτων του κάθε ατόμου αλλά και λόγω της εγγύτητας του χώρου διαβίωσης, δηλαδή της έλλειψης συνήθως του τελείως προσωπικού χώρου που είναι απαραίτητος για το κάθε άτομο.

Ακόμη δημιουργούνται συγκρούσεις πολλές φορές και για την αιτία της μονογονεϊκότητας - κυρίως αν πρόκειται για ανύπαντρη ή διαζευγμένη μητέρα - καθώς και για τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών αφού συνήθως άλλες αντιλήψεις γι' αυτό το θέμα έχει ο μόνος γονέας και άλλες ο παππούς ή η γιαγιά. Οι γιαγιάδες δε κυρίως συνηθίζουν να επικρίνουν τον πατέρα του παιδιού που απουσιάζει βοηθώντας στην αποξένωση του γονιού που λείπει με το παιδί του.

Η συγκατοίκηση με την εκτεταμένη οικογένεια που παρατηρείται κυρίως με τις μόνες μητέρες οι οποίες επιστρέφουν στις οικογένειες καταγωγής τους έχει ως αποτέλεσμα την παλινδρόμηση σε σχέσεις που υπήρχαν προτούτερα. Και αν η μόνη μητέρα είχε βιώσει τις σχέσεις της με τους γονιούς της ως σχέσεις "κηδεμονίας" και αυτό

βέβαια συνεχίστηκε και στην σχέση που είχε με τον άντρα της τότε η παλινδρόμηση αυτή είναι επιζήμια και γι' αυτή διότι δεν ανεξαρτητοποιείται αλλά πολύ περισσότερο ίσως για τα παιδιά.

Τα παιδιά αρχίζουν και βλέπουν έτσι την μητέρα όχι ως ένα ενήλικο και υπεύθυνο άτομο αλλά ως ένα μεγαλύτερο τεχνητό αδερφό εξαιτίας του οποίου κιάλας έχουν πληγωθεί και όπως είναι φυσικό κάνουν οι γονείς να είναι πλέον πρότυπα ενηλίκων.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η οικογένεια καταγωγής του μόνου γονέα μπορεί να δράσει υποστηρικτικά στην μονογονεϊκή οικογένεια αλλά τόσο αυτή όσο και η κοινωνική πολιτική του κράτους έχουν την τάση να την χειραγωγήσουν και όχι να την βοηθήσουν να αυτονομηθεί και να αποκτήσει την δική της ιδιαίτερη οντότητα.

Υπάρχουν βέβαια και οι μόνοι γονείς οι οποίοι δεν δέχονται καμμία βοήθεια από το οικογενειακό τους περιβάλλον και δεν έχουν και καμμία επαφή με αυτό διότι δεν γίνονται αποδεκτοί απ' αυτό και έχουν εγκαταλειφθεί. Όπως επίσης υπάρχουν σε μικρότερο ποσοστό βέβαια και οι μόνες μητέρες οι οποίες έχουν μια καλή επικοινωνία με τις οικογένειές τους και υποστηρίζονται από αυτές χωρίς να θίγεται η αυτονομία τους. Αυτό κυρίως συμβαίνει στις γυναίκες όπου θεωρούν την μονογονεϊκότητα ως εναλλακτική μορφή οικογενειακής οργάνωσης. Που πιστεύουν δηλαδή πως η μονογονεϊκότητα δεν αποτελεί πρόβλημα και δεν θεωρούν ότι υπάρχει κάτι που θα πρέπει να "ομαλοποιήσουν" στη ζωή τους.

Αντίθετα τώρα οι μόνοι πατέρες υποστηρίζονται από το οικογενειακό περιβάλλον και το φιλικό είτε εργάζονται είτε όχι χωρίς να υπάρχει τόσο αυξημένη πατερναλιστική διάθεση απέναντί τους. Είναι περισσότερο ελεύθεροι να αξιοποιήσουν το χρόνο που τους περισσεύει - κυρίως σε αθλητικές δραστηριότητες και με τους φίλους τους. Ακόμη δεν θεωρείται κακό να συνάψουν σχέσεις με άτομα του άλλου φύλου αντιθέτως θεωρείται κάτι φυσικό και αναμενόμενο. Παρατηρείται κιάλας μετά το διαζύγιο του ζευγαριού ο άντρας να είαι αυτός που διατηρεί και αυξάει τις σχέσεις που είχε με τους φίλους που υπήρχαν και ήταν κοινοί με την πρώην συζυγό του.

Συνήθως δεν υπάρχουν πολλά ζευγάρια ή τουλάχιστον όσα υπήρχαν πριν στο φιλικό περιβάλλον της μόνης μητέρας. Αυτό γίνεται διότι καθώς η μονογονεϊκή οικογένεια αυτοπροσδιορίζεται και αναδιοργανώνεται το ίδιο συμβαίνει και με το φιλικό της περιβάλλον. Οι περισσότερες μόνες μητέρες δεν θα διατηρήσουν τις σχέσεις τους με κάποιους παλιούς φίλους /ες. Όπως λέει και μια μόνη μητέρα διαζευγμένη: "Πιστεύουν ότι η ζωντοχήρα είναι επικίνδυνη να μπαίνει στο σπίτι τους".

4.2 Η στάση των ειδικών που συνδιαλλάσσονται με την μονογονεϊκή οικογένεια.

Η αλήθεια είναι ότι τα άτομα αυτά έχουν διαφορετικές αξίες και αντιλήψεις τις περισσότερες φορές με αποτέλεσμα να δρουν και να εφαρμόζουν πρακτικές τις οποίες δικαιώνουν τις προκαταλήψεις και συνεχίζουν τις διακρίσεις που υφίσταται η μονογονεϊκή οικογένεια.

Βέβαια εξαρτάται και από το ίδιο το πρόσωπο και τις αντιλήψεις του τις θρησκευτικές, ηθικές, πολιτιστικές αλλά και τις απόψεις του πάνω στο θέμα των σχέσεων των δύο φύλων και ο κίνδυνος όμως είναι πολύ μεγάλος όταν μια απόφαση, που αφορά την μονογονεϊκή οικογένεια και μπορεί να παίξει ρόλο στο καθορισμό της μετέπειτα πορείας της, λαμβάνεται από ένα πρόσωπο που δεν είναι γνωστό κατά πόσο μπορεί να είναι αντικειμενικό. Επίσης είναι άγνωστο κατά πόσο το άτομο αυτό έχει την κατάλληλη εκπαίδευση και εμπειρία ώστε να παίρνει αποφάσεις κατάλληλες για κάθε περίπτωση.

Κάτι άλλο που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η παρέμβαση των φορέων που εφαρμόζουν την κοινωνική πολιτική στον τόπο μας συνίσταται κυρίως στο να εκτιμηθεί κατά πόσο η μονογονεϊκή οικογένεια έχει τις προϋποθέσεις για να λάβει την οικονομική ενίσχυση των επιδομάτων. Όμως η οικονομική ενίσχυση δεν είναι αυτή που θα δώσει μακροπρόθεσμα λύσεις για την μείωση της φτώχειας και της εξάρτησης καθώς και για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού στον οποίο βρίσκεται η μονογονεϊκή οικογένεια. Και φυσικά οι θεσμοθετημένοι φορείς κοινωνικής πολιτικής δεν γνωρίζουν ουσιαστικά τις πραγματικές συνθήκες διαβίωσης των φτωχών και ειδικότερα των μονογονεϊκών οικογενειών.

Συμπερασματικά η πραγματικότητα είναι ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η μονογονεϊκή οικογένεια και ιδιαίτερα η μόνη μητέρα δεν οφείλονται στο ότι λείπει ο ένας γονέας αλλά κυρίως στην αντίληψη που επικρατεί για τους ρόλους των δύο φίλων και στον κοινωνικό στιγματισμό που υφίστανται η μητέρα και τα παιδιά της.

5. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Σύμφωνα με τα νέα στατιστικά δεδομένα αποδεικνύεται ότι στην Ευρώπη ο θεσμός του γάμου περνάει κρίση, όμως η κρίση αυτή δεν φαίνεται να μετριάξει την επιθυμία των ζευγαριών να συζούν.

Έτσι το ποσοστό γάμων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα μειώθηκε στη δεκαετία 1980-1990 από 6,4 σε 5,6 ανά χίλιους κατοίκους ενώ παρατηρήθηκε παράλληλα αύξηση των διαζυγίων (Ημερίδα Κοινωνικών Λειτουργών, Τοπικό τμήμα Ηπείρου, 1995).

Μεταξύ αυτών των ατόμων που συμβιώνουν δίχως γάμο συμπεριλαμβάνονται άτομα με παιδιά, γεγονός που δείχνει ότι η ελεύθερη ένωση των ανθρώπων δεν σημαίνει έλλειψη οικογένειας αλλά σημαίνει διαφορετική μορφή οργάνωσης ιδιωτικού βίου.

Κοινό συμπέρασμα αποτελεί το γεγονός ότι τα παιδιά αποχωρίζονται τους γονείς τους σε αναζήτηση της ανεξαρτησίας τους και ταυτόχρονα εμφανίζονται νέοι τύποι οικογενειών:

- α. Οικογένειες με ένα γονέα
- β. Οικογένειες που αποτελούνται από μέλη δύο οικογενειών
- γ. Ζευγάρια που συζούν.
- δ. Ζευγάρια του ίδιου φύλου
- ε. Κοινοβιακή συγκατοίκηση κ.α.

Υπάρχει δηλαδή ήδη διαφοροποιημένη εικόνα των μονογονεϊκών οικογενειών όσον αφορά τον τρόπο εισόδου στη κατάσταση της μονογονεϊκότητας, χωρίς όμως η διαφοροποίηση να ανταποκρίνεται πάντα στην πραγματικότητα.

Θεωρητικά βέβαια αρχηγός (της) μονογονεϊκής οικογένειας μπορεί να είναι είτε άντρας είτε γυναίκα.

Υπολογίζεται όμως ότι το 1/3 του συνόλου των οικογενειών σε παγκόσμια κλίμακα είναι οικογένειες που γυναίκες μεγαλώνουν μόνες τα παιδιά τους αντιμετωπίζοντας πολύ σοβαρά οικονομικά προβλήματα καθώς έχουν περιορισμένο χρόνο για εργασία και οι αμοιβές τους είναι γενικά χαμηλότερες από εκείνες των αντρών.

Στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 14,8 % των γυναικών που βρίσκονται σε ηλικία μεταξύ 20-39 ετών ζούν μόνες χωρίς παιδιά ή σύντροφο. Το 6,5% των γυναικών αυτών είναι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, ενώ το ποσοστό των αντρών είναι μόνο 0,4%.

Όμως και μέσα στην Κοινότητα σύμφωνα με τα στοιχεία της ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας, υπάρχει διαφοροποίηση ποσοστών των ζευγαριών που συζούν, των εκτός γάμου γεννήσεων κ.λ.π.

Έτσι στη Δανία, όπου η πλειοψηφία των ζευγαριών συζεί, το 50% των παιδιών που γεννιούνται είναι εκτός γάμου, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Αγγλία και τη Γαλλία είναι 33%, στην Ιταλία 6,8%, στη Γερμανία 33,8%, στη Σουηδία 46,4%, στη Νορβηγία 25,8% και τελευταία βρίσκεται η Ελλάδα με ποσοστό μόλις 2,5% στο σύνολο των γεννήσεων.

Από τα στατιστικά στοιχεία της κοινότητας προκύπτει ότι οι εκτός γάμου γεννήσεις καταλαμβάνουν ένα σημαντικό ποσοστό του συνόλου των γεννήσεων με αυξητικές τάσεις και μάλιστα σε μια περίοδο που μειώνεται στο σύνολό της η γεννητικότητα, σε μια περίοδο που υπάρχει μεγάλη διάδοση των μέσων αντισύλληψης και οι αμβλώσεις είναι νόμιμες.

Σύμφωνα με τους ειδικούς η αύξηση και μόνο της εκτός γάμου τεκνοποίησης, κάτω από τα παραπάνω δεδομένα αποδεικνύει ότι το φαινόμενο των ανύπαντρων μητέρων είναι συνειδητό.

Μια άλλη πτυχή της αλλαγής της δομής της οικογένειας προκύπτει από σχετική έρευνα, κατά την οποία, το 50% περίπου των μόνων γονέων εγκαταλείπει την κατάσταση της μονογονεϊκότητας μέσα σε 5 χρόνια, είτε λόγω νέου γάμου, είτε γιατί τα παιδιά τους εγκαταλείπουν το μονογονεϊκό νοικοκυριό ή φτάνουν στο όριο ηλικίας πάνω από το οποίο δεν θεωρούνται "εξαρτώμενα παιδιά". Αυτό το χαρακτηριστικό συχνά, υποβάλλει την άποψη να θεωρείται η μονογονεϊκή οικογένεια ως "εξαιρετική κατάσταση" κι όχι ως μια μορφή οικογενειακής οργάνωσης. Γι' αυτό και το ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών και η αιτία της μονογονεϊκότητας διαφοροποιούνται με την πάροδο του χρόνου.

Με την εικόνα που επικρατεί σήμερα πιστεύεται ότι οι μόνοι γονείς από τη στιγμή που αποκτούν νέο σύντροφο δεν θεωρούνται πλέον μόνοι γονείς.

Αντίθετη γνώμη έχει εκφράσει ο Trost προτείνοντας: "Να θεωρούνται μονογονεϊκή οικογένεια οι μόνοι γονείς, ακόμη και σε περιπτώσεις που ξαναπαντρεύονται ή συμβιώνουν με άλλο άτομο". Ο Trost στηρίζει τη θέση του αυτή στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά και όχι στα μεταξύ τους δικαιώματα και υποχρεώσεις ως συντρόφων (Trost, 1986).

Παρ' όλο όμως, ότι στην Ευρώπη εμφανίζονται νέες μορφές οικογένειας και μάλιστα με τέτοια αυξητική πορεία, που αποτελεί κίνδυνο για πατροπαράδοτη μορφή οικογένειας, εντούτοις δεν υπάρχει θεσμοθετημένη κρατική φροντίδα για οικογένειες μη παραδοσιακής μορφής, με εξαίρεση τη Δανία και τη Σουηδία, οι οποίες έχουν κάνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή.

5.1. Εξελικτική πορεία του φαινομένου της μονογονεϊκότητας στη Σουηδία.

Η Σουηδία είναι χώρα με ιδιαίτερο αναπτυγμένο Κράτος Πρόνοιας, το οποίο προηγήθηκε στην εξέλιξή του και θεωρήθηκε ως μοντέλο σε άλλες χώρες.

Οι Σουηδοί Σοσιαλδημοκράτες που ανήλθαν στην εξουσία στη δεκαετία του 1930 και κυβέρνησαν πάνω από 50 χρόνια, δεν διατίθενταν θετικά απέναντι στην οικογένεια, επειδή τη θεωρούσαν, όπως και όλα τα εργατικά κόμματα που επηρεάστηκαν ιδεολογικά από τη μαρξιστική παράδοση ως συντηρητικό θεσμό. Όπως είναι γνωστό ο Marx και ο Engels στο κοινωνιολογικό τους πλαίσιο ερμήνευσαν την μονογαμική οικογένεια, κάνοντας μια θεωρητική απλούστευση, ως ένα θεσμό που εξυπηρετεί αποκλειστικά τη μεταβίβαση της ιδιοκτησίας ανά γενιά, και βασίζεται στη σεξουαλική καταπίεση των γυναικών από τους άντρες.

Η εμπειρία της οικογενειακής πολιτικής των Μπολσεβίκων στη Σοβιετική Ένωση (1917-1936) απέδειξε ήδη στη δεκαετία του '30 ότι οι αντιλήψεις των Marx - Engels ήταν ανεφάρμοστες στις σύγχρονες κοινωνίες επειδή βασίζονται σε μια εμπειρικά εσφαλμένη κοινωνιολογικά κοινωνιολογική θεωρία του θεσμού της οικογένειας.

Έτσι οι εκτρώσεις που έγιναν νόμιμες, οι αποποινικοποίηση της διγαμίας και της μοιχείας, η διευκόλυνση του διαζυγίου, που είχαν επιτραπεί μετά την επανάσταση του 1917, οδήγησαν στη ριζική αναθεώρηση της οικογενειακής πολιτικής των Μπολσεβίκων.

Η επαναθεσμοθέτηση της οικογένειας ήταν η αποτυχία της μαρξιστικής θεωρίας, η οποία έγινε γνωστή σ' όλο τον κόσμο.

Αυτό που βοήθησε τους Σουηδούς Σοσιαλδημοκράτες να οδηγηθούν σε μια θετικότερη στάση απέναντι στην οικογένεια δεν ήταν τόσο η αποτυχία της μαρξιστικής θεωρίας.

Στην αλλαγή της οικογενειακής πολιτικής τους συνετέλεσε πολύ περισσότερο η δημόσια συζήτηση σχετικά με την πτώση των γεννήσεων και τη μείωση του σουηδικού πληθυσμού τη δεκαετία του 1930.

Ιδιαίτερο ρόλο στη συζήτηση έπαιξαν τα επιχειρήματα και οι ιδέες του ζεύγους των διανοουμένων Alva και Gunnar Myrdal, οι οποίες είχαν και διεθνή απήχηση υποστηρίζοντας με πειστικότητα ότι ο κράτος έπρεπε να ενισχύσει σε μια ευρύτερη παρεμβατική πολιτική την οικογένεια στο λειτουργικό έργο της.

Στη μεταπολεμική περίοδο η οικογενειακή πολιτική στη Σουηδία, επικεντρώνεται κυρίως στις εξής κατηγορίες μέτρων:

1η: Στην προσφορά εκτεταμένων υπηρεσιών για την υποστήριξη των φάσεων της εγκυμοσύνης και του πρώτου έτους ζωής του παιδιού.

2η: Στην προσφορά υπηρεσιών για τη διαφύλαξη και διαπαιδαγώγηση των παιδιών εν μέρει, σε κρατικά ιδρύματα, εν μέρει σε ιδιώτες χρηματοδοτού-μενους από το κράτος.

3η: Στην παροχή επιδομάτων και γενικότερα οικονομικών ενισχύσεων σε οικογένειες με παιδιά.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται αναλυτικότερα τα εξής μέτρα:

Στις μέλλουσες μητέρες παρέχεται άδεια κύησης 50 ημερών, στους δύο τελευταίους μήνες της εγκυμοσύνης, με το 90% των αποδοχών από την εργασία τους (το κράτος επιδοτεί τον εργοδότη).

Παρέχονται και στους δύο γονείς σεμινάρια που αφορούν την εγκυμοσύνη και τον τοκετό, άδεια δύο εβδομάδων (για τους πατέρες), δωρεάν μαθήματα προετοιμασίας για τους γονικούς ρόλους. Οι νέοι γονείς, φυσικοί ή θετοί, έχουν δικαίωμα γονικής άδειας 9 μηνών με το 90% των αποδοχών για τον ένα απ' αυτούς. Μετά το τέλος του πρώτου έτους, η πλειοψηφία των μητέρων επιστρέφει στην εργασία παραμένοντας κατά μεγάλο ποσοστό σε θέσεις μερικής απασχόλησης.

Επίσης, γονείς παιδιών κάτω των 12 ετών μπορούν να πάρουν μέχρι 60 μέρες άδεια το χρόνο με αποδοχές σε περιπτώσεις ασθένειας των παιδιών. Αυτή η άδεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για να βοηθήσουν παιδιά που έχουν δυσκολίες προσαρμογής σε παιδικούς σταθμούς ή στο σχολείο.

Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία μέτρων, μολονότι στη Σουηδία υποστηρίχθηκε χωρίς η ανάγκη της δημιουργίας παιδικών σταθμών για παιδιά προσχολικής ηλικίας, για μεγάλο διάστημα η ζήτηση θέσεων ξεπερνούσε την προσφορά. Από το κράτος προσφέρονται δύο δυνατότητες:

1. ημερήσιοι παιδικοί σταθμοί
2. η δυνατότητα φύλαξης παιδιών σε οικογένειες, οι οποίες πληρώνονται από το κράτος γι' αυτό το λειτούργημα.

Όσον αφορά, τέλος την τρίτη κατηγορία, τις οικονομικές ενισχύσεις, υπάρχει το επίδομα παιδιών που ανέρχεται σε 7.000 σουηδικές κορώνες (200.000 δρχ.) προσαρμοζόμενο σταδιακά κατά έτος και κατά παιδί για τα δύο πρώτα παιδιά.

Υπάρχει επίσης και επίδομα ενοικίου που παίρνει ένας μεγάλος αριθμός σουηδικών οικογενειών και επιπλέον και άλλα επιδόματα για οικογένειες χαμηλών εισοδηματικών επιπέδων. Η ιατρική και οδοντιατρική περίθαλψη είναι δωρεάν, όπως και η εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες.

Παρ' όλη την αναπτυγμένη οικογενειακή πολιτική η φορολογική νομοθεσία της Σουηδίας που εφαρμόζεται από το 1971, υποχρέωσε τους συζύγους να υποβάλλουν ξεχωριστά ατομικές φορολογικές δηλώσεις περιορίζοντας το κάθε άτομο, γυναίκα ή άντρα, να έχει το δικό του ατομικό εισόδημα. Αφαίρεσε δηλαδή, από τα ανδρόγυνα τη δυνατότητα επιλογής, που έχουν σε άλλες χώρες, να εργάζεται - ενδεχομένως για ένα διάστημα - ο ένας από τους δύο και να φορολογούνται μαζί απολαμβάνοντας τα φορολογικά πλεονεκτήματα από κοινού.

Άλλο σημαντικό νομοθετικό μέτρο που συντείνει στη θεσμική αποσταθεροποίηση του θεσμού της οικογένειας είναι η εξαιρετικά μεγάλη διευκόλυνση του διαζυγίου που οδήγησε από το συναινετικό στο αυτόματο διαζύγιο: Το διαζύγιο, δηλαδή, που χορηγείται με αίτημα του ενός, χωρίς τη συγκατάθεση του ετέρου.

Μια γενική εικόνα της κατάστασης του θεσμού του γάμου και της οικογένειας στη Σουηδία δείχνουν οι παρακάτω δείκτες.

I. Το ποσοστό των Γάμων, δηλαδή η αναλογία του αριθμού των γάμων προς τον αριθμό των ατόμων σε αντίστοιχες ομάδες ηλικίας, ή γαμηλιότητα, παρουσιάζει τις τελευταίες δεκαετίες μεγάλη και συνεχή πτώση.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Τελέσεις γάμων ανά 1000 γυναίκες στις αντίστοιχες ομάδες ηλικίας.

	20-24 ετών	25-29 ετών
1966	194	175
1971	91	96
1980	53	78

Δηλαδή, ανάμεσα στο 1966 και το 1980 παρουσιάζεται εμφανής πτώση του δείκτη της γαμηλιότητας και συγχρόνως και μια αύξηση της μέσης ηλικίας κατά την τέλεση γάμου (Μιχάλης Κελπανίδης, ο θεσμός της οικογένειας και το κράτος πρόνοιας, Αθήνα, 1993).

II. Το ποσοστό των διαζυγίων παρουσιάζει σημαντική αύξηση από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 και κατόπιν, με επιταχυνόμενο ρυθμό στη δεκαετία του 1970.

III. Ένα συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό ζευγαριών, επιμάται το 25% του συνολικού αριθμού των ζευγαριών, που συζεί χωρίς γάμο και η συμβίωση αυτή, σε επίσης αυξανόμενη αναλογία, δεν καταλήγει σε γάμο.

IV. Περίπου το 50% των παιδιών που γεννιούνται στη Σουηδία, γεννιούνται από ανύπαντρους γονείς, επιπλέον, η γέννηση ενός παιδιού δεν αποτελεί πια σήμερα πειστικό λόγο, όπως συνέβαινε στο παρελθόν, για την τέλεση του γάμου των γονέων.

Από τις παραπάνω διαπιστώσεις συνάγεται, ότι η οικογένεια έχει πάψει σήμερα στη Σουηδία - και εν μέρει και σε άλλες χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης - να είναι ο αποκλειστικός φορέας της βιολογικής αναπαραγωγής, της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης του παιδιού και της ρύθμισης των σεξουαλικών σχέσεων των ενηλίκων.

6. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ, ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι περιορισμένος όσον αφορά την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των μονογονεϊκών οικογενειών και συνίσταται μόνο στην αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας και στο αν αυτή πληροί τις προϋποθέσεις για οικονομική ενίσχυση με τη μορφή των επιδομάτων.

Η παρέμβασή του λοιπόν αφορά κυρίως τον οικονομικό τομέα. Περιοριστικά παράγοντες που διαμορφώνουν τον σημερινό ρόλο του κοινωνικού λειτουργού είναι:

- Η μη επαρκής στελέχωση των ιατροκοινωνικών υπηρεσιών από κοινωνικούς λειτουργούς έχει ως αποτέλεσμα τον μεγάλο φόρτο εργασίας στους εργαζομένους κοινωνικούς λειτουργούς. Έτσι λοιπόν, ο κοινωνικός λειτουργός δεν έχει την ευκαιρία να ασκήσει, όπως ο ίδιος επιθυμεί, τον ανθρωπιστικό του επάγγελμα.
- Η έλλειψη επαρκών και εξειδικευμένων γνώσεων πάνω στο θέμα της μονογονεϊκότητας έχει ως αποτέλεσμα το χαμηλό επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών. Επίσης, η άγνοια ή ίσως η ημιμάθεια, δυσκολεύει τον κοινωνικό λειτουργό στην αντικειμενική αντιμετώπιση της μονογονεϊκής οικογένειας και των προβλημάτων της. Ενισχύεται λοιπόν ο κίνδυνος που εμπεριέχεται από μία υποκειμενική διαδικασία λήψης απόφασης σε θέματα που αφορούν τη μονογονεϊκή οικογένεια.

Η ολοκληρωμένη παρέμβαση του Κ.Λ. στην αντιμετώπιση των αναγκών και των προβλημάτων της μονογονεϊκής οικογένειας πρέπει να έχει τους εξής στόχους:

α) Υποκίνηση του πελάτη να χρησιμοποιήσει τις ικανότητές του και τις πηγές της κοινότητας ώστε να αισθάνεται λιγότερο ανεπαρκής και απομονωμένος.

β) Επέμβαση στο περιβάλλον για την τόνωση της προσωπικότητας, δυνατότητα να αποφασίζει για τη ζωή του.

γ) Ευαισθητοποίηση των μόνων-γονέων για τη συγκρότηση ομάδων αυτοβοήθειας και ομάδων πίεσης.

δ) Ευαισθητοποίηση των φορέων που συναλλάσσονται με τις μονογονεϊκές οικογένειες (εκπαιδευτικοί, δικηγόροι, γιατροί κ.α.) για την κατανόηση και σωστή αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.

ε) Ευαισθητοποίηση της κοινότητας με σκοπό τη γνώση του θέματος «μονογονεϊκές οικογένειες» ώστε να μειωθεί ο κοινωνικός στιγματισμός τους.

δ) Συμβουλευτικές υπηρεσίες στην μονογονεϊκή οικογένεια, στα μέλη της.

Γενικότερα οι κοινωνικοί λειτουργοί πρέπει να παρέμβουν στη διαμόρφωση του οργανωτικού πλαισίου και αργότερα στην υλοποίηση των προγραμμάτων. Πρέπει να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση, τον σχεδιασμό, την κινητοποίηση να στείλουν μήνυμα αισιοδοξίας και αυτοοργάνωσης στους ενδιαφερόμενους πολίτες και επιστημονικά στελέχη να συνεργαστούν με τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, με τελικό στόχο, φορείς ενδιαφερόμενοι και κοινωνικοί λειτουργοί να γίνουν όλοι «κοινωνικοί συμμετέχοντες».

Οι κοινωνικοί λειτουργοί προτείνουν και κατευθύνουν μέσα από την εξουσία που τους χαρίζει το ανθρωπιστικό τους επάγγελμα. Οφείλουν να αποφασίζουν για το «καλύτερο συμφέρον» του εξυπηρετούμενου πολίτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Με τον όρο κοινωνική πολιτική εννοείται "το οργανωμένο σύστημα κοινωνικών υπηρεσιών, και θεσμών που έχουν ως αντικείμενο να βοηθήσουν άτομα και ομάδες να επιτύχουν ικανοποιητικά επίπεδα ζωής και υγείας, προσωπικούς και κοινωνικούς δεσμούς, οι οποίοι θα τους επιτρέψουν να αναπτύξουν πλήρης της ικανότητες τους και θα τους διασφαλίσουν ευημερία σε εναρμόνιση με τις οικογενειακές ανάγκες τους και τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας" (N.A. Friedlander από το άρθρο της Λαμπρή Δυναμική "Οικογένεια και κοινωνική πολιτική", 1990).

Οι αλλαγές που σημειώθηκαν στην Οικογένεια επηρεάζουν το σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής, όχι μόνο στο οικονομικό και θεσμικό επίπεδο αλλά επίσης στο κοινωνικό-πολιτιστικό.

Για την κοινωνική πολιτική η οικογένεια είναι φορέας αναπαραγωγής και φροντίδας. Επειδή η οικογένεια παίζει τόσο σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής υπάρχουν ιδιαίτεροι τομείς της κοιν. πολιτ. που αφορούν αυτή και που αποτελούν πλέον την οικογενειακή πολιτική. Σύμφωνα με την Ο. Στασινοπούλου (1993) "η οικογενειακή πολιτική περιλαμβάνει το σύνολο των μέτρων και ρυθμίσεων ατομικών και συλλογικών τα οποία αφορούν, κατά κύριο λόγο, ζητήματα δημογραφικής σύνθεσης και εξέλιξης, αναπαραγωγής και οικογενειακού προγραμματισμού προστασίας μητρότητας και παιδιού. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν επιδοτήσεις ή απευθείας παροχή υπηρεσιών".

Τα μέτρα της κοινωνικής πολιτικής που απευθύνονται στην οικογένεια χωρίζονται σε α) μέτρα που αφορούν άμεσα την οικογένεια ως θεσμό και φορέα παροχής φροντίδας (ως σύνολο) και β) σε μέτρα και ρυθμίσεις που απευθύνονται στα άτομα-μέλη της οικογένειας (έμμεση εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής). Έμμεση επίδραση στην οικογένεια ασκούν και άλλοι τομείς κοινωνικής πολιτικής ή άλλες πολιτικές (όπως η πολιτική για: α) κατοικία, β) εκπαίδευση, γ) απασχόληση δ) φορολογία και ε) κοινωνική ασφάλιση.

Τα μέτρα της κοινωνικής πολιτικής απευθύνονται και επιδρούν κυρίως στο νοικοκυριό, δηλαδή στην κοινωνική-υλική βάση αλλά μέσα από την οπτική του ιδεολογικού πρότυπου της κυρίαρχης μορφής κοινωνικών σχέσεων, δηλαδή της οικογενειακής μορφής. Και ενώ μπορεί να στοχεύσουν και στα δύο, συχνά δεν υιοθετούνται εκείνα τα οποία, αν και ανταποκρίνονται στις υπαρκτές ανάγκες της ηλικίας βάσης θέτουν σε αμφισβήτηση κατά διάφορους τρόπους, απειλούν την κυριαρχία και την αναπαραγωγή του ιδεολογικού προτύπου (Στασινοπούλου, απ. 1993).

Στα παρακάτω κεφάλαια θα γίνει μόνο μία προσπάθεια να δούμε την πολιτική που ασκούν άμεση επίδραση στην οικογένεια (όπως η εργασιακή πολιτική, η φορολογική πολιτική, η κοινωνική ασφάλιση, η παιδική προστασία, η στεγαστική πολιτική, η κοινωνική πρόνοια). Θα αναφερθούν ορισμένες όψεις της οικογενειακής πολιτικής που αποτελούν νέες περιοχές και κατευθύνσεις καθώς οι συνθήκες και οι ανάγκες αλλάζουν.

4.1. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Το κράτος πρόνοιας που κυριάρχησε κυρίως στις δεκαετίες του '50 και '60 στην Δυτ. Ευρώπη, αμφισβητήθηκε πάρα πολύ νωρίς από τους μελετητές του χώρου της κοινωνικής πολιτικής. Στην αρχή η ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας είχε συνδεθεί με δύο (2) κύρια μοντέλα το "θεσμικό - αναδιανεμητικό" και το "υπολειμματικό" μοντέλο όπου θεωρούσαν ως κύριο χαρακτηριστικό του Κράτους Πρόνοιας την εξάλλειψη της κοινωνικής ανισότητας. Τα δύο μοντέλα αμφισβητήθηκαν έντονα από πολλούς μελετητές (Marshall, Zitmus, Pinker) οι οποίοι υποστήριξαν ότι η ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας δεν επιφέρει οπωσδήποτε την εξάλλειψη της κοινωνικής ανισότητας. Οι αδυναμίες και οι αντιφάσεις του Κράτους Πρόνοιας συνθέτουν τη λεγόμενη "κρίση του Κράτους Πρόνοιας" ή οποία εκφράζεται αφενός με τη διαρκώς αυξανόμενη υφανική παρέμβαση στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων και, αφετέρου, με την ολοένα και μεγαλύτερη εξάρτηση του πληθυσμού από την κρατική παρέμβαση για την ικανοποίηση των αναγκών του. Επιπλέον η κρίση αυτή εκφράζεται και από την αδυναμία που δείχνει η κοινωνική πολιτική να ευθυγραμμιστεί με τις αλλαγές που συμβαίνουν και χαρακτηρίζουν την ευρύτερη κοινωνία και να την συμπεριλάβει στη συνέχεια, στον προγραμματισμό της. Αποτέλεσμα αυτής της αδυναμίας είναι η μη επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων και μη ικανοποίηση των αναγκών δεδομένου ότι αυτοί δεν γίνονται αντιληπτοί στην πραγματική βάση τους.

Αυτό το βλέπουμε και στο μοντέλο της οικογένειας προς το οποίο το Κράτος Πρόνοιας αποβλέπει μέσα από τις υπηρεσίες και τις διάφορες παροχές που δίνονται σε αυτή. Υπάρχει "άρνηση του Κράτους Πρόνοιας να συμπεριλάβει μέσω της κοινωνικής πολιτικής, το φάσμα των διάφορων τύπων οικογενιών.

Ετσι ο θεσμός τις οικογένειας επιδέχεται δύο (2) διαφορετικούς ορισμούς, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας πιθανής εστίας σύγχυσης με αφετηρία αυτό το εννοιολογικό χάσμα (δύο ορισμοί) (Μαυρυνιώτη, 1988).

Το κράτος παρεμβαίνει μέσα στην οικογένεια αλλά και αυτή σε αυτό. Αυτή η αμφίδρομη σχέση είναι καθοριστική αλλά και προβληματική γιατί η οικογένεια αποτελεί τον κοινωνικό χώρο μέσα στον οποίο σε μεγάλο βαθμό, συντελείται η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και η ατομική κατανάλωση (κυρίως μέσα από την οικιακή εργασία και την άσκηση φροντίδας από το γυναικείο πληθυσμό. Το μέγεθος και ο χαρακτήρας, της κρατικής παρέμβασης και ο βαθμός στον οποίο επιθυμεί η οικογένεια να επωμιστεί αποτελεσματικά το παραπάνω αναπαραγωγικό βάρος καθορίζεται από την ισχύουσα κρατική οργάνωση.

Η κρίση του κράτους Πρόνοιας αρχίζει πλέον να εστιάζεται σε κρίση του τρόπου οργάνωσης του "κοινωνικού" δηλαδή της κοινωνίας. Η διέξοδος από αυτή την κρίση θα είναι το αποτέλεσμα μίας νέας αντίληψης περί οργάνωσης του "κοινωνικού", μίας συγκεκριμένης φιλοσοφικής αντίληψης για το πως η κοινωνία επιβιώνει, παράγει και αναπαράγεται.

Για να φτάσουμε λοιπόν να μιλάμε για νέους τρόπους οργάνωσης της κοινωνίας χρειάζεται να δωθούν λίγο συνοπτικά τα στάδια που πέρασε η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σήμερα στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής.

Μετά το στάδιο της κρίσης του Κράτους Πρόνοιας (τέλη δεκαετίας '60 ως τα μέσα δεκαετίας του '80), ακολουθεί το στάδιο σύγχρονου "προνοιακού πλουραλισμού". Κύρια χαρακτηριστικά του είναι:

- α) Αναδιοργάνωση του μηχανισμού του Κράτους Πρόνοιας.
- β) Αναζήτηση νέων πλαισίων για την κάλυψη των αναγκών.
- γ) Πλουραλισμός στους φορείς άσκησης πολιτικής.
- δ) Διασαφήνιση του ρόλου του κράτους ως ρυθμιστής.
- ε) Στόχος πλέον είναι "η κοινωνία της φροντίδας".

Ετσι αρχίζουν να πυροδοτούνται αλλαγές τόσο στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών όσο και στον τρόπο σκέψης για τη σημασία που έχουν τα άλλα δίκτυα φροντίδας (εθελοντισμός, οικογένεια, κ.α.). Οριοθετείται ένα νέο μοντέλο κοινωνικής πολιτικής όπου η κρατική παρέμβαση συνυπάρχει με την ευεργητική στάση των ομάδων προς τις οποίες στρέφεται η κοινωνική πολιτική καθώς και η αναγνωρίζεται συμβολή των ιδιωτικών οργανώσεων με μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα στην ανάπτυξη προγραμμάτων δράσης στον τομέα της πολιτικής για την οικογένεια καθώς και η αναγνωρισμένη συμβολή των ιδιωτικών οργανώσεων με μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα στην ανάπτυξη προγραμμάτων δράση στον τομέα της πολιτ. για την Οικογ.

Οι κυριότερες μορφές συλλογικά οργανωμένες εθελοντικές εργασίας αναπτύσσονται στους τομείς της παιδικής προστασίας, της βοήθειας προς τους ηλικιωμένους των υπηρεσιών προς την Κοινότητα, των μονάδων Υγείας και της δημιουργιακής απασχόλησης ελεύθερου χρόνου και παιδιών και ενηλίκων.

Ενα άλλο εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό της τρέχουσας πολιτικής για την οικογένεια είναι η πολλαπλότητα των φορέων που τη διαμορφώνουν και την ασκούν.

Σύμφωνα με την έκθεση του Ευρωπαϊκού Παρατηρηρίου για την οικογενειακή πολιτική των ετών 1989-1990, (Families and policies: evolution and trading 1989-90 European

Observatory on Family Policies 1990), υπάρχει μία τάση για χάραξη πολιτικής σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο παρά σε εθνικό.

Στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι δικαστικές αποφάσεις τείνουν να παίζουν πιο σημαντικό ρόλο. Επίσης παρατηρείται μια αυξανόμενη επιρροή του ιδιωτικού τομέα (π.χ. δημιουργία παιδικών σταθμών καθώς και των κοινωνικών εταιριών στην πολιτική για την οικογένεια, εν μέρει εξαιτίας του ενδιαφέροντος και της σημαντικότητας της σχέσης ανάμεσα στην οικογένεια και την εργασία).

Η οικογένεια, με την ιδιότητα της ως υποστηρικτικού δικτύου για το άτομο, βρίσκεται ξανά στο επίκεντρο της προσοχής, γιατί σε συνεργασία με την τοπική κοινότητα θεωρείται μία σημαντική πηγή φροντίδας, εξαιτίας της κρίσης του Κράτους Πρόνοιας.

Η στροφή αυτή εμπεριέχει και μία επανεκτίμηση της οικιακής εργασίας χωρίς αυτό βέβαια να αλλάζει ουσιαστικά τον καταμερισμό της εργασίας και την ανισόρριπη σχέση των δύο φύλων στην οικογένεια, παρ'όλα τα κίνητρα που δίνονται (π.χ. γονική άδεια).

Σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη η βοήθεια στο σπίτι είναι το πιο βασικό μέτρο για παροχή φροντίδας με κύριο στόχο τη διατήρηση της ανεξαρτησίας και της αυτοβοήθειας των εξαρτώμενων μελών στα πλαίσια της οικογενειακής οργάνωσης. Γι' αυτό το λόγο σε πολλά κράτη μέλη υπάρχει κάποιου τύπου οργανωμένη βοήθεια από εκπαιδευμένο προσωπικό για οικογένειες, ηλικιωμένα άτομα, άτομα με ειδικές ανάγκες, χρόνιους ασθενείς κ.α., με σκοπό να μειωθεί η ανάγκη για νοσοκομειακή περίθαλψη και παραμονή σε ιδρύματα.

Σε ορισμένα κράτη μέλη - παρέχεται προσωρινή βοήθεια στο σπίτι σε περίπτωση αρρώστειας ή γέννηση ενός παιδιού. Στη Δανία, π.χ., το κόστος αυτής της βοήθειας εξαρτάται από το εισόδημα και την οικογενειακή κατάσταση. Στη Γερμανία, σύμφωνα με την νομοθετική ρύθμιση του 1990 για τη φροντίδα των παιδιών σε δυσμενή οικογενειακή κατάσταση αν ο γονέας που φροντίζει το παιδί δεν είναι διαθέσιμος - π.χ. λόγω αρρώστειας - τότε δίνεται βοήθεια στον άλλο γονέα για να ανταποκριθεί στα γονεϊκά καθήκοντα και την οικιακή εργασία.

Σε πάρα πολλά μέτρα κοινωνικής πολιτικής για την οικογένεια εμπεριέχεται η τάση για αυτόνομη διαβίωση των αποδεικτών της. Για παράδειγμα, δίνονται κίνητρα στους μονούς γονείς να παραμείνουν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας, να συντηρήσουν ηλικιωμένα άτομα ή άλλα εξαρτώμενα μέλη στο νοικοκυριό της. Κατ' αυτή την έννοια η πολιτική για την οικογένεια δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι διατηρεί έναν συγκεκριμένο τύπο οικογένειας, αλλά βοηθά τη λειτουργία της οικογένειας ως υποστηρικτικό δίκτυο για το άτομο.

Σε γενικές γραμμές έχουν σημειωθεί σημαντικές αλλαγές στην πολιτική για την οικογένεια την τελευταία δεκαετία: (European Observatory, op).

- Στον τομέα της Φορολογικής μειώνονται οι διαφορές ανάμεσα στα παντρεμένα ζευγάρια και αυτά που συμβιώνουν, ταυτόχρονα παρατηρείται και μία εξατομίκευση της φορολογίας, με την έννοια ό,τι κάθε μέλος αντιμετωπίζεται χωριστά.
- Τα οικογενειακά επιδόματα αυξάνονται στα περισσότερα κράτη-μέλη σύμφωνα με την άνοδο του πλουθωρισμού.
- Ως προς την εναρμόνιση της οικογένειας με την εργασία δίνεται έμφαση και στο ρόλο του άντρα/συζύγου/πατέρα. Κατ'αυτή την έννοια η πολιτική για την οικογένεια αποκτά μια νέα διάσταση, καθώς στηρίζει της αλλαγές που παρατηρούνται στη ζωή της οικογένειας.
- Ο ρόλος της οικογένειας ως φορέα παροχής φροντίδας κρίνεται σημαντικό αν και δεν έχουν θεσπιστεί πολλά μέτρα σε αυτόν τον τομέα.

4.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η αρχή του κράτους πρόνοιας οργανώνεται και ρυθμίζεται στο ισχύοον Σύνταγμα από ένα σύνολο διατάξεων που από την μία καταχυρώνουν κοινωνικά δικαιώματα (όπως για παιδεία, εργασία, κ.α.) αλλά από την άλλη θεσπίζουν ειδικές κοινητήριες που σχετικοποιούν το καθεστώς προστασίας ορισμένων ατομικών δικαιωμάτων.

Στο Σύνταγμα γίνεται σαφής αναφορά στην οικογένεια και το ρόλο της (άρθρο 21, Κεφ. 1,2,3,4). Η οικογένεια αποτελεί σημαντική μονάδα, όχι μόνο στο επίπεδο της οργάνωσης της ζωής του ατόμου αλλά, επίσης, στο νομοθετικό και το διοικητικό επίπεδο.

Εκτός από αυτές τις διατάξεις, δεν υπάρχει συγκροτημένη πολιτική για την οικογένεια παρά μόνο αποσπασματικά και διάσπαρτα μέτρα κοινωνικής πολιτικής στον τομέα της ισότητας των δύο φύλων, της μητρότητας, της εκπαίδευσης, της εργασίας, της κατοικίας και της φορολογίας.

Η οικογένεια δεν αντιμετωπίζεται ολοκληρωμένα. Η πολιτική για την οικογένεια επικεντρώνεται αποσπασματικά σε ορισμένες μόνο όψεις πως, όπως οι πολύτεκνες οικογένειες, η υπογεννητικότητα, χωρίς, όμως και εκεί να ακολουθείται μια πολυδιάστατη προσέγγιση και να λαμβάνονται τα αντίστοιχα μέτρα.

Με το νέο νομοθετικό πλαίσιο και μετά τις αλλαγές που έγιναν το 1983 εξακολουθεί η πολιτική για την οικογένεια να εξαρτάται από την κεντρική εξουσία και η διάχυση των υπευθυνοτήτων σε διαφορετικά υπουργεία όπως Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων με τα κατά τόπους τμήματά του τα οποία εφαρμόζουν τα προγράμματα του, εποπτεύουν και ελέγχουν τα ιδρύματα της κρατικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Ακόμη τα Υπουργεία Εργασίας και Εθνική Οικονομία είναι άμεσα ή έμμεσα υπεύθυνα για την πολιτική της οικογένειας.

Πολύ συχνά εμπλέκονται και άλλα Υπουργεία (Γεωργίας, Πολιτισμού, Δικαιοσύνης κ.α.) όπως επίσης και μη κυβερνητικές οργανώσεις και οργανισμοί (Ερυθρός Σταυρός, Χριστ. Αδελφότητα Νέων, Χριστ. Ενωση Νεανίδων).

Οι Δήμοι που θα μπορούσαν να ασκήσουν κοινωνική πολιτική για την οικογένεια έχουν περιορισμένους προϋπολογισμούς και περιορίζονται, συνήθως, σε βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς).

Όσο αφορά τις κοινωνικές δαπάνες της Ελλάδας, ως ποσοστό του (Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος) αυτές είναι χαμηλότερα από τογ μέσο όρο των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. και πολύ χαμηλότερα από αυτόν των χωρών με ανεπτυγμένο κοινωνικό κράτος. (Το 1988 οι κοινωνικές μας δαπάνες ανέρχονταν σε ποσοστό 21,5% του Α.Ε.Π.). Η χώρα μας ανήκει

στην κατηγορία των χωρών με υψηλές συνολικές δημόσιες δαπάνες. Το μέγιστο μέρος της αύξησης των κοινωνικών δαπανών προέρχεται από την αύξηση των δαπανών πρόνοιας, το μέγιστο ποσοστό των οποίων αφορά τις συντάξεις. Κύριοι φορείς παροχής φροντίδας στην Ελλάδα παραμένουν τα άτυπα δίκτυα παροχής της (εθελοντικές οργανώσεις, οικογένεια, ιδιαίτερα γυναίκες). Η τάση της Ελληνικής οικογένειας είναι να επιλύει τα προβλήματά της, τα ενδοοικογενειακά. Όπως αναφέρει ο Τρουκαλάς (1986), το ξεχωριστό της Ελληνικής Οικογένειας είναι, ότι σε ευάλωτες ηλικιακές φάσεις που περνούν τα μέλη έως τα συντρέχει και τα υπερασπίζει. Η κρατική φροντίδα προβάλλει ως δεύτερη εναλλακτική λύση.

Ο τρόπος όμως με τον οποίο το κράτος (υπηρεσίες) παρέχουν τη φροντίδα είναι διαφορετικός από αυτόν των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έτσι οι υπηρεσίες παρέχουν εξατομικευμένη φροντίδα, που στρέφεται κυρίως στα άτομα της οικογένειας που αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα ή σε ειδικές ομάδες πληθυσμού που κατά πλειοψηφία, έχουν χαμηλό εισόδημα και ανήκουν στις λιγότερο ευνοημένες ομάδες του πληθυσμού.

Ο τομέας της πρόληψης δεν είναι αναπτυγμένος, μα και οι μηχανισμοί αντιμετώπισης της οικογένειας σε κρίση υστερούν όπως και οι υπηρεσίες που ασχολούνται με την ένταξη ή επανένταξη των κοινωνικά αποκλισμένων μελών στην κοινωνία.

Δεν υπάρχει ιδιαίτερη αναφορά σε μέτρα για την καταπολέμηση του κοινων. αποκλισμού εκτός από ορισμένα προγράμματα που χρηματοδοτήθηκαν από την Ε.Ο.Κ. (π.χ. Honza Environment) και που εφαρμόστηκαν σε ορισμένες πόλεις (π.χ. Πάτρα, Καλαμάτα). Ακόμη τα μέσα που παρέχει το κράτος απευθύνονται σε άτομα συγκεκριμένα. Υπάρχει δηλαδή μία πελατειακή σχέση, η οποία πολλές φορές δεν είναι σωστή (π.χ. αποτελεί το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις αποδέκτης του Επιδόμας αναπηρίας ή σύνταξης κάθε άλλο παρά ανάπηρος είναι, όπως και οι ιδιοκτήτες των αυτοκινήτων αυτό ΑΠΟ). (1993).

Αναφέρει ορισμένα συμπεράσματα για το κοινωνικό κράτος τόσο από το μέγεθος και τη διάρθρωση των δημοσίων δαπανών όσο και από την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών και παροχών που εκφράζουν την αποτελεσματικότητα του. Αυτό είναι:

- α) Χαμηλό επίπεδο δαπανών
- β) Ελλειψη συγκεκριμένου προγράμματος κατανομής σπατάλης πόρων.
- γ) Ανεπάρκεια και χαμηλή ποιότητα προσφερόμενων υπηρεσιών (εκφράζεται από ανισότητες και προνομιακές διακρίσεις, αποτέλεσμα ομάδων πίεσης ή συντεχνιακών προνομίων και συγχρόνως παραμελείται η κάλυψη).
- δ) Επιδοματική πολιτική για την Οικογένεια με απουσία άλλων μέτρων ή άλλα μέτρα ή συμβουλευτικών υπηρεσιών.

- ε) Αποτελέσματα του (δ) είναι η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη υπηρεσιών πρόνοιας από την ιδιωτική πρωτοβουλία και την Εκκλησία οι οποίες δεν αξιολογούνται με κάποια κριτήρια και δεν γνωρίζουμε έτσι την έκταση της προσφοράς τους.
- στ) Υπαρξη ελάχιστου συντονισμού υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής σε επίπεδο νόμου και περιφέρειας.
- ζ) Ελλιπής πληροφόρηση για τα δικαιώματα των πολιτών και τη διαδικασία παροχής τους.

Γενικά, οι περισσότερες υπηρεσίες άσκησης πολιτικής για την οικογένεια δεν είναι εκσυγχρονισμένες, δε λειτουργούν όλες με βάση την αρχή της διεπιστημονικότητας και δεν εναρμονίζονται με άλλους τομείς άσκησης κοινωνικής πολιτικής.

Επιπροσθέτως, δεν απευθύνονται συνολικά στην οικογένεια ούτε αντιμετωπίζουν σφαιρικά τα θέματα που την αφορούν και δεν ανταποκρίνονται πάντα στις ανάγκες των οικογενειών, έτσι όπως αυτές διαμορφώνονται σε τοπικό επίπεδο.

Σύμφωνα με τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις για την Κοινωνική Πρόνοια (2082/1992), προβλέπεται η σύσταση πολυδύναμου Εθνικού Κέντρου Οικογένειας από τον Ε.Ο.Π. που αποβλέπει την κοινωνική προστασία της οικογένειας σε συνεργασία με άλλους φορείς, όπως το Π.Ι.Κ.Π.Α. (αναλαμβάνει τα παιδιά με ειδικές ανάγκες και τους ηλικιωμένους), το Κέντρο Βρεφών "Μητέρα" (αναλαμβάνει τα απροστάτευτα παιδιά και τους γονείς και τους φορείς του AIDS). Ακόμη σε αυτό το νομοσχέδιο εισάγονται νέοι θεσμοί κοινωνικής προστασίας κακοποιημένων και απροστάτευτων ατόμων ή οικογενειών.

4.3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Αν συγκριθούν οι περασμένες δεκαετίες μεταξύ τους αλλά και με την δεκαετία που διανύεται τώρα, διαπιστώνονται αλλαγές οικονομικές, θεσμικές, ηθικές και κοινωνικές αλλαγές. Ετσι υπήρξαν αλλαγές και στον κοινωνικό ηθικό τομέα. Μια από αυτές είναι οι αλλαγές των κανόνων σεξουαλικής συμπεριφοράς που οδηγούν σε αλλαγή των σχημάτων τεκνοποίησης, γονιμότητας και του πλαισίου ανατροφής των παιδιών. Αποτέλεσμα αυτού, η σταθερή αύξηση της εκτός γάμου τεκνοποίησης αλλά και η ταυτόχρονη μείωση της γεννητικότητας.

Αρχίζει πλέον, να υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός παιδιών που μεγαλώνει σε συνθήκες διαφορετικές από την πυρηνική συζυγική οικογένεια, η μονογονεϊκή οικογένεια να γίνεται όλο και περισσότερο κοινωνικά αποδεκτή καθώς και να υπάρχει ισοτιμία ανάμεσα στα παιδιά που γεννήθηκαν μέσα στο γάμο, εκτός γάμου, ή είναι υιοθετημένα.

Ταυτόχρονα, έτσι οδηγούμαστε προς μία "νέα γονεϊκότητα". Εκτος από τα πλήρη δικαιώματα που δίνει όνομα στο παιδί εκτός γάμου των γονεών του, οι νέες τεχνικές αναπαραγωγής επιτρέπουν τη γέννηση παιδιού από ανώνυμο δότη σπέρματος, την αναπαραγωγή σε τεχνητό περιβάλλον (παιδιά του σωλήνα), την αναπαραγωγή μέσω μητέρας/υποκατάστατων, την τεχνητή γονιμοποίηση μίας μόνης χωρίς τη συμμετοχή του άντρα, την εξακρίβωση με συγκριτική αιματολογική ανάλυση του "βιολογικού πατέρα", ενώ αυξάνεται η γενετικότητα σε ζευγάρια ομόφυλων γονέων .

Ισως να βρισκόμαστε όπως λέει ο Beauchard μπροστά στην γέννηση μίας "πολλαπλής οικογένειας", η οποία δεν οργανώνεται και θεσμοθετείται γύρω από το ζευγάρι αλλά γύρω από τα παιδιά. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το ότι, από την στιγμή που το παιδί με τα αναγνωρισμένα πλέον δικαιώματά αποτελεί με διαφορετικό τρόπο το επίκεντρο, άρχισε να υπάρχει όλο και μία αύξηση των διαζυγίων. Αυτό δε θα είχε ιδιαίτερη σημασία εάν το παιδί δεν αποτελούσε συχνά αντικείμενο έριδας ανάμεσα στο ζευγάρι που χωρίζει χωρίς πάντοτε να προτανεύει "το συμφέρον του παιδιού".

Οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες στην οργάνωση της οικογένειας έχουν επιφέρει αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο τόσο των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και της Ελλάδας. Σε αυτό αναφέρονται τόσο τα δικαιώματα των παιδιών όσο και των συζύγων. Ειδικότερα για την οικογένεια αναφέρει (άρθρο 21, παρ 1): "Η οικογένεια ως θεμέλιο συντήρησης και προαγωγής του έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους". Τις συνταγματικές

αυτές επιταγές ακολούθησε το 1983 η ψήφιση του Ν. 1329/83, που αναμόρφωσε τις κυριώτερες διατάξεις του Οικογεν. Δικαίου που χρονολογείται από το 1946.

Ετσι λίγο θα γίνει αναφορά στα κυριότερα θέματα του Οικογ. Δικαίου (γάμοι, γονιμότητα κλπ) αν έχουν όντως προαγαπηθεί αλλαγές στο νόμο που τα αφορά καθώς αυτά τρέχουν και υπόκεινται σε αλλαγές. Ετσι:

α) Για τον γάμο και την συμβίωση

Στο οικογενειακό Δίκαιο αναφέρονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των συζύγων κατά το γάμο. Ο γάμος (από το 1984 και έπειτα) δεν οδηγεί σε αυτόματη απόκτηση ή απώλεια της υπηκοότητας.

Η συμβίωση δεν καταχωρώνεται νομικά στην Ελλάδα, γεγονός που έχει επίδραση στη θέση του παιδιού και των γονέων, τόσο κατά τη διάρκεια της συμβίωσης, όσο και στην περίπτωση της διάστασης.

Σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η συμβίωση έχει ορισμένα νόμιμα δικαιώματα (π.χ. Γαλλία, Ιταλία), όπως εγγραφή σε δημοτολόγια, δικαιώματα άδειας κατά το 3 πρώτα χρόνια του παιδιού με την προϋπόθεση ότι ο πατέρας θα έχει αναγνωρίσει το παιδί.

β) Έλεγχος γονιμότητας - Διαζύγια

Τα τελευταία χρόνια αυτό το θέμα έχει φέρει έντονη πολεμική συζήτηση στο πολιτικό προσκήνιο διεθνώς.

Νομικά από το 1980 στην Ελλάδα έχει εισαχθεί ο θεσμός του Οικογ. Προγραμματισμού (Δημιουργία Κέντρων Οικογ. Προγραμματισμού). Με τον Ν. 1609/1986 η διακοπή της κύησης είναι νόμιμη και πραγματοποιείται εφόσον η κύηση δεν υπερβαίνει την 12η εβδομάδα εκτός και αν συντρέχουν συγκεκριμένοι λόγοι και αργότερα). Τα ανήλικα κορίτσια την πραγματοποιούν μόνο με την συγκατάθεση του γονέα. Η έκταση του φαινομένου της ηθελημένης διακοπής της κύησης στην Ελλάδα δεν μπορεί να εκτιμηθεί με ακρίβεια, γιατί οι Ελληνίδες δεν απευθύνονται στα Κρατικά Νοσοκομεία αλλά σε κλινικές. Η Ναζίρη στο βιβλίο της "Ευρώπη και Αντισύλληψη: (επί)φαινόμενα στη σύγχρονη Ελληνική κοινωνία" εκτιμά ότι "αναλογία γεννήσεων προς τις εκτρώσεις" είναι 1:1 ή ακόμη μεγαλύτερη. Τελευταία συζητείται εντόνως ο έλεγχος της αναπαραγωγικής διαδικασίας του άνδρα με την εφαρμογή της τεχνικής στείρωσης ή την αντισύλληψη με την μορφή χαπιού.

Πάντως είναι αρκετά ενδιαφέρον το γεγονός ότι το δικαίωμα της ηθελημένες διακοπής της κύησης, ως τμήμα του δικαιώματος για ιδιωτική ζωή, χρειάστηκε να

διασφαλιστεί για τις γυναίκες, ως να μη θεωρείται αυτονόητο ότι έχουν το αναγνωρισμένο δικαίωμα ελεγχου του σωματός τους.

γ) Νομική υπόσταση της μητρότητας χωρίς γάμο/Δικαιώματα γονέων/παιδιών

Πριν αναλυθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μητρότητας χωρίς γάμο θα παρατεθούν αναφορικά όλες οι αλλαγές που έγιναν στο Οικογενειακό Δίκαιο με το νόμο 1329/83 και που θα βοηθήσει στο να κατανοηθούν καλύτερα όσα θα παρατεθούν για την πολιτική για τις μονογονεϊκές οικογένειες.

Ετσι από την συνταγματικές επιταγές των:

- Αρχή της ισότητας των δύο (2) φύλων
- Αρχή ανεξιθρησκίας
- Αρχή της προστασίας της οικογένειας

είχαμε σημαντικές αλλαγές σε θεσμούς:

Καταργήθηκε

- 1) Η έννοια της πατριαρχικής οικογένειας και αντικαταστάθηκε με την οικογένεια στην οποία ο άνδρας και η γυναίκα αποφασίζουν για όλα τα θέματα της συζυγικής και οικογενειακής ζωής.
- 2) Ο θεσμός της προίκας. Ο άνδρας έπαυσε να φέρει "τα βάρη του γάμου" και ορίστηκε ότι οι δύο (2) συζύγοι από "κοινού" υποχρεώνονται να συμβάλλουν ανάλογα με τις δυνάμεις τους, στην αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας.
- 3) Η υποχρέωση της γυναίκας να επιφέρει μετά το γάμο το επώνυμο του συζύγου.
- 4) Η υποχρέωση να δίνεται στο παιδί το επώνυμο του συζύγου. Ορίστηκε ότι οι γονείς οφείλουν να δηλώσουν πριν από το γάμο το επώνυμο των παιδιών, που μπορεί να είναι του ενός εκ των συζύγων ή και των δύο.
- 5) Το 21ο έτος ως το έτος ενηλικίωσης των νέων και ορίστηκε το 18ο έτος.

Επίσης έγιναν με τον ίδιο νόμο 1329/83 και νέες σημαντικές ρυθμίσεις όπως:

- α) Η ανατροφή και η εκπαίδευση των παιδιών πρέπει να γίνεται "χωρίς διάκριση φύλου" αλλά σύμφωνα με τις υψίσεις και το ταλέντο τους.
- β) Η δυνατότητα "αξίωσης συμμετοχής" του κάθε συζύγου στην περιουσία, που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια του γάμου.
- γ) Η επιλογή του συστήματος κοινοκτημοσύνης, σύμφωνα με την οποία οι συζύγοι μπορούν να ρυθμίσουν με συμβολαιογραφική πράξη, πριν ή κατά τη διάρκεια του γάμου, τις επιπτώσεις του γάμου στην περιουσία τους.

- δ) Εκσυγχρονίζεται ο θεσμός του διαζυγίου και τη διατροφή και καθιερώνονται μόνο δύο είδη διαζυγίου του συναινετικό και το διαζύγιο εξαιτίας του ισχυρού κλονισμού της έγγαμης σχέσεις.
- ε) Η εξομοίωση των δικαιωμάτων των παιδιών που γεννήθηκαν "χωρίς γάμο" των γονέων τους με αυτών που γεννήθηκαν "μέσα στο γάμο".
- στ) Ο όρος "πατρική εξουσία" αντικαταστάθηκε με την "γονική μέριμνα" που ασκείται και από τους δύο (2) γονείς και αποβλέπει στο συμφέρον των παιδιών.
- ζ) Σε περίπτωση διαζυγίου η "γονική μέριμνα" ανατίθεται είτε στον ένα γονέα είτε και στους δύο μαζί, αν αυτοί συμφωνούν για τον τόπο διαμονής του παιδιού είτε σε τρίτο πρόσωπο.
- η) Η πλειοψηφία των κανόνων του Οικογενειακού Δικαίου είναι "αναγκαστικού χαρακτήρα", δηλαδή απαγορεύεται η κατάργησή τους και συμπληρώνεται στην εφαρμογή τους από την κρατούσα ηθική. Τα οικογενειακά δικαιώματα είναι προσωποταγή και τα περισσότερα λειτουργικά (δηλαδή συνοδεύονται από αντίστοιχες υποχρεώσεις) και είχαν από τη φύση τους μειωμένο εξαναγκασμό.

Ετσι λοιπόν έχοντας υπόψιν όλες αυτές τις ρυθμίσεις που συντελέστηκαν με τον Ν. 1329/83 είναι δυνατόν να εξεταστεί το θέμα της νομικής υπόστασης της μητρότητας εκτός γάμου και τα δικαιώματα γονέων και παιδιών σε αυτή.

Είναι γεγονός ότι, παρόλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια για την νομική θέση της μητρότητας εκτός γάμου, αυτή προσδιορίζεται από την νομική θέση του παιδιού της. Ετσι μπορούμε να κατατάξουμε τη μητέρα παιδιού "χωρίς γάμο των γονέων του" σε ανύπαντρη μητέρα, σε έγγαμη/διαζευγμένη ή χήρα που το "τεκμήριο καταγωγής από γάμο" του παιδιού της οικογένειας της αναφέρθηκε με "αγωγή προσβολής της πατρότητας".

Δεύτερο γεγονός επίσης είναι ότι οι μητέρες αυτές έχουν αισθανθεί (άλλες λίγο ή πολύ) ότι θεωρούνται κατά κάποιο λόγο "λιγότερο μητέρες" μιας και στα πρόσωπα τους παύει να ισχύει το σχήμα γάμος μητέρα-οικογένεια. Αίσθημα που δεν τους δημιουργείτε επειδή έτσι τους συμβαίνει αλλά επειδή οι προκαταλήψεις και τα ταμπού εξακολουθούν να έχουν ισχύ ακόμη και σήμερα.

Στις ρυθμίσεις του Ν. 1329/83 αναφέρεται η εξομοίωση του παιδιού "χωρίς γάμο των γονέων του" με κάθε παιδί που "γεννήθηκε από παντρεμένους γονείς", έχοντας τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις. Έχουν τα ίδια κληρονομικά δικαιώματα, παίρνουν το

επώνυμο της μητέρας αλλά αν θέλει η μητέρα μπορούν να αποκτήσουν ή και του πατέρα με συμβολαιογραφική πράξη.

Η ανύπαντρη μητέρα αποκτά αυτοδίκαια την γονική μέριμνα του παιδιού. Σε περίπτωση εκούσιας ή δικαστικής αναγνώρισης του παιδιού ο πατέρας μπορεί να ασκήσει γονική μέριμνα μόνο όταν αδυνατεί η μητέρα ή όταν το συμφέρον του παιδιού επικαλεστεί αυτό με την σύμφωνη γνώμη πάντα δικαστηρίου καθώς και της μητέρας.

Σε περίπτωση δικαστικής αναγνώρισης με αντιδικία του πατέρα η γονική μέριμνα ασκείται μόνο από τη μητέρα.

Σε περίπτωση εκούσιας ή δικαστικής αναγνώρισης η μητέρα μπορεί να λάβει διατροφή αν βρίσκεται σε αδυναμία. Αυτή μπορεί να διαρκέσει από 2 μήνες πριν το τοκετό ως και 4 μήνες μετά ή και 1 χρόνο, εφ' όσον υπάρχει περίπτωση αδυναμίας.

Σε περίπτωση ύπαρξης διαζυγίου υπάρχει μία μεγάλη διαδικασία που φυσικά επηρεάζει και το παιδί/α. Μεγάλο ρόλο παίζει το είδος του διαζυγίου. Όπως:

α) συναινετικό, β) εξαιτίας ισχυρού κλονισμού της σχέσης.

Η πρώτη μορφή (συναινετικό) εκδίδεται εφόσον συμφωνούν και οι δύο συζύγοι. Απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη τουλάχιστον ενός χρόνου έγγαμης συμβίωσης πριν την κατάθεση της αίτησης καθώς και η κατάθεση στο δικαστήριο έγγραφης συμφωνίας ρύθμισης της επιμέλειας των παιδιών και επικοινωνίας με αυτά. Βγαίνει σε ένα χρόνο σχεδόν (2 δικάσιμοι που να απέχαν μεταξύ τους 6 μήνες).

Η δεύτερη μορφή (κλονισμός έγγαμης σχέσης), είναι μία σύνθετη διαδικασία και χρονοβόρα διαδικασία. Χρειάζεται να προσκομιστούν αποδείξεις και μάρτυρες στο διαζύγιο παρ'όλο που το Οικογενειακό Δίκαιο παρέχει τη δυνατότητα για "αξίωση συμμετοχής" στα αποκτήματα, κατά τη λύση του γάμου δεν χρησιμοποιείται πάρα πολύ, γιατί υπάρχουν προβλήματα στην απόδειξη της αύξησης της περιουσίας. Για να καταστεί πιο εύκολη η απόδειξη της προσαύξησης θεσπίστηκε ως κριτήριο "νομιμο μάχης" ότι η απόκτηση της συμβολής ανέρχεται στο 1/3. Για το λόγο αυτό οι γυναίκες, μέχρι τώρα, προτιμούν να διεκδικούν διατροφή (βασικό εισόδημα), παρόλο που αυτή έχει μειωμένη χρονική διάρκεια.

Η διατροφή αυτή δίνεται είτε γιατί δεν μπορεί να συντηρήσει τον εαυτό του/της ανεξάρτητα αν είναι ναι ή όχι υπαίτεος του διαζυγίου είτε λόγω ηλικίας τότε μπορεί να εργαστεί ή η κατάσταση της υγείας δεν είναι καλή για να εργαστεί, όπως και επειδή έχει την επιμέλεια των παιδιών εμποδίζεται να εργαστεί. Επιπλέον επειδή δεν έχει σταθερή εργασία και τέλος σε κάθε περίπτωση που κρίνει το δικαστήριο ότι πρέπει να δωθεί διατροφή. Αυτή προκαταβάλλεται κάθε μήνα και χάνεται όταν ο/η σύζυγος ξαναπαντρευτεί ή συμβιώνει.

Η παροχή της διατροφής διασφαλίζεται από τον Π.Κ. Οι ίδιες προϋποθέσεις διατροφής ισχύουν και για τα παιδιά που γεννήθηκαν εκτός γάμου και είναι νόμιμα αναγνωρισμένα.

Όμως με τα διαζύγια οι δικαστές έχουν να επιλύσουν ένα πολύ σημαντικό θέμα από της γονικής μέριμνας και επιμέλειας των παιδιών. Έτσι σε συνδυασμό με τις αλλαγές σε κοινωνικούς κανόνες και αξίες στους γονεϊκούς ρόλους με την αύξηση των οικογενειών διπλής σταδιοδρομίας και η ανάγκη για παιδική προστασία εκτός των πλαισίων της οικογένειας καθώς και με την αύξηση των διαζυγίων και των μονογονεϊκών και επαναδημιουργημένων οικογενειών, οδήγησαν σε ένα νέο καθορισμό των αρχών της γονικής μέριμνας και επιμέλειας, που αντιπροσωπεύεται από τη μία σημαντική αλλαγή που εφαρμόζεται στις περιπτώσεις χωρισμών. Τα δικαιώματα του γονέα που δεν διαμένει μαζί με το παιδί να επικοινωνεί με αυτό.

Το αυξημένο ενδιαφέρον που παρουσιάζεται για το "συμφέρον του παιδιού" οφείλεται σε αρκετούς λόγους:

- Βασικά βασίζεται στην κυριαρχία της παιδοκεντρικής αντίληψης και όχι στην επικέντρωση της προσοχής σε ζητήματα που αφορούν στους γονείς (π.χ. καταλληλότητα).
- Οι γονείς σε πιο ισότιμη βάση δημιουργούν ένα πλαίσιο απαλλαγμένο από σεξιστικά στοιχεία και με το οποίο μπορούν να διεκδικήσουν πιο καλά με την επιμέλεια του παιδιού/ών του/τους.

Τα κριτήρια για την ανάθεση της γονικής μέριμνας και επιμέλειας των παιδιών είναι:

- Το συμφέρον του παιδιού
- Ο δεσμός του παιδιού με τον κάθε γονέα και τα αδέρφια του
- Οι συμφωνίες που τυχόν είχαν οι γονείς σχετικά με την επιμέλεια και τη διοίκηση της περιουσίας των παιδιών.
- Η απόφαση πρέπει να σέβεται την ισότητα μεταξύ των γονέων και να μην κάνει διακρίσεις εξαιτίας του φύλου, φυλής, γλώσσας, θρησκείας των πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, της ιθαγένειας, της εθνικής κοινωνικής προέλευσης ή της οικονομικής κατάστασης των γονέων.
- Ο δικαστής μπορεί να καλέσει το παιδί, ανάλογα με την ωριμότητά του, για να ακούσει την επιθυμία του σχετικά με το ποιόν από τους γόνους του προτιμά να κατοικήσει.

- Η απόφαση που καθορίζει την επιμέλεια του παιδιού μπορεί να αλλάξει οποτεδήποτε με αίτηση του γονέα που δεν έχει την επιμέλεια, αν αλλάξουν οι πραγματικές συνθήκες στις οποίες βασίστηκε η έκδοσή της.

4.4 ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ο.Κ. χρησιμοποιούν δημόσιους πόρους για την κάλυψη των αναγκών παιδικής προστασίας. Οι περισσότεροι δημόσιοι φορείς παιδικής προστασίας εποπτεύονται από την υπηρεσία Πρόνοιας. Οι υπηρεσίες παρέχονται σε βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, σε παιδικά κέντρα και σε οργανωμένα σχήματα φροντίδας σε οικογένειες ή σε άτομα. (εώς 3 ετών).

Η χρηματοδότηση προέρχεται από δημόσιες πηγές (κεντρικές ή περιφερειακές ή από την Τοπική Αυτοδιοίκηση). Οι γονείς συμμετέχουν στο κόστος, συνήθη αναλογία με το εισοδήμα τους και τον αριθμό των παιδιών. Για την αντιμετώπιση του κόστους για την παιδική προστασία εφαρμόζονται δύο συστήματα:

- α) μείωση φόρου για την παιδική προστασία και
- β) παροχή βοηθημάτων (μετρητών) στους γονείς.

Σε πολλά κράτη μέλη οι ίδιοι οι εργοδότες παρέχουν υπηρεσίες παιδικής προστασίας.

Η Ελλάδα, σε σχέση με τα άλλα κράτη μέλη έχει την ιδιομορφία να έχει ως σημαντικούς φορείς παιδικής προστασίας τους συγγενείς (γιαγιά), καθώς και τους ιδιωτικούς βρεφονηπιακούς σταθμούς.

Μετά τους βρεφονηπιακούς σταθμούς σε όλα τα κράτη μέλη υπάρχουν υπηρεσίες "προσχολικής αγωγής" πιο γνωστοί ως νηπιαγωγεία. Στη συνέχεια η πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Σε ορισμένα κράτη υπάρχει οργανωμένη "φροντίδα εκτός των ωρών του σχολείου" (Δανία, Βέλγιο, κ.α.). Στην Ελλάδα δεν υπάρχει κάτι τέτοιο που να καλύπτεται από δημόσιους πόρους. (Πειραματικά κάποια προγράμματα πιλότος όπου το κόστος καλύπτεται από τους γονείς).

Όπως θα φανεί στην επόμενη ενότητα υπάρχει ανισότητα στη θέση της γυναίκας στον εργασιακό χώρο. Ανισότητα που εκτείνεται και που εξαρτάται από τον τομέα της παιδικής προστασίας και των υπηρεσιών που έχουν αναπτυχθεί για αυτή. Για το λόγο αυτό έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες τελευταία να εξαλειφθούν αυτές οι αιτίες ανισότητας για τις γυναίκες. Σε μία από αυτές τις προσπάθειες εντάσσεται το Δίκτυο για την Παιδική Προστασία τμήμα του Δεύτερου προγράμματος Ισότητας Ευκαιριών (1985-1990) διότι είδαν ότι η παιδική προστασία δεν επιδρά μόνο στη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας αλλά και σε άλλους τομείς:

- Η ανεπαρκής οργάνωση του συστήματος παιδικής προστασίας παρεμποδίζει την πλήρη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και συνέπεια αυτού είναι η

απώλεια οικονομικών πηγών καθώς και η μη ικανοποιητική χρήση του εργατικού δυναμικού.

- Η ανεπαρκής οργάνωση της συστηματικής παιδικής προστασίας έχει δυσμενή επίδραση στην ευεξία και τη λειτουργικότητα των οικογενειών.
- Η άσκηση προστασία επηρεάζει την ποιότητα ζωής των παιδιών, την ψυχική ευεξία και την ανάπτυξή τους.

Κατά συνέπεια η παιδική προστασία είναι ένα ζήτημα εργατικού δυναμικού, πολιτική για την οικογένεια, ευεξία των παιδιών και των γυναικών καθώς και ένα ζήτημα ισότητας.

Όμως η συγκρότηση καθώς και η εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής, ιδίως για τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών, τόσο γενικότερα, αλλά και ειδικά στον τομέα της παιδικής προστασίας επηρεάζεται από αρκετά ζητήματα. Το σημαντικότερο ζήτημα, κατά την αποψη μας είναι η ελλιπή πληροφόρηση αυτών των οργανώσεων που ασκούν και κοινωνική πολιτική της κοινωνικής πραγματικότητας ιδιαίτερα των μονογονεϊκών οικογενειών. Αυτό το γεγονός σε συνάρτηση με τα άλλα χαρακτηριστικά που διέπουν το σύστημα σχεδιασμού και εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής, μας επιτρέπουν να αμφισβητήσουμε την ικανότητα αυτής της πολιτικής να ικανοποιήσει τις ανάγκες των παιδιών των μονογονεϊκών οικογενειών καθώς και να υποστηρίξουμε την ύπαρξη ανισότητας ανάμεσα στους αποδέκτες αυτής της πολιτικής, ανισότητας που αποβαίνει σε βάρος των μονογονεϊκών οικογενειών.

Στην ενότητα που ακολουθεί αναφέρονται ορισμένες από τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την χάραξη ενός πλαισίου πολιτικής για την παιδική προστασία στην Ελλάδα.

4.4.1 Προϋποθέσεις για την χάραξη πλαισίου πολιτικής για την παιδική προστασία στην Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την παιδική προστασία, σε βαθμό που αποτελεί θέμα υψηλής προτεραιότητας στα προεκλογικά προγράμματα και της μετέπειτα επαγγελίες των κυβερνήσεων και δημοτικών αρχών.

Συνήθως συνδέεται με το δημοκρατικό πρόβλημα και αποτελεί κίνητρο για την αύξηση των γεννήσεων.

Όπως όμως προαναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια η παιδική προστασία και η πολιτική για αυτή χρειάζεται να περιλαμβάνει και άλλους τομείς (εργασία, φορολογία, κοινωνική ασφάλιση κ.α.) καθώς και θέματα που έχουν σχέση με τα ζητήματα που

προκύπτουν από τις αλλαγές των ρόλων των φυλών. Επιπροσθέτως, για την εφαρμογή πολιτικής για την παιδική προστασία απαραίτητη προϋπόθεση είναι να προσληφθή υπόψη να είναι γνωστή αυτή (οικογένεια) κάτι το οποίο αυτή τη στιγμή απουσιάζει. Δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία, μελέτη που να καταγράφουν από περιοχή σε περιοχή της Ελλάδας της διαφορές που υπάρχει στο σύστημα παιδικής προστασίας. Ούτε υπάρχουν στοιχεία για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται όχι μόνο οι τακτική αλλά και οι έκτακτες (π.χ. αρρώστεια) ανάγκη για παιδική προστασία.

Στη χώρα μας δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ακριβές ανάγκες για "πολλαπλές" μορφές παιδικής προστασίας ούτε για τις διαφορετικές μορφές παιδικής προστασίας που έχουν ανάγκη και χρησιμοποιούν διαφορετικοί τύποι οικογενειών.

Στην Ελλάδα παρατηρείται σημαντική έλλειψη στοιχείων για τις μονογονεϊκές οικογένειες γενικά, αλλά και από τον τόπο φροντίδα των παιδιών τους. Υπάρχουν μερικά στοιχεία (που αποδεικνύονται από την έρευνα μας). Όπως σημαντικό κομμάτι της φροντίδας καλύπτει η εκτεταμένη οικογένεια (παππούς-γιαγιά) (πιν. ...) όμως δεν μπορεί να γίνει καμιά σαφή εκτίμηση για το βαθμό ικανοποίησης των οικογενειών από το σύστημα παιδικής προστασίας.

Φαίνεται λοιπόν ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός υπηρεσιών παιδικής προστασίας που να χρηματοδοτείται δημόσιους πόρους και έτσι δεν μπορούν να καλυφθούν οι ανάγκες για εργαζόμενων αλλά και μη γονέων. Επιπλέον αδυνατούν να καλύψουν όλες τις ανάγκες για φροντίδα των παιδιών.

Όμως το κυριότερο πρόβλημα που πιστεύετε ότι αντιμετωπίζει το σύστημα παιδικής προστασίας είναι η μη ύπαρξη εταιρικής και αποτελεσματικού συντονισμού των διάφορων φορέων που εμπλέκονται στην παροχή της (υπηρεσίες υπάγονται σε διάφορα υπουργεία).

Είναι πολύ σημαντικό ή να υπαχθούν όλες οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας σε ένα φορέα ή να δημιουργηθεί ένα συντονιστικό όργανο, που θα μπορούν έτσι τουλάχιστον να αξιοποιηθούν οι υπάρχοντες υπηρεσίες ότι βάσει ενός ορθολογικού σχεδιασμού.

Επίσης χρειάζεται συμμετοχή και άλλων εταίρων όπως οι Τοπική Αυτοδιοίκηση, των εργοδοτών, των εργατικών συνδικάτων κ.α.

Ενας επιπλέον λόγος που ενέχεται στο χαμηλό επίπεδο της παιδικής προστασίας στην Ελλάδα είναι ότι η απασχόληση στις υπηρεσίες παιδικής προστασίας είναι αρκετά υποβαθμισμένη. Οι συνθήκες εργασίας και το επίπεδο των αποδοχών δεν ανταποκρίνονται στον πολυδιάστατο και σημαντικό ρόλο τους. Ίσως, ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για τη θέση τους στην αγορά εργασίας είναι ότι αποτελεί κατεξοχήν γυναικείο επάγγελμα. Η

κατάσταση αυτή συμβάλλει στην άνιση θέση των γυναικών στο χώρο της εργασίας και έχει ανεπιθύμητη συνέπεια στα παιδιά και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Άμεσα συνδεδεμένα με αυτό το θέμα είναι και η βασική εκπαίδευση και οι δυνατότητες επιμόρφωσης των εργαζομένων που είναι διαφορετική ανάλογα με την ηλικία των παιδιών που απευθύνεται. Τα τελευταία χρόνια η εκπαίδευση των νηπιαγωγείων και των δασκάλων περιήλθε στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όμως και με την συμμετοχή ανδρών.

Αντιθέτως όμως για τις υπηρεσίες που απευθύνονται σε παιδιά μικρότερης ηλικίας δεν έχει εξασφαλιστεί ποιότητα και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Διάφορα Κέντρα ελεύθερων σπουδών, ιδιωτικές τεχνικές και επαγγελματικές σχολές προσφέρουν σπουδές παιδαγωγικής, βρεφονηπιοκόμων, παιδοψυχολογίας, κ.α. Επιπροσθέτως η μικρή συμμετοχή στον κλάδο των εργαζομένων στους σταθμούς των κοινωνικών λειτουργιών εκφράζει αυτή την ανισότητα στις ευκαιρίες για εργασία σε σχέση με το μορφωτικό-επαγγελματικό επίπεδο εκπαίδευσης. Επίσης, το γεγονός ότι οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας υπάγονται σε διαφορετικά υπουργεία, δημιουργεί άνισο εργατικό καθεστώς για τους εργαζομένους.

Γι'αυτό το λόγο χρειάζονται να παρθούν μέτρα για τη στήριξη της οικογένειας. Ως τώρα υπάρχουν μερικά αλλά δεν επαρκούν.

4.4.2. Υπάρχοντα μέτρα κοινωνικής πολιτικής για τη στήριξη της οικογένειας.

Η ύπαρξη μέτρων στηρίζεται πάντα στην παρουσία των απαραίτητων προϋποθέσεων. Γι'αυτό το λόγο έχουν χωριστεί σε κλίμακες όπου αντιστοιχούν ανάλογα μέτρα. Έτσι έχουμε:

1) Το επίπεδο του εισοδήματος

Αν και τα δεδομένα των οικονομικών δεικτών που εκφράζονται με το κατά κεφαλή εισόδημα έχουν ανοδική τάση στην Ευρώπη, εντούτοις εξακολουθούν να υπάρχουν κάποιες μορφές στερήσεων και περιορισμών που πλήττουν ορισμένες ομάδες πληθυσμού οι οποίες δεν συμμετέχουν αυτόματα στην ανακατανομή του οικονομικού και κοινωνικού πλούτου που αναφέρονται στο γενικό πληθυσμό.

Μια τέτοια ομάδα που είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη στον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτελούν οι μονογονεϊκές οικογένειες. Συνήθως οι μητέρες και τα παιδιά στερούνται ένα σημαντικό ποσοστό του εισοδήματός τους μέσα στο διαζύγιο και στη φάση της μονογονεϊκότητας. Οι μόνες-μητέρες βρίσκονται σε πιο μειονεκτική θέση στην αγορά εργασίας όταν εισέλθουν, αφού οι πατέρες μετά από το διαζύγιο δεν καταβάλλουν πάντοτε και τακτικά ένα ποσό που να ανταποκρίνεται στο πραγματικό κόστος διαβίωσης

των παιδιών. Η οικονομική κατάσταση της μονογονεϊκής οικογένειας επιδεινώνεται, όταν ο πατέρας κάνει ένα γάμο και έχει να συμβάλλει οικονομικά και σε δύο οικογένειες.

Σε αρκετές οικογένειες συνήθως ο άντρας είναι η κύρια πηγή εισοδήματος- διαζύγιο - οικονομικό πρόβλημα, εάν πάλι η μητέρα είναι χήρα και έχει να λάβει κάποια σύνταξη από το σύζυγο τότε η οικογένεια θα έχει ελάχιστο εισόδημα. Εάν η μητέρα είναι σε διάσταση ή διαζευγμένη μέρος του εισοδήματος καλύπτεται από τον πατέρα. Διαφορετικά η οικογένεια ή η μονογονεϊκή οικογένεια εξαρτάται από την εργασία της μητέρας, τις παροχές των συγγενών ή τα επιδόματα ή και από διάφορους συνδυασμούς εισοδημάτων πηγών!

Ενας μεγάλος αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών ζουν σε νοικοκυριά με άλλα άτομα, συνήθως την οικογένεια καταγωγής της μητέρας. Εκτός από τη συντροφικότητα και τη βοήθεια στην ανατροφή των παιδιών, αυτή η συγκατοίκηση γίνεται κυρίως για οικονομικούς λόγους, καθώς τα έξοδα μοιράζονται ή τα άλλα ενήλικα εργαζόμενα άτομα της οικογένειας καθιστούν μη υποχρεωτική την εξωσπιτική εργασία της μητέρας.

Όποιο ορισμός της φτώχειας και αν υιοθετήσουμε τα μονογονεϊκά νοικοκυριά ανήκουν στα φτωχότερα (πιν....)

Φαίνεται από την έρευνά μας στο Δ. Περιστερίου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών, έχει μηνιαίο εισόδημα κάτω των 50.000 δρχ., το οποίο όμως είναι σταθερό (πιν...)

Το εισόδημα των μονογονεϊκών οικογενειών κρίνεται από τους μονούς γονείς, ανεπαρκές για να καλύψει της βιοτικές ανάγκες τους (πιν....). Αξιοσημείωτο είναι ότι σε συνδυασμό με την μή ύπαρξη κάποιας δουλειάς, ένα μεγάλο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών αντιμετωπίζει πρόβλημα επιβίωσης.

Τα εισοδήματα των μονών γονέων στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προέρχονται από:

- α) διατροφή
- β) Εισόδημα από απασχόληση
- γ) Εισόδημα από επίδομα

Όμως όλα αυτά:

- 1) Συνεισφέρουν ελάχιστα το καθένα από μόνο του στο εισόδημα των μονογονεϊκών οικογενειών.
- 2) Δεν είναι πάντοτε σίγουρα και σταθερά (π.χ. όχι διατροφή σε ανύπαντρη μητέρα από βιολογικό πατέρα)
- 3) Το ποσοστό της απασχόλησης των μονών μητέρων ποικιλοί πολύ ανά κράτος.

4) Το ύψος των επιδομάτων ποικίλει ανά κράτος (Στην Ελλάδα χορηγείται μόνο στα παιδιά).

Τα επιδόματα που αποδίδονται στις μονογονεϊκές οικογένειες (κοινωνική βοήθεια) παρέχονται μέσω των Διευθύνσεων Κοινωνικής Πρόνοιας των Νομαρχιών και καταβάλλεται σύμφωνα με τους όρους και της προϋποθέσεις του νόμου "Περί ενισχύσεως των απροστάτευτων τέκνων" και μέσω των προγραμμάτων του Π.Ι.Κ.Π.Α. και

1) Ε.Ο.Π. (Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας) ανάδοχη, υιοθεσία, παιδουπόλεις

2) Ιδρυματική Φροντίδα Κ.Π.Μ. (Κέντρα Παιδικής Μέριμνας) που υπάγονται στις Δ/σεις Κοινωνικής Πρόνοιας της κάθε Νομαρχίας

για επιδότηση των αναδοχων οικογενειών και οικογένειες με Ιατροκοινωνικά προβλήματα. Αυτά είναι:

α) Επίδομα στις ανάδοχες οικογένειες και οικογένειες με ιατροκοινωνικά προβλήματα (κυρίως μονογονεϊκές) από το Π.Ι.Κ.Π.Α. Επιδοτείται ο πατέρας ή η μητέρα που μεγαλώνει μόνος/η τα παιδιά του/της. Το Π.Ι.Κ.Π.Α. επιδοτεί τις οικογένειες με τα κάτωθι ποσά:

Μητέρες/πατέρες με 1 παιδί: 36.000/μήνα

Μητέρες/πατέρες με 2 παιδιά: 50.000/μήνα

Αυτό δίνεται με βάση κοινωνικοοικονομικά κριτήρια ως την ενηλικίωση του παιδιού, για όσο διάστημα υπάρχει ανάγκη. Για να γίνει πιο κατανοητό αυτό, γίνεται αναφορά του θεσμού της ανάδοχης οικογένειας όπως και τις τεχνητής (παιδικό χωριό S.O.S.).

ΑΝΑΔΟΧΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ο θεσμός της ανάδοχης οικογένειας παρόλο που ξεκίνησε σε μια εποχή που τα ιδρύματα δεν μπορούσαν να καλύψουν το μεγάλο αριθμό των "απροστάτευτων" παιδιών, έχει εξελιχθεί σε ένα θεσμό που λειτουργεί ως η καλύτερη εναλλακτική λύση στο ίδρυμα. Αναφέρεται σε οικογένειες που, προσωρινά ή μόνιμα, έναντι συμβολικής αμοιβής, αναλαμβάνουν τη φύλαξη, την ανατροφή, τη φροντίδα και τη διαπαιδαγώγηση παιδιών.

Ο θεσμός ξεκίνησε από το Π.Ι.Κ.Π.Α. και επεκτάθηκε στο Κέντρο Βρεφών "Μητέρα" και ελάχιστα στα Βρεφοκομεία Αθήνας και Θεσσαλονίκης. Οι υπηρεσίες αυτές είχαν την ευθύνη της παρακολούθησης των οικογενειών, σύμφωνα με τις διατάξεις που καθορίζονται από τον οργανισμό τους και που δεν ήταν ενιαίοι εξαιτίας της έλλειψης μέχρι πρόσφατα νομοθετικού πλαισίου. Τα επιδόματα που δίνονται στις ανάδοχες οικογένειες καθορίζονται και αυτά από τις αντίστοιχες υπηρεσίες.

Τώρα πλέον, με το (Ν 2082/1992) για την αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας, αρμόδιοι φορείς για την τοποθέτηση απροστάτευτων παιδιών σε ανάδοχη οικογένεια είναι ο Εθνικός Οργαν. Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.) (άρθρο 27) ενώ των ατόμων με ειδικές ανάγκες ανεξαρτήτως ηλικία από το Π.Ι.Κ.Π.Α. (άρθρο 35).

Ο θεσμός της ανάδοξης οικογένειας είναι πάρα πολύ σημαντικός. Δεν αναπτύχθηκε όμως όσο θα'πρεπε και δεν έγινε ευρέως αποδεκτός στην ελληνική κοινωνία, η δε ποιότητα και αποδοτικότητα του αμφισβητείται.

Εξαιτίας της έλλειψης ευαισθητοποίησης στον τομέα αυτό είναι δύσκολο να βρεθεί ικανοποιητικός αριθμός καταλλήλων ανάδοχων οικογενειών. Εξάλλου τα κίνητρα είναι μόνο οικονομικά -και αυτά ανεπαρκή- και, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις δεν δίνεται έμφαση στη συμβουλευτική δουλειά με τη φυσική και την ανάδοχη οικογένεια. Επίσης ο μικρός αριθμός υποψηφίων ανάδοχων οικογενειών δεν καθιστά δυνατή την επιλογή της κατάλληλης οικογένειας που θα ανταποκρίνεται στις συγκεκριμένες ανάγκες του κάθε παιδιού.

Για να γίνει ο θεσμός της ανάδοξης οικογένειας περισσότερο αποδοτικός, απαιτείται διαξαγωγή έρευνας για το θέμα της ανάδοξης οικογένειας στην Ελλάδα, εξειδίκευση των επαγγελματιών που ασχολούνται με το θεσμό και συνεχή εκπαίδευση τους, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, δυνατότητα εκπαίδευσης των ανάδοχων γονέων και θέσπιση ικανοποιητικών κινήτρων.

ΤΕΧΝΗΤΗ ΑΝΑΔΟΧΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ-ΧΩΡΙΑ SOS

Σχετικά πρόσφατα στη χώρα μας άρχισε να εφαρμόζεται ο θεσμός της τεχνητής ανάδοξης οικογένειας με τη μορφή του χωριού SOS με την παρουσία όμως, μόνο μητέρων και όχι και των δύο γονέων.

Τα χωριά SOS προσφέρουν μόνιμο σπίτι σε μικρές ομάδες οικογενειακού τύπου. Σε κάθε οικογένεια μεγαλώνουν μαζί 6-8 παιδιά διαφορετικών ηλικιών με τη μητέρα τους.

Κάθε χωριό SOS αποτελείται από 15-20 σπίτια και διευθύνεται από τον αρχηγό του χωριού. Το πρώτο παιδικό χωριό SOS άρχισε να λειτουργεί το 1982 στη Βάρη, είναι Ν.Π.Ι.Δ και εποπτεύεται από το υπουργείο Υγείας-Πρόνοιας.

Ο θεσμός αυτός έχει αρκετά θετικά στοιχεία όπως η σταθερότητα της παροχής φροντίδας προς το παιδί, η οποία είναι εξατομικευμένη και η αρκετά μεγάλη ομοιότητα με τη φυσική οικογένεια.

β) Επίδομα για απροστάτευτα παιδιά. Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας των Νομαρχιών. Σύμφωνα με τη νομοθεσία "Περί ενίσχυσεως απροστάτευτων παιδιών" (Ν. 4051/1960), παρέχεται μηνιαία οικονομική ενίσχυση και προστασία σε παιδιά ηλικίας ως 14 ετών ή ως 16 (ορισμένες περιπτώσεις) εάν ανήκουν σε κάποια από τις παρακάτω κατηγορίες.

- Ορφανά και από τους δύο γονείς
- Ορφανά από πατέρα
- Παιδιά που ο πατέρας δεν μπορεί να τα συντηρήσει εξαιτίας: α) σωματικής και διανοητικής ανικανότητας, β) ασθένειας, γ) ηθικής αναξιοτήτας, δ) εγκαταλείψεως, ε) φυλάκισης, στ) στρατιωτικής υπηρεσίας.
- Εξώγαμα και έκθετα.

Το ποσό της ενίσχυσης ανέρχεται σε 12.000 για κάθε παιδί και δίνεται μόνο αν το όριο εισοδήματος της οικογένειας με την οποία ζει το παιδί είναι:

- 18.000 για οικογένεια με 3 άτομα
- 55.000 για οικογένεια με 4 άτομα
- 62.000 για οικογένεια με 5 άτομα

Επιπλέον βοηθήματα που παρέχονται κατά καιρούς από την Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας είναι:

- Βοήθημα στέγασης μηνιαίο ποσό: 9-12.000 δρχ
- Επίδομα καυσίμων μηνιαίο ποσό: 14.000 δρχ.

Επίσης στα "προγράμματα παροχής πρώτων κοινωνικών βοηθειών" δίνονται:

- Εφάπαξ χρηματικό βοήθημα κυμαινόμενο από 30-50.000 δρχ. σε άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης λόγω ασθένειας, αναπηρίας, οικονομικής αδυναμίας, θεομηνίας ή άλλων έκτακτων γεγονότων.
- Χορήγηση πιστοποιητικά κοινωνικής προστασίας για δωρεάν νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη με την έκδοση βιβλιαριών υγείας σε οικονομικά αδύνατα και ανασφάλιστα άτομα.

Η οικονομική στήριξη της οικογένειας δεν εκτιμάται μόνο βάση των επιδομάτων από το κράτος αλλά και μέσω των ρυθμίσεων που υπάρχουν στο φορολογικό σύστημα, π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις καθώς και οι εκπτώσεις από το φορολογικό εισόδημα για κοινωνικές δαπάνες, όπως για την παιδική προστασία και για τις ιατρικές δαπάνες.

2) Έτσι δεύτερη κλίμακα για την ανάπτυξη μέτρων για την οικογένεια αποτελεί η φορολογία.

Ως τρίτη κλίμακα έχουμε ορίσει την κοινωνική ασφάλιση. Το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης έχει υποστεί και υπόκειται κάθε χρόνο σε αλλαγές, ανάλογα με το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας (τα αναλύσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια) που ακολουθεί η εκάστοτε κυβέρνηση. Έμας μας ενδιαφέρει να δούμε περισσότερο το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και μονογονεϊκή οικογένεια και δεν προβαίνουμε σε πλήρη ανάπτυξη του όρου διότι θα λάβει μεγάλο χώρο. Έτσι

3) Κοινωνική Ασφάλιση και μονογονεϊκή οικογένεια.

Οι αλλαγές στην αγορά εργασίας και τους κυρίους δημογραφικούς δείκτες, καθώς και αυτές που θα προκύψουν από την ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς θα εντείνουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν άτομα/ομάδες με χαμηλό εισόδημα. Ο όρος "κοινωνικός αποκλεισμός" χρησιμοποιείται, συνήθως, για να περιγράψει τη μακρόχρονη αβεβαιότητα, η οποία έχει γίνει και κανόνας για ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού και η οποία είναι αποτέλεσμα είτε μακρόχρονης ανεργίας είτε ευκαιριακή υποαπασχόλησης είτε διαδοχικών αλλαγών βραχύχρονης εργασίας δηλ. μη κανονικής απασχόλησης. Όλα αυτά αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά των μονογονεϊκών οικογενειών. Διάφορες ρυθμίσεις που έχουν γίνει κατά καιρούς για αυτόν τον τύπο οικογένειας (επιδόματα κ.α.) δεν μπορούν να απτρέψουν την πραγματικότητα ό,τι δηλαδή οι περισσότερες μονογονεϊκές οικογενείες αγγίζουν "και βρίσκονται μέσα στα όρια φτώχειας".

Για την καταπολέμηση αυτού του φαινομένου υπάρχουν ορισμένες ρυθμίσεις από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων που μπορούν να ενσωματωθούν στο σύστημα κοινωνικής ασφάλειας έτσι ώστε αυτό να ανταποκρίνεται περισσότερο στην πραγματικότητα των μόνων γονέων:

- Εξασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδήματος (με το οποίο επιτυγχάνεται η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας), έτσι ώστε να υπάρχει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης με ταυτόχρονη θέσπιση μηχανισμών καταπολέμησης του αποκλεισμού τους, έτσι ώστε να μην πέσουν στην παγίδα της φτώχειας.

- Καταβολή παροχών για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα με πλήρη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, στις μόνες-μητέρες που χάνουν την εργασία τους, τέτοιου που να τις επιτρέπουν να διατηρήσουν, εν μέρει το βιοτικό επίπεδο τους.

- Δυνατότητα για μακρόχρονη άδεια από την εργασία για τη μονή-μητέρα με μικρό παιδί που να καλύπτεται σε, μεγάλο βαθμό, από την κοινωνική ασφάλιση.

- Δυνατότητα κοινωνικής ασφάλισης για επαγγελματική εκπαίδευση, ανεξάρτητα από την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και τη θέση της μονής- μητέρας στην αγορά εργασίας.
- Έρευνα για την κοινωνική πραγματικότητα των μονογονεϊκών οικογενειών, έτσι ώστε να διαμορφωθούν οι αντίστοιχες πολιτικές και σε αυτό τον τομέα.

Επιπλέον αρχίζει πλέον να προβάλλεται η επιτακτική ανάγκη για παροχή υπηρεσιών στις μονογονεϊκές οικογένειες για θέματα που δύσκολα θα ζητούσαν μεμονωμένη βοήθεια. Συζητείται η ίδρυση Κέντρων Μονογονεϊκών Οικογενειών, Συνοικιακών Κέντρων, κ.α. αλλά ως τώρα πανελλαδικά δεν έχει γίνει κάποια συνολική κίνηση εκτός την περίπτωση της Θεσσαλονίκης (Κέντρο Μονογονεϊκών Οικογενειών).

Με αυτές τις υπηρεσίες θα επιτυγχάνεται η σωστή παρέμβαση κατά την περίοδο της κρίσης με τέτοιο τρόπο ώστε όλα τα δυναμικά της οικογένειας και τον κάθε μέλους ατομικά θα ενεργοποιούνται για την επέλυση των προβλημάτων και την απόκτηση νέας ισορροπίας, όπως και για δημιουργική ανάπτυξή τους.

Τέλος η έλλειψη συγκροτημένη και αποτελεσματικής πολιτικής για την οικογένεια επηρεάζει, άμεσα την κοινωνική θέση και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η μονογονεϊκή οικογένεια.

Επίσης ο κεντρικός σχεδιασμός της κοινωνικής πολιτικής δεν επιτρέπει την ανάπτυξη πλουραρισμού στον τομέα αυτών των προγραμμάτων, σε τοπικό επίπεδο, με τη συνεργασία πολλών φορέων (συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων των άτυπων δικτύων φροντίδας και των ίδιων των ενδιαφερομένων και με σεβασμό τις ιδιαιτερότητες που υπάρχουν.

4.5 ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Κατά κάποιο τρόπο, πολιτική για την οικογένεια μπορεί να θεωρείται και η προσπάθεια καλύτερευσης των συνθήκων διαβίωσης των οικογενειών με ιδιαίτερη σημασία στους πιο ευάλωτους τύπους οικογενειακής οργάνωσης ως προς το εισόδημα, όπως είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες. Έτσι κατά καιρούς λαμβάνονται κάποια μέτρα για τις εργασιακές συνθήκες "Φιλικά προς την οικογένεια" είτε από το κράτος ή μέτρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή από την ιδιωτική πρωτοβουλία (όπως π.χ. Ευέλικτα ωράρια εργασίας, μερική απασχόληση κ.α.).

4.5.1. Απασχόληση στην Ευρ. Ένωση + Ελλάδα

Η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Για να εξεταστεί την θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας χρειάζεται να ερευνηθούν λίγο οι ιδιαίτερες συνθήκες που έχουν σχέση με αυτή. Και αυτό γίνεται γιατί γενικά η γυναίκα έχει μία ιδιόμορφη θέση στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα υπάρχουν τρεις (3) κατηγορίες στις οποίες μετακινείται ο γυναικείος πληθυσμός:

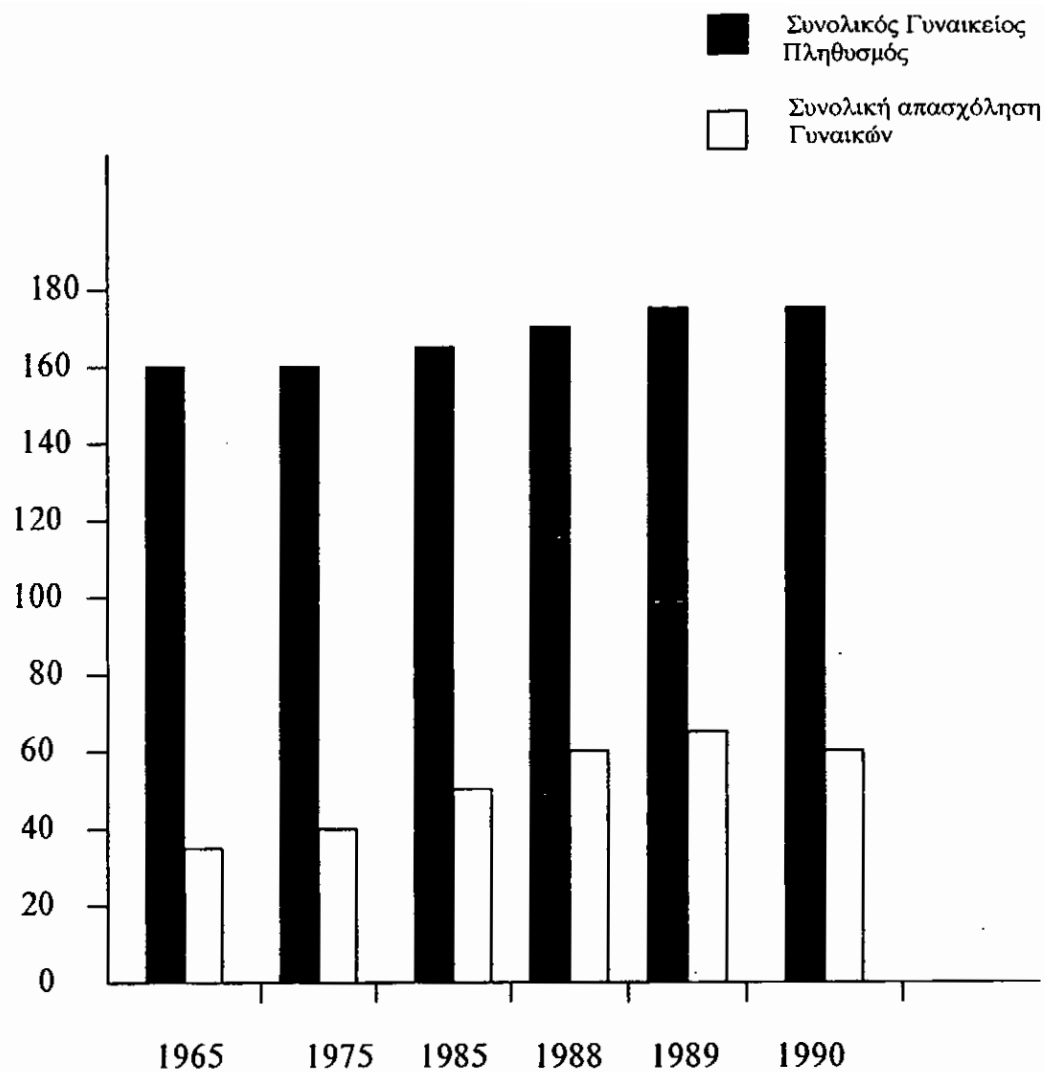
- α) Γυναίκες εργαζόμενες.
- β) Γυναίκες άνεργες (που αναζητούν δραστήρια εργασία)
- γ) Γυναίκες εκτός εργατικού δυναμικού (που δεν αναζητούν δραστήρια εργασία).

Αν εξεταστεί η χρονική περίοδος 1965-1990 από το βιβλίο της Δ. Κογκίδου σελ. 379 (πιν....) γίνεται αντιληπτό ότι έχει αυξηθεί η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας λόγω της διαφοροποίησης των κινήτρων των γυναικών για εργασία αλλά από την άλλη εκφράζει και την αύξηση της ανεργίας, γιατί αυτή κυρίως επιδρά στα άτομα που επιζητούν να εισέλθουν στην αγορά, δηλαδή οι γυναίκες και οι νέοι.

Υπάρχει άλλη μία ιδιομορφία για τη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας, η μη ενεργός συμμετοχή της με αμειβόμενη απασχόληση (οικιακά) που επηρεάζεται ιδιαίτερα από την παρουσία παιδιών ή όχι και ιδιαίτερα η ηλικία του μικρότερου παιδιού.

Συμπερασματικά η ανεργία είναι μεγαλύτερη στις γυναίκες από ότι στους άνδρες, το ίδιο ισχύει και για τις μόνες γυναίκες -αρχηγοί οικογένειας (πιν...) και ότι την πλειονότητα του ο μη δραστήριο πληθυσμός είναι η γυναικείες.

Ένα άλλο εξίσου σημαντικό στοιχείο για την γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας είναι η μερική απασχόληση που αποτελεί ένα κατεξοχήν γυναικείο φαινόμενο.

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Η μερική απασχόληση αποτελεί μία ευέλικτη μορφή εργασίας που διαρκεί ανάλογα με τις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας.

Έχει πάρει διάφορα ονόματα, εποχιακή, πρόσκαιρη, συμβόλαια ορισμένου χρόνου, εργασία κατ' οίκον και υπεργολαβίες.

Το φαινόμενο αυτό της άτυπης απασχόλησης (όπως και καλούμε εμείς) αποτελεί κυρίως γυναικείο "προυαφιο" καθώς το γυναικείο εργατικό δυναμικό είναι περισσότερο ευάλωτο σε αυτή.

Η μερική απασχόληση συνδέεται άμεσα τόσο με την αναδιάρθρωση της παραγωγής, όσο και την ανάγκη αναδιοργάνωσης της εργασίας και εξασφαλίζεται με την αύξηση του ποσοστού των εργαζομένων σε περιστασιακή σχέση εργασίας.

Το φαινόμενο της μερικής απασχόλησης εξελίχθηκε σταδιακά και περέλκυσε μεγάλη μερίδα του εργατικού δυναμικού, χωρίς, όμως να μεταβληθεί η σύνθεση των ατόμων που κατέχουν αυτές τις θέσεις. Οι περισσότερες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν από το 1985 και μετά, στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μερικής απασχόλησης και οι γυναίκες κατέχουν το 10% των νέων θέσεων εργασίας μερικής απασχόλησης.

Αυτή η στροφή σε εργασία μερικής απασχόλησης αντανακλά την αυξημένη ζήτηση θέσεων εργασίας με ευέλικτο ωράριο, ιδιαίτερα για τις μητέρες με μικρά παιδιά, αλλά ταυτόχρονα υποσημειώνει και την αδυναμία εύρεσης θέσης εργασίας με πλήρες ωράριο, φαινόμενο που σε μεγάλο βαθμό, χαρακτηρίζει την εργασία συγκεκριμένων ομάδων.

Αν και η μερική απασχόληση διευκόλυνε την είσοδο της γυναίκας στην αγορά εργασίας, η ποιότητα της εργασίας αυτής και τα πλεονεκτήματα, που, συνολικά αποφέρει αμφισβητούνται. Η εργασία μερικής απασχόλησης είναι γενικά κατώτερης ποιότητας, αμείβεται λιγότερο και σε πολλά κράτη οι συνθήκες εργασίας και η κοινωνική ασφάλιση είναι χειρότερη απ' ότι για εργασία πλήρους απασχόλησης. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τις μόνες μητέρες, καθώς πιο συχνά μόνες μητέρες έχουν εργασία μερικής απασχόλησης απ' ότι γυναίκες χωρίς παιδιά.

Γίνεται αντιληπτό ότι οι μόνες μητέρες / αρχηγοί των Οικογενειών είναι αυτές που ενδιαφέρονται περισσότερο να εργαστούν λόγω των οικονομικών προβλημάτων που έχουν σε μεγαλύτερο βαθμό, σε σχέση με εργαζόμενες μητέρες αλλά όχι μόνες.

Κατά την προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας πολλοί είναι οι λόγοι που τις εμποδίζουν να έχουν μία σταθερή δουλειά με πλήρες ωράριο και πενθήμερη ή εξαήμερη απασχόληση. Αφενός μεν η φροντίδα των παιδιών με τα ιδιαίτερα προβλήματά της, αφετέρου το μορφωτικό επίπεδο και η μη επαγγελματική τους κατάρτιση αποτελούν μερικούς από τους παράγοντες που δυσκολεύουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας.

Γι' αυτούς τους λόγους οι μόνες μητέρες στρέφονται προς την εργασία μερικής απασχόλησης που φαίνεται ότι είναι πιο προσιτή σε αυτές παρόλο που οι συνθήκες εργασίας δεν είναι οι ιδανικότερες, και παρόλο που κατά κάποιο τρόπο αποτελεί εκμετάλλευση γι' αυτές. Οι οικονομικές παροχές είναι χαμηλές, η ποιότητα εργασίας κατώτερη, η κοινωνική ασφάλιση είτε απουσιάζει είτε είναι ελάχιστη. Ωστόσο όμως αποτελεί τη μόνη λύση για αυτές, αποτελεί την διευκόλυνσή τους κατά κάποιο τρόπο θα λέγαμε.

Η μερική απασχόληση έφερε πολλές αλλαγές στον τομέα της εργασίας.

Αλλαξε τη μορφολογία της αγοράς εργασίας, δημιούργησε ανομοιογενείς κατηγορίες εργαζομένων και επιπλέον διατάραξε ορισμένες κοινωνικές και οικονομικές ισορροπίες που υπήρχαν ανάμεσα στον εργάσιμο και ελεύθερο χρόνο εργαζομένων.

Στον πίνακα που ακολουθεί (Social Europe) φαίνεται ο ποικίλος βαθμός μερικής απασχόλησης των γυναικών στην Ευρώπη. Η Μ.Α. αντιπροσωπεύει το 8-12% στην Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία, ενώ στη Δανία, την Αγγλία και Ολλανδία πάνω από 40%. Αξιοσημείωτο είναι ότι η μερική απασχόληση της γυναίκας στην Ελλάδα πραγματοποιείται ιδιαίτερα μέσα από το σύστημα τα φασόν στις διάφορες βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες και κυρίως στην κλώστοϋφαντουργία και στους κλάδους ένδυσης και υπόδυσης καθώς και στον τουρισμό.

Τα θέματα που σχετίζονται με την μερική απασχόληση έχουν πλέον καλυφθεί νομικά (κατώτατο ημερομίσθιο, άδεια, ασφάλιση, θέματα εργατικής νομοθεσίας). Το θέμα της μερικής απασχόλησης θα μας απασχολήσει σοβαρά στο μέλλον γιατί εκτός των άλλων ένα από τα μέτρα που προτείνονται από τη Λευκή Βίβλο για τη μείωση της ανεργίας και την ανάκαμψη της οικονομίας είναι η νέα οργάνωση του χρόνου εργασίας (δηλ. αλλαγές ωραρίων, ενίσχυση των ευέλικτων μορφών εργασίας).

4.5.2 Ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat (1992) για την απασχόληση στην Ευρ. Ένωση το πρόβλημα της ανεργίας δείχνει να οξύνεται επικίνδυνα, ιδιαίτερα από το 1991 και μετά. Το πρόβλημα δεν εντοπίζεται μόνο στο ύψος του δείκτη ανεργίας ή τον αριθμό των θέσεων απασχόλησης, αλλά και στο γεγονός ότι τα ποσοστά της μακροχρόνιας ανεργίας αυξάνουν. Το 1990 η ανεργία των γυναικών 11,1% ήταν σχεδόν διπλάσια από αυτή των ανδρών 6,5%. Σε ορισμένες της Ευρ. Ένωσης παραπάνω από διπλάσια των ανδρών. (Ελλάδα, Ιταλία, Βέλγιο, Ισπανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία).

Η ανεργία των γυναικών αυξήθηκε σε 5 χώρες από το 1983 (Ισπανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ελλάδα, Γαλλία). Μείωση είχαν οι (Αγγλία, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία).

4.5.3 Απασχόληση μονών γονέων (μητέρων - πατέρων)

Σε προηγούμενη ενότητα (κεφ. Παιδ. Προστασία) αναφέραμε ότι η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση. Η ύπαρξη των παιδιών, επηρεάζει την απασχόληση, δεν ισχύει το ίδιο για την μόνη - μητέρα. Υπάρχει διαφορά μόνο σε ποσοστό απασχόλησης γυναικών μητέρων από ανδρών πατέρων όπου οι πατέρες εργάζονται σε ποσοστό, πολύ μεγάλο έναντι των γυναικών καθώς και στο ωράριο εργασίας εφόσον βέβαια τα παιδιά είναι σε μικρή ηλικία.

Αυτό το τελευταίο (τα παιδιά δηλ.) είναι ένας από τους λόγους για την ύπαρξη ανισοτιμίας στη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας και ιδιαίτερα της μόνης μητέρας. Οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας δεν μπορούν να καλύψουν πλήρως τις ανάγκες των παιδιών των εργαζομένων γονέων. Η απώλεια εισοδήματος για τις γυναίκες, εξαιτίας της επίδρασης της παιδικής προστασίας στην απασχόληση είναι πάρα πολύ ουσιαστική και μακρόχρονη, ιδιαίτερα δε για τις μόνες μητέρες.

Επίσης αν οι μητέρες εργάζονται εξακολουθεί να υπάρχει ανισότητα για αυτές στο χώρο εργασίας της. Αναλυτικότερα είναι πιο δύσκολο για αυτές να κατέχουν θέση εργασίας τέτοιες που θα τις επιτρέπουν να αναπτύξει πλήρως τα εκπαιδευτικά προσόντα τους, τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους, λόγω της αντίληψης που επικρατεί για το φύλο (σεξισμός) αλλά και εξαιτίας της προκατάληψης των εργοδοτών ό,τι θα παρεμποδίζεται η εργασία από την ύπαρξη παιδιών.

4.5.4 Εργασιακά δικαιώματα των γονέων (και μονών γονέων)

Με τον όρο εργασιακά δικαιώματα των γονέων αναφερόμαστε στις άδειες από την εργασία με τη γέννηση του παιδιού και τις μετέπειτα ρυθμίσεις που διευκολύνουν τους εργαζόμενους γονείς στην εξάσκηση των γονεϊκών ρόλων τους.

Οι ρυθμίσεις αυτές επηρεάζουν τον τύπο της παιδικής προστασίας που οι εργαζόμενοι γονείς χρειάζονται ή χρησιμοποιούν και μπορούν να ενταχθούν και στη στρατηγική για ίσες ευκαιρίες που θα επιτρέψουν στη μητέρα να διατηρήσει την εργασία της, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για τις μόνες μητέρες. Επίσης, μπορούν να διευκολύνουν τον πατέρα να συμμετάσχει πιο ενεργά στην ανατροφή του παιδιού του, ιδιαίτερα δε τους μόνους πατέρες.

Παρόλη την υφιστάμενη νομοθεσία για τα εργασιακά δικαιώματα των γονέων, υπάρχουν ακόμη πολλά προβλήματα στην εφαρμογή της.

Πάρα πολλά ζευγάρια ή μόνοι γονείς δεν είναι καλά ενημερωμένοι σχετικά με τα δικαιώματά τους, τα οποία μπορούν να διασφαλιστούν, καλύτερα στο δημόσιο τομέα και όχι στον ιδιωτικό.

Μερικά από αυτά τα δικαιώματα αναφέρουμε συγκεντρωτικά.

α) Προστασία της εγκυμονούσας γυναίκας. Περιορισμός στο είδος εργασίας της. Απαγορεύεται η απόλυσή της κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης ή και μερικούς μήνες μετά την γέννηση.

β) Αδεια μητρότητας. Στην Ελλάδα 16 εβδομάδες πριν το τοκετό ή μετά, με απολαβή 100% των αποδοχών (δημόσιο) ενώ στον ιδιωτικό τομέα 14 εβδομάδες. Μετά από αυτό το διάστημα υπάρχει μείωση του ωραρίου εργασίας. Μετά τη λήξη της αδείας οι μόνοι γονείς μπορούν να πάρουν εξάμηνη άδεια για την ανατροφή του παιδιού.

γ) Αδεια με αποδοχές ως 4 ημέρες συνολικά το χρόνο για τα παιδιά ως 16 ετών που πηγαίνουν σχολείο.

Συμπερασματικά

Ενα απτό τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της Ευρώπης είναι η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης. Το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης οφείλεται στην αύξηση του ποσοστού των εργαζομένων / παντρεμένων γυναικών, ενώ υπάρχει μία τάση για κατανομή των εργαζομένων γυναικών σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, ωστόσο όμως μεγαλύτερο ποσοστό στην ανεργία έχουν οι νέες γυναίκες. Παράλληλη η απασχόληση της γυναίκας σε περίοδο οικονομικής κρίσης γίνεται όλο και περισσότερο ασταθής. Επηρεάζεται από την αύξηση της μερικής απασχόλησης, της εποχιακής ασχολίας και αυτή που γίνεται στον τόπο κατοικίας.

Σημαντικό στοιχείο είναι οι διαφορές στην αμοιβή αντρών / γυναικών (κυρίως εξαιτίας της απασχόλησης των γυναικών σε ορισμένα επαγγέλματα και ορισμένους οικονομικούς τομείς).

Η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης ωφελεί τόσο ατομικά όσο και το οικονομικό σύστημα. Όμως υπάρχει δυσκολία στην ενεργό συμμετοχή της οικογενειακής με την εργασιακή ζωή (λόγω του διπλού ρόλου της γυναίκας - εργαζόμενης στην οικογένεια).

Ετσι υπάρχουν δυσκολίες για πλήρη ένταξη στην αγορά εργασίας, δυσκολίες που γίνονται εντονότερες όταν πρόκειται για μόνες μητέρες.

Η εφαρμογή στην Ελλάδα μίας πολιτικής που να εναρμονίζει την οικογενειακή με την εργασιακή ζωή είναι ελλιπής και δεν αφήνει περιθώρια για ατομικές επιλογές στους γονείς ή του μόνου γονέα.

4.6 ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Μία από τις μεγαλύτερες ανάγκες που θέλουν διακαώς να καλύψουν οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι και αυτή της κατοικίας, της στέγασης (πιν.)

Οι συνθήκες στέγασης είναι συνάρτησης του εισοδήματος της οικογένειας και κατά συνέπεια η «ποιότητα της στέγης» των μονογονεϊκών οικογενειών, διαφέρει σε γενικές γραμμές, αισθητά από αυτή των οικογενειών με δύο γονείς. Πολύ συχνά οι μονογονεϊκές οικογένειες κατοικούν σε διαφορετικές περιοχές, περιοχές με χαμηλό κόστος ενοικίου, ενώ αποτελούν θύματα κοινωνικών διακρίσεων στην εξεύρεση στέγης.

Ο τόπος κατοικίας αποτελεί μία μεταβλητή που επηρεάζει τον τρόπο ζωής. Κάποιες ομάδες αποκτούν ισχύ από τον χώρο που ζουν, ο χώρος σηματοδοτεί συμμετέχει στην επεξεργασία νοημάτων και στην κατασκευή μίας αναπαράστασης της κοινωνικής ζωής, των ιεραρχιών της, των προτεραιοτήτων της. Οι μονογονεϊκές οικογένειες με περιορισμένο εισόδημα ζούν σε γειτονίες όπου ζουν άτομα με αντίστοιχους οικονομικούς περιορισμούς. Η γειτονιά παίζει σημαντικό ρόλο ιδιαίτερα για τις εργαζόμενες μητέρες και για τις μόνες μιας και αποτελεί για αυτές το κοινωνικό υποστηρικτικό δίκτυο. Η απουσία του συζύγου / πατέρα σημαίνει και πιθανή απώλεια μίας γέφυρας επικοινωνίας με ορισμένους γείτονες και απώλεια της δυνατότητας ελεύθερου χρόνου για την μητέρα, ώστε να αναπτύξει και να διατηρήσει αυτήν την επικοινωνία. Οι μόνες μητέρες είναι λιγότερο πιθανό να γνωρίζουν πολλούς γείτονες σε σύγκριση με τις παντρεμένες γυναίκες. Επιπλέον λόγω του χαμηλού εισοδήματος οι κατοικίες των μονογονεϊκών οικογενειών βρίσκονται σε περιοχές με χαμηλή υποδομή όπου δεν υπάρχουν οι σωστές δημόσιες υπηρεσίες ποιοτικές όπως χρειάζονται, δηλαδή υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας, μεταφορές. Το χαμηλό επίπεδο της υποδομής και των δημοσίων εξυπηρετήσεων έχει συνέπειες που επιβαρύνουν πολύ περισσότερο τις οικογένειες με χαμηλό εισόδημα, που δεν μπορούν να καλύψουν με διαφορετικό τρόπο τις ανάγκες τους, γεγονός που μειώνει τις ήδη περιορισμένες εναλλακτικές δυνατότητες των γυναικών, πολύ περισσότερο των μόνων μητέρων, για αμοιβόμενη εξωοικιακή εργασία.

Όσον αφορά την επιλογή κατοικίας είναι δύσκολο να επιλέξουν οι μόνες μητέρες εξαιτίας του χαμηλού εισοδήματος των.

Γι' αυτό το λόγο απευθύνονται στις υπηρεσίες επιδότησης ενοικίου για να μπορέσουν να ανεβάσουν λίγο το εισόδημα τους, μιας και στην Ελλάδα δεν υπάρχει πολιτική σχεδιασμού κατοικίας σε εθνικό επίπεδο και προσπαθεί με τέτοιες παροχές να μειώσει λίγο την έκταση του προβλήματος. Λίγες είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες που έχουν δικό τους σπίτι και ακόμα λιγότερες αυτές που έχουν που έχουν σπίτι με αναλογία ένα (1) δωμάτιο/ άτομο. Γι' αυτούς τους λόγους χρειάζεται να υπάρξει στεγαστική πολιτική με αναδιανεμητικό χαρακτήρα, για να μπορούν έτσι οι λιγότερο ευνοημένες ομάδες να τύχουν μερικής εύνοιας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Το δείγμα της έρευνας χαρακτηρίζεται από κατεξοχήν γυναικείο πληθυσμό. Αυτό υποδηλώνει ότι ο όρος μονογονεϊκή οικογένεια δεν είναι ιδιαίτερα δόκιμος στα πλαίσια αυτής τουλάχιστον της έρευνας όπου έχουμε 49 μόνες - μητέρες και 1 μόνο - πατέρα.

Το γεγονός ότι οι μόνες μητέρες του δείγματος που δεν εργάζονται είναι στην πλειοψηφία τους απασχολούμενες με τα οικιακά, με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης σχετίζεται άμεσα με την δυσκολία εξεύρεσης εργασίας και απασχόλησης.

Επιπλέον η διαρκής φροντίδα των παιδιών και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αιτιολογούν την έλλειψη ενδιαφερόντων και την συμμετοχή των γυναικών σε δραστηριότητες.

Αν και δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα κοινωνικής αποδοχής σαν μόνες - γυναίκες - μητέρες, η καθημερινή τους πραγματικότητα, η έλλειψη εργασίας και η εσωτερική οικογενειακή τους κατάσταση τους δημιουργούν έντονα ψυχολογικά προβλήματα μοναξιάς, απογοήτευσης και πίεσης.

Ενώ η πλειοψηφία των μόνων μητέρων έχει μειωμένα ενδιαφέροντα και μειωμένη συμμετοχή σε δραστηριότητες, δεν αξιοποιεί πουθενά τον ελεύθερο χρόνο της και ενημερώνεται μόνο από την τηλεόραση εν τούτοις ενεργοποιείται έντονα για άμεσα προβλήματα της γειτονιάς. Το γεγονός αυτό μπορεί να συσχετισθεί με το ότι οι περισσότερες είναι γεννημένες στην περιοχή του Περιστερίου και ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την περιοχή τους.

Επίσης βλέπουμε ότι έχουν συνειδητοποιήσει πλήρως τις ανάγκες και τα προβλήματά τους. Οι προτάσεις τους για την αντιμετώπιση των αναγκών τους αντιστοιχούν στην ιεράρχηση αυτών των αναγκών. Δηλαδή στα βασικά τους προβλήματα αναφέρουν ζητήματα οικονομικά, κατοικίας, υγείας και φροντίδας των παιδιών και αντίστοιχα προτείνουν περισσότερες οικονομικές παροχές, στεγαστικά δάνεια και επιδότηση ενοικίου καθώς και προγράμματα απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας (π.χ. ενίσχυση διδασκαλίας, φύλαξη παιδιών κ.α.)

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Εισαγωγή - Στόχος της έρευνας

Στόχος αυτής της έρευνας είναι να συσσωρευτεί η απαραίτητη γνώση που σχετίζεται με την θέση, τις ανάγκες, τα προβλήματα και την δράση των μονογονεϊκών οικογενειών της περιοχής του Περιστερίου. Αλλά και γενικότερα να διερευνηθεί η μονογονεϊκή οικογένεια των αστικών κέντρων καθώς ελάχιστες είναι οι μελέτες οι σχετικές που έχουν γίνει στην Ελλάδα και που αφορούν τον μόνο γονέα σε αυτόν το χώρο.

Η έρευνα βασίστηκε σε δύο κεντρικές υποθέσεις:

1. Οι ανάγκες και τα προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών επηρεάζονται από παράγοντες που σχετίζονται με τον τύπο νοικοκυριού αυτών των οικογενειών, με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, με την επαγγελματική τους κατάσταση, το βιοτικό επίπεδο, την οικονομική τους κατάσταση και την ευρύτερη κοινωνικοποίηση τους.
2. Οι ανάγκες και τα προβλήματα των μονογονεϊκών καθορίζουν την επαγγελματική, την προσωπική και την κοινωνική τους ζωή.

Οι τομείς οι οποίοι διευρύνθηκαν είναι:

- Ο οικονομικός - επαγγελματικός τομέας (απασχόληση - ανεργία - εισόδημα).
- Το βιοτικό επίπεδο των μονογονεϊκών οικογενειών.
- Οι ανάγκες και τα προβλήματά τους.
- Τα ενδιαφέροντα, οι δραστηριότητες και η κοινωνική τους συμμετοχή.
- Προτάσεις αντιμετώπισης των αναγκών.

Είδος έρευνας: Η έρευνά μας κατατάσσεται στις περιγραφικές έρευνες όπως αυτές ορίζονται από την βιβλιογραφία (Φίλιας 1977, Παρασκευόπουλος 1985). Περιγραφική χαρακτηρίζεται η έρευνα που έχει ως βασική πρόθεση την εκτίμηση των χαρακτηριστικών μιας δοσμένης κατάστασης.

Στην συγκεκριμένη έρευνα στόχος είναι η συλλογή πληροφοριών στους τομείς που ήδη έχουν προαναφερθεί από τις μονογονεϊκές οικογένειες. Άρα αν μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τα είδη της έρευνας εδώ συζητούμε για περιγραφική έρευνα.

Το δείγμα: Το μέγεθος του δείγματος ήταν 50 μονογονεϊκές οικογένειες που ζουν στην περιοχή του Περιστερίου. Οι οικογένειες αυτές επιλέχθηκαν από λίστες ονομάτων που εξασφαλίστηκαν από τις παρακάτω πηγές:

- Υπηρεσία Πρόνοιας Νομαρχίας Δυτ. Αττικής

- Κοινωνικό Τμήμα του Σ.Κ.Κ. Ε.Ο.Π. Περιστερίου
- Παιδικοί Σταθμοί περιοχής Περιστερίου

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ η δυσκολία που υπήρξε στην ανεύρεση του δείγματος καθώς οι μονογονεϊκές οικογένειες δεν είναι εύκολο να προσεγγιστούν και δεν υπάρχει η δυνατότητα της τυχαίας δειγματοληψίας καθώς δεν υπάρχουν σαφή στατιστικά δεδομένα για τον συνολικό πληθυσμό αυτής της ομάδας παρά μόνο τα στοιχεία που έχουν οι Υπηρεσίες με τις οποίες συνδιαλλάσσονται.

Έτσι λοιπόν έπρεπε να αρκεστούμε στα στοιχεία που μας έδωσαν οι παραπάνω πηγές. Αυτά τα στοιχεία μας δόθηκαν λόγω πρωτότερης συνεργασίας που είχαμε με αυτές τις υπηρεσίες και πρέπει να τονιστεί πως αυτός ήταν και ο λόγος που μας εμπιστεύθηκαν αυτά τα στοιχεία διότι και αυτές οι υπηρεσίες πολύ δύσκολα παραχωρούν τέτοια δεδομένα.

Το δείγμα λοιπόν είναι συμπτωματικό δηλαδή είναι μια φυσική ομάδα ατόμων που κάνει χρήση των προαναφερθέντων Υπηρεσιών και είναι αντιπροσωπευτικό για τους πληθυσμούς των μονογονεϊκών οικογενειών που ζουν σε αστικά κέντρα και είναι άτομα εξυπηρετούμενα από τις Υπηρεσίες που προαναφέρθηκαν.

Κρίναμε επίσης αναγκαίο να καθοριστούν 2 τύποι νοικοκυριού:

Τύπος 1 Μόνος γονιός με παιδιά

Τύπος 2 Μόνος γονιός με παιδιά και συγγενείς / ή σύντροφο.

Και αυτό έγινε διότι θεωρούμε όπως αναφέρθηκε στις βασικές υποθέσεις της έρευνας ότι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν τις ανάγκες και τα προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών είναι ο τύπος νοικοκυριού.

Ερωτηματολόγιο: Οι συνεντεύξεις από τους ερωτώμενους έγιναν με ερωτηματολόγιο το οποίο είχαμε ήδη ετοιμάσει με βάση την μεθοδολογία που περιγράφεται από τον Β. Φίλια (1977) και τον Ι. Παρασκευόπουλο (1985) και φυσικά έχοντας υπόψη της πληροφορίες που θέλαμε να έχουμε.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 36 ερωτήσεις όπου μόνο μία από αυτές είναι ανοιχτή ερώτηση (βλ.ερωτ.8) ενώ όλες οι υπόλοιπες είναι κλειστές ερωτήσεις. Χρησιμοποιήθηκε περισσότερο ο τύπος της κλειστής ερώτησης για τους εξής λόγους:

- Η κλειστή ερώτηση συμπληρώνεται εύκολα και απαιτεί λίγο χρόνο.
- Εξασφαλίζει αντικειμενικές πληροφορίες.
- Κωδικοποιείται και αναλύεται στατιστικά εύκολα.

Πέρα όπως από τους παραπάνω γενικούς λόγους χρησιμοποιήσαμε περισσότερο κλειστές ερωτήσεις διότι ήταν οι πιο κατάλληλες για να μας εξασφαλίσουν τις πληροφορίες που θέλαμε οι οποίες ήταν συγκεκριμένες.

Η συνέντευξη διαρκούσε γύρω στα 30-35 λεπτά και έτσι δεν κουραζόταν ο συνεντευξιαζόμενος. Γινόταν δε γνωστό στον ερωτώμενο ότι τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιούνταν για σπουδαστική εργασία. Τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα δηλαδή δεν απαιτείτο στην συμπλήρωσή τους να συμπεριληφθεί το όνομα και η διεύθυνση του ερωτώμενου. Η συνθήκη αυτή ήταν απαραίτητη για να δεχθούν οι συνεντευξιαζόμενοι να απαντήσουν. Μετά από αυτή την διευκρίνιση οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν χωρίς καμία άρνηση από την πλευρά των ερωτώμενων.

Συνεντευκτές ήταν η Μαρία Θωμά, Βίκυ Καραμπάτσου και Τάνια Πράπα. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ξεκίνησε στις 5-4-1996 και ολοκληρώθηκε στις 23-4-1996, σε ελάχιστες περιπτώσεις παραγματοποιήθηκε και δεύτερη επίσκεψη στα σπίτια των ερωτώμενων.

Τρόπος ανάλυσης πληροφοριών:

Έγινε ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των δεδομένων ανάλογα με τον τύπο της ερώτησης που επεξεργαζόταν κάθε φορά, έτσι ώστε να εξαχθούν ακριβή αποτελέσματα.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ (ΠΙΝΑΚΕΣ 1-6):

Στο σύνολο των 50 ερωτηθέντων βρέθηκε μόνο 1 άντρας μόνος γονέας ποσοστό 2%, 21 μονογονεϊκές οικογένειες είχαν 1 μόνο παιδί, ποσοστό 42%, ενώ μόνο ένα 2% των οικογενειών είχαν 6 παιδιά. Η πλειψηφία των ερωτηθέντων (48%) είναι ηλικίας από 30 ετών έως 44 ετών κανείς τους όμως δεν υπερβαίνει τα 64 έτη. Επίσης είναι όλοι ενήλικες (άνω των 18 ετών).

Στην οικογενειακή κατάσταση το υψηλότερο ποσοστό είναι διαζευγμένοι/ες (34%) ενώ το μικρότερο είναι οι εγκαταλελειμμένοι /ες που αποτελούν το 8%.

Το μορφωτικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα χαμηλό καθώς 20% από τους μόνους γονείς είναι αναλφάβητοι και το 32% είναι απόφοιτοι του δημοτικού και 4% εξ αυτών μόνο είναι πτυχιούχοι ανώτερων ή ανώτατων σχολών.

Οι περισσότεροι έχουν τόπο γέννησης το Περιστέρι (34%) ενώ δεύτεροι στη σειρά είναι αυτοί που μένουν στο Περιστέρι λόγω γάμου (20%).

B. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΑΝΕΡΓΙΑ - ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ (ΠΙΝΑΚΕΣ 7-17)

Όσον αφορά τον Τύπο 1 (μόνοι γονείς με παιδιά) στο σύνολο 33 οικογενειών οι 20 μόνου γονείς είναι εργαζόμενοι (58%) ενώ αντίθετα στον Τύπο 2 (μόνος γονέας με παιδιά και συγγενείς ή σύντροφο) σε σύνολο 17 οικογενειών 5 μόνο μόνου γονείς εργάζονται.

Από το σύνολο των εργαζομένων και των δύο τύπων τα επαγγέλματα που επικρατούν είναι οι καθαρίστριες - οικιακοί βοηθοί και οι εργάτριες βιοτεχνιών. Η πλειοψηφία των εργαζομένων δε, απασχολείται σταθερά όλο το χρόνο σε ποσοστό περίπου 80% ενώ ταυτόχρονα οι 22 (99%) από τους 23 έχουν μόνο μια κύρια απασχόληση. Και βέβαια λίγοι παραπάνω από τους μισούς εργάζονται εκτός της περιοχής του Περιστερίου.

Από το σύνολο τώρα των μη εργαζομένων μόνων γονέων (δηλ. 54%), το 34% ασχολείται με τα οικιακά ενώ το 14% είναι σήμερα άνεργοι ενώ παλιότερα η πλειψηφία αυτών εργαζόταν κυρίως στον ιδιωτικό τομέα.

Οι περισσότεροι άνεργοι είναι δηλωμένοι και ψάχνουν για εργασία μέσω προσωπικών γνωριμιών και αγγελιών. Οι περισσότερες νοικοκυρές δε, θέλουν να εργαστούν αλλά θεωρούν βασικό εμπόδιο την φροντίδα των παιδιών τους.

Γ. ΕΙΣΟΔΗΜΑ (ΠΙΝΑΚΕΣ 18-20)

Στον Τύπο 1 φαίνεται πως οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 33,3% έχουν ένα συνδυασμό πηγών εισοδήματος (π.χ. εργασία, επιδόματα, διατροφή) και 30% έχουν συνδυασμό πηγών από εργασία και επιδόματα. Και στον Τύπο2 όμως δεν βλέπουμε ιδιαίτερες διαφορές εκτός του ότι αναφέρουν και άλλες πηγές εισοδήματα που είναι κυρίως συγγενικές.

Επίσης και στους δύο τύπους βλέπουμε ότι το ύψος του εισοδήματος είναι ιδιαίτερα χαμηλό καθώς το ύψος του εισοδήματος μηνιαίως δεν ξεπερνά τις 75.000 δρχ. για το 80% των ερωτηθέντων και φαίνεται επίσης ότι για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ποσοστό 84% το εισόδημα που έχουν είναι σταθερό. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο ένας μόνος γονέας που δήλωσε το υψηλότερο εισόδημα (100.000-150.000 δρχ.) είναι ο μόνος πατέρας (2%).

Δ. ΒΙΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ (ΠΙΝΑΚΕΣ 21-24)

Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα της έρευνας όσον αφορά το εισόδημα και το βιοτικό επίπεδο των μονογονεϊκών οικογενειών. Μόνο το 36% στο σύνολο των ερωτηθέντων διαθέτει ιδιόκτητο σπίτι ενώ (το 62%) η πλειοψηφία μένει με ενοίκιο.

Άλλο ενδεικτικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι μόνο 20% των ερωτηθέντων καταφέρουν να πάνε για 15 ημέρες μια φορά το χρόνο διακοπές και μόλις 8% στο σύνολο διαθέτει Ι.Χ. αυτοκίνητο.

Ε. ΑΝΑΓΚΕΣ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ (ΠΙΝΑΚΕΣ 25-28)

Στο σύνολο των ερωτηθέντων 66% αντιμετωπίζει πολύ σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Το 28% αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα κατοικίας ενώ 20% αντιμετωπίζει πολύ σοβαρά προβλήματα με την φροντίδα των παιδιών.

Η ανεργία αποτελεί πολύ σοβαρό πρόβλημα για το 28% των ερωτηθέντων. Οι μόνοι γονείς που θεωρούν την μη αποδοχή των μόνων γονέων από το κοινωνικό σύνολο σοβαρό πρόβλημα και 3 στους 50 είναι το 60%.

Το 50% των μόνων γονέων αφιερώνει όλη την ημέρα στην φροντίδα των παιδιών, το 74% δεν έχει καμία άλλη βοήθεια στην φροντίδα των παιδιών. Ακόμη και στον Τύπο 2 μόνο οι 6 από τους 17 έχουν βοήθεια σ' αυτό το ζήτημα από τους συγγενείς (δηλ. το 32,5%).

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μόνοι γονείς σε σχέση με την συμπεριφορά των παιδιών τους όπως προκύπτει μέσα από την έρευνα είναι η υπερενεργητικότητα (40%), οι μαθησιακές δυσκολίες (38%) και η επιθετικότητα (24%).

Για τους μόνους γονείς κυρίαρχο ψυχολογικό πρόβλημα είναι η μοναξιά (50%) ενώ πολύ συχνά αισθάνονται απογοητευμένοι σε ποσοστό 48% και πολύ πιεσμένοι (46%). Αντίθετα όμως βλέπουμε ότι 50% από τους ερωτηθέντες δεν είναι ποτέ απαθείς ή αδρανείς.

Z. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ - ΚΟΙΝΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ (ΠΙΝΑΚΕΣ 29-33)

Οι περισσότερες οικογένειες δεν δείχνουν να έχουν κανένα ενδιαφέρον εφόσον ασχολούνται αποκλειστικά με την φροντίδα των παιδιών και τις δουλειές του σπιτιού. Φαίνεται επίσης ότι και όταν έχουν ελεύθερο χρόνο δεν πηγαίνουν πουθενά σε ποσοστό 60%.

Σε ποσοστό 50% των ερωτηθέντων ενημερώνονται καθημερινά τις ειδήσεις από την τηλεόραση ενώ 36% από το ραδιόφωνο. Το 24% δεν διαβάζει ποτέ εφημερίδα.

Οι ερωτηθέντες συνδυάζουν τις παρές τους (ζευγάρια, οικογένειες, συγγενείς κλπ) σε ποσοστό 38% και μόνο το 2% επιλέγει την συναναστροφή με άλλες μονογονεϊκές οικογένειες.

Οι ερωτηθέντες δεν συμμετέχουν γενικά σε αθλητικές, επιμορφωτικές, ψυχαγωγικές, πολιτικές, συνδικαλιστικές κλπ δραστηριότητες. Μόνο το 8% συμμετέχει στο σύλλογο γονέων και κηδεμόνων. Αντίθετα όμως για ένα καυτό πρόβλημα της γειτονιάς τους θα συμμετείχαν σε μαζικές κινητοποιήσεις σε ποσοστό 60%.

Η. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΝΑΓΚΩΝ (ΠΙΝΑΚΕΣ 34, 35)

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων - όπως ήταν αναμενόμενο - εξυπηρετείται από την υπηρεσία Πρόνοιας της Νομαρχίας Δυτ. Αττικής. Μόνο 7 (14%) από τους 50 ερωτηθέντες δεν εξυπηρετείται από καμία υπηρεσία.

Για την αντιμετώπιση των αναγκών τους οι περισσότεροι (46%) προτείνουν πρωτ' απ' όλα τις οικονομικές παροχές για αντιμετώπιση τρεχουσών αναγκών διατροφής, ένδυση κλπ και ακολουθούν η επιδότηση ενοικίου και τα στεγαστικά δάνεια (22%) καθώς επίσης (14%) τα προγράμματα φροντίδας παιδιών σχολικής ηλικίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η υλοποίηση αυτής της εργασίας τόσο με τη βιβλιογραφική μελέτη όσο και με την έρευνα που διενεργήθηκε στόχευε στην κατάρρευση των μύθων που υπήρχαν για την μονογονεϊκή οικογένεια και στην καταγραφή της πραγματικής θέσης στην οποία βρίσκεται.

Ειδικότερα στόχος της έρευνας είναι να συσσωρευτεί η απαραίτητη γνώση που σχετίζεται με την θέση, τις ανάγκες, τα προβλήματα και την δράση των μονογονεϊκών οικογενειών.

Από την ερευνητική μας μελέτη προέκυψαν τα κάτωθι συμπεράσματα:

- Η συντριπτική πλειοψηφία των μονογονεϊκών οικογενειών έχουν ως αρχηγό - γυναίκα.
- Η επαγγελματική τους κατάρτιση είναι ελάχιστη, το μορφωτικό τους επίπεδο χαμηλό και η απασχόλησή τους είναι κυρίως οικιακή.
- Η έλλειψη ελεύθερου χρόνου και η αποκλειστική φροντίδα των παιδιών τις αποκλείει από δραστηριότητες και ενδιαφέροντα ελεύθερου χρόνου (π.χ. αθλητικές, πολιτιστικές κ.α.)
- Η έλλειψη εργασίας, η διαρκής φροντίδα των παιδιών, η καθημερινότητα δημιουργούν έντονα ψυχολογικά προβλήματα (μοναξιά, απογοήτευση κ.α.)
- Η ενημέρωση της μόνης μητέρας γίνεται κυρίως από την τηλεόραση και λιγότερο από τον τύπο και το ραδιόφωνο.
- Έχουν πλήρη γνώση των αναγκών και των προβλημάτων τους και προτείνουν ανάλογες λύσεις. Ειδικότερα, βασικά προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών είναι: οικονομικά, στέγης, υγείας και φροντίδας των παιδιών. Αντίστοιχα οι λύσεις που προτείνουν είναι περισσότερες οικονομικές παροχές, στεγαστικά δάνεια, επιδότηση ενοικίου καθώς και προγράμματα απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας.

Γενικότερα η μονογονεϊκή οικογένεια μέσα στο κλίμα της αλλαγής των οικογενειακών δομών αποτελεί νέο τρόπο οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής.

Έχει πάψει πλέον κατά το μεγαλύτερο ποσοστό να θεωρείται «αποκλίνων» τρόπος ζωής αλλά δεν έχει πάψει να βρίσκεται στα κατώτερα επίπεδα φτώχειας.

Αυτή η θέση της θα επιβαρυνθεί ακόμα πιο πολύ τόσο από τις αλλαγές στην αγορά εργασίας που ήδη συμβαίνουν και τους κύριους δημογραφικούς δείκτες όσο και από αυτές που θα προκύψουν από την ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς.

Πέρα από την οικονομική θέση που έχει η μονογονεϊκή οικογένεια, επηρεάζεται άμεσα και η κοινωνική της θέση όσο και τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει από την μη ύπαρξη συγκροτημένης και αποτελεσματικής πολιτικής για αυτή.

Ο κεντρικός σχεδιασμός της κοινωνικής πολιτικής δεν επιτρέπει την ανάπτυξη πλουραλισμού στον τομέα προγραμμάτων σε τοπικό επίπεδο με τη συνεργασία πολλών φορέων (συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των άτυπων δικτύων φροντίδας και των ιδιωτών ενδιαφερομένων καθώς και επιστημόνων (κοιν. λειτουργών, ψυχολόγων κλπ) και με σεβασμό στις ιδιαιτερότητες που υπάρχουν.

Αυτό γίνεται επειδή υπάρχει ελλιπή πληροφόρηση αυτών που οργανώνουν και ασκούν κοινωνική πολιτική της κοινωνικής πραγματικότητας ιδιαίτερα των μονογονεϊκών οικογενειών με αποτέλεσμα την ύπαρξη ανισότητας ανάμεσα στους αποδέκτες αυτής της πολιτικής, ανισότητα που αποβαίνει εις βάρος των μονογονεϊκών οικογενειών.

Η θέση της επιβαρύνεται επιπλέον από την έλλειψη στοιχείων για αυτές σχετικά με την φροντίδα των παιδιών, τις ανάγκες και τα προβλήματά τους όπως και για το πόσο ικανοποιημένες είναι από το σύστημα παιδικής προστασίας (π.χ. παιδικοί σταθμοί) καθώς και από την επιδοματική πολιτική που ασκείται για αυτές.

Όσο αφορά τον τομέα της εργασίας οι γυναίκες ασχολούνται μερικώς μόνο, λόγω της ανάγκης παρουσίας τους στην οικογένεια (διπλός ρόλος πατέρα και μητέρας) παρ' όλο που οι οικονομικές παροχές είναι μικρές και η κοιν. Ασφάλιση ελάχιστη.

2. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Αναγνωρίζοντας τις αλλαγές στις δομές της οικογένειας, δημιουργείται η ανάγκη για κατάλληλα μέτρα κοινωνικής πολιτικής, ολοκληρωμένης και με συνέπεια, προκειμένου να προωθήσει μια ισορροπημένη μεταχείριση, νομική, κοινωνική και οικονομικής προς τις οικογένειες. Έτσι θα τους απαλλάξει από επιπρόσθετες υποχρεώσεις και βάρη, συνεπώς θα τους βοηθήσει να ζήσουν με αξιοπρέπεια.

Γι' αυτό λοιπόν χρειάζεται:

- Να δοθεί έμφαση στον πρόληψη και ενίσχυση του θεσμού της οικογένειας, με σεξουαλική αγωγή και εκπαίδευση παιδιών, για υπεύθυνη γονεϊκότητα, να γίνει πληροφόρηση τι σημαίνει δέσμευση και γάμος.
- Να ενισχυθεί η προσαρμογή της οικογένειας στις σύγχρονες τάσεις και αλλαγές της κοινωνίας.
- Να υπάρξει αποδοχή της διαφορετικότητας της οικογένειας.

- Να δοθεί σημασία στις διεργασίες της λειτουργίας της οικογένειας και ιδιαίτερα της ψυχικής υγείας κατά την περίοδο μετάβασης στην μονογονεϊκή οικογένεια (κοινωνική παρέμβαση πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το διαζύγιο).
- Ψυχολογική υποστήριξη με ειδικές συμβουλευτικές υπηρεσίες για την πρόληψη της ατομικής και οικογενειακής αποδιοργάνωσης και για την αυτοπροστασία της.
- Εκπαίδευση και ενημέρωση των γονέων και ιδιαίτερα των άγαμων για την ιδιαιτερότητα των ψυχολογικών τους αναγκών, αυτών και των παιδιών τους, για την αναγκαιότητα - διατήρησης του ανδρικού ή γυναικείου πρότυπου, αναπλήρωσης του γονέα που λείπει, αγωγής των παιδιών με στόχο την αυτοσυνειδησία και την ενδυνάμωσή τους.
- Να γίνει μέριμνα για επαγγελματική αποκατάσταση του γονέα κατά προτεραιότητα ή ταχύρυθμη επαγγελματική εκπαίδευσή του, αν είναι ανεπάγγελτος.
- Προσαύξηση της οικογενειακής επιδότησης.
- Να δοθεί προτεραιότητα στις κοινωνικές παροχές με αύξηση των προνοιακών επιδομάτων και εφαρμογή ειδικής κατά περίπτωση, οικονομικής πολιτικής, όπως π.χ. καταβολή της διατροφής από το κράτος ή τον ασφαλιστικό φορέα, στην περίπτωση που δεν καταβάλλεται από τον γονέα με παράλληλα μέτρα για την εξασφάλιση της είσπραξης του ποσού από εκείνον που είναι υποχρεωμένος να καταβάλει την διατροφή.

Χορήγηση προτεραιότητας στην παροχή διαφόρων υπηρεσιών όπως:

- Στεγαστική πολιτική, φύλαξη παιδιών σε βρεφονηπιακούς σταθμούς.
- Μειωμένα ωράρια εργασίας ή αποφυγή ωραρίων που δεν εξυπηρετούν τη μητέρα (νυχτερινές βάρδιες κλπ).
- Απαλλαγές και διευκολύνσεις (φορολογικές απαλλαγές, ευνοϊκή ασφαλιστική πολιτική).
- Διευκολύνσεις για διακοπές και ψυχαγωγία.
- Κοινωνική παρέμβαση για υποστήριξη και εκπαίδευση των γονέων και παιδιών προκειμένου να αναπτύξουν ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις, να μάθουν να συμμορφώνονται στους κοινωνικούς κανόνες και να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους.
- Θεσμοθέτηση οργανικών θέσεων ειδικών κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων στα σχολεία όλων των βαθμίδων.
- Συνεργασία κοινωνικών λειτουργών με εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους στα σχολεία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των παιδιών που προέρχονται από μονογονεϊκή οικογένεια.

- Ευαισθητοποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και αυτοέλεγχός τους μέσω κανόνων δεοντολογίας.
- Νομική υποστήριξη με συμβουλευτικές νομικές υπηρεσίες και αναδιάρθρωση της υπάρχουσας νομοθεσίας.

Συμπερασματικά λοιπόν, πέρα από διακηρύξεις, ειδικά μέτρα και συμβουλές, χρειάζεται συστηματική προσπάθεια μιας αναχρονιστικής νοοτροπίας που αντιτάσσεται στη σύγχρονη επιδίωξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας και της αξιοπρέπειας.

Αποτελέσματα της έρευνας

1. 1 άντρας, 49 γυναίκες
2. $\alpha=21$, $\beta=17$, $\gamma=6$, $\delta=4$, $\varepsilon=1$, $\sigma=1$
3. $\alpha=0$, $\beta=13$, $\gamma=24$, $\delta=13$, $\varepsilon=0$
4. $\alpha=11$, $\beta=17$, $\gamma=9$, $\delta=4$, $\varepsilon=8$, $\sigma=1$
5. $\alpha=10$, $\beta=16$, $\gamma=14$, $\delta=3$, $\varepsilon=4$, $\sigma=2$, $\zeta=1$
6. $\alpha=17$, $\beta=10$, $\gamma=4$, $\delta=6$, $\varepsilon=7$, $\sigma=1$, $\zeta=5$
7. $\alpha=T_15/T_22$, $\beta=T_112/T_21$, $\gamma=T_12/T_21$, $\delta=T_13/T_24$, $\varepsilon=T_11/T_20$, $\sigma=T_19/T_28$, $\zeta=T_1=1/T_2=1$
8. 9 καθαρίστριες και οικιακοί βοηθοί
 - 3 φασόν - μοδίστρες
 - 6 εργάτριες βιοτεχνιών
 - 2 ιδιωτικοί υπάλληλοι
 - 1 πλασιέ
 - 2 Δημόσιοι υπάλληλοι και εκπαιδευτικοί
9. $\alpha=18$, $\beta=1$, $\gamma=4$
10. ΝΑΙ=10, ΟΧΙ=13, Δ.Α.=0
11. ΝΑΙ=1, ΟΧΙ=22, Δ.Α.=0
12. ΝΑΙ=16, ΟΧΙ=11, Δ.Α.=0
13. $\alpha=2$, $\beta=0$, $\gamma=12$, $\delta=1$, $\varepsilon=1$
14. ΝΑΙ=3, ΟΧΙ=4, Δ.Α.=0
15. $\alpha=1$, $\beta=1$, $\gamma=5$
16. Ν=15, Ο=2, Δ.Α.=0
17. $\alpha=10$, $\beta=5$, $\gamma=2$
18. $\alpha=T_11/T_20$, $\beta=T_16/T_22$, $\gamma=T_11/T_20$, $\delta=T_110/T_21$, $\varepsilon=T_111/T_27$, $\sigma=T_14/T_23$, $\zeta=T_10/T_24$
19. $\alpha=T_113/T_28$, $\beta=T_113/T_25$, $\gamma=T_15/T_22$, $\delta=T_11/T_20$, $\varepsilon=T_1/T_22$
20. $\alpha=42$, $\beta=1$, $\gamma=6$, $\delta=1$
21. $\alpha=T_112/T_26$, $\beta=T_120/T_211$, $\gamma=T_11/T_20$
22. $\alpha=33$, $\beta=17$

23. $\alpha=T_13/T_21$, $\beta=T_130/T_216$, $\gamma=0$

24. $\alpha=T_18/T_22$, $\beta=T_125/T_215$

25. $\alpha=23$, $\beta=25$, $\gamma=2$

27A. $\alpha=T_17/T_26$, $\beta=T_126/T_211$

27B. $\alpha=T_13/T_20$, $\beta=T_13/T_20$, $\gamma=T_11/T_26$

28.	NAI	OXI
	7	43
	10	40
	20	30
	19	31
	12	38
	6	49
	4	46
	11	39
	6	44
	5	45

30. $\alpha=8$, $\beta=9$, $\gamma=2$, $\delta=1$, $\varepsilon=30$

32. $\beta=0$, $\gamma=1$, $\delta=9$, $\varepsilon=1$, $\sigma\tau=10$, $\zeta=19$, $\eta=2$, $\theta=0$, $\iota=1$, $\nu=1$

33. $\alpha=1$, $\beta=0$, $\gamma=0$, $\delta=2$, $\varepsilon=0$, $\sigma\tau=4$, $\zeta=1$, $\eta=1$, $\iota=2$

34. $\alpha=8$, $\beta=6$, $\gamma=1$, $\delta=30$, $\varepsilon=4$, $\sigma\tau=1$

35. $\alpha=25$, $\beta=8$, $\gamma=9$, $\delta=1$, $\varepsilon=7$

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(για χρήση σε πτυχιακή εργασία)

Διάρκεια συνέντευξης 35' λεπτά

1. Φύλο μόνου γονέα/ αρχηγού της Οικογένειας

- Άνδρας Γυναίκα

2. Πόσα παιδιά υπάρχουν στην οικογένεια

- α. 1 παιδί δ. 4 παιδιά
β. 2 παιδιά ε. 5 παιδιά
γ. 3 παιδιά στ. 6 παιδιά και άνω

3. Τι ηλικία έχετε (Πόσο ετών είστε)

- α. κάτω από 18 ετών
β. 19-29 ετών
γ. 30-44 ετών
δ. 45-64 ετών
ε. 65 και άνω

4. Είστε μόνος γονέας επειδή είστε:

- α. Ανύπαντρος
β. Διαζευγμένος-η
γ. Σε διάσταση
δ. Εγκαταλελειμμένος-η
ε. Χήρος-α
στ. Δεν απαντώ

5. Έχετε τελειώσει:

- α. Μερικές τάξεις του Δημοτικού ή αναλφάβητοι
- β. Δημοτικό
- γ. Μερικές τάξεις σημερινού Γυμνασίου
- δ. Σημερινό Γυμνάσιο ή Κατώτερες Σχολές
- ε. Πλήρη Μέση Εκπαίδευση
- στ. Ανώτερες Σχολές
- ζ. Ανώτατες Σχολές

6. Κατοικείτε στην περιοχή Περιστερίου λόγω:

- α. Καταγωγής (γηγενής)
- β. Γάμου
- γ. Χωρισμού
- δ. Φίλων - Συγγενών
- ε. Κατοικίας
- στ. Εργασίας
- ζ. Τυχαία

7. Ασχολείστε ως:

- α. Ελεύθερος επαγγελματίας
- β. Ιδιωτικός υπάλληλος
- γ. Δημόσιος υπάλληλος
- δ. Άνεργος-η / Δεν εργάζομαι πουθενά
- ε. Συνταξιούχος-α
- στ. Οικιακά
- ζ. Δεν απαντώ

(Εάν ναι σε α, β, γ τότε πηγαίνουμε στην ερώτηση 8)

(Εάν ναι σε δ, ε, στ, τότε πηγαίνουμε στην ερώτηση 12)

8. Ποιο είναι το επάγγελμά σας;

9. Στο παραπάνω επάγγελμα που δηλώσατε ασχολείστε:

- α. Όλο το χρόνο
- β. Εποχιακά
- γ. Ευκαιριακά

10. Η εργασία σας είναι εντός των ορίων του Περιστερίου;

- α. ΝΑΙ β. ΟΧΙ γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

11. Εκτός από την κύρια εργασία σας, έχετε κάποια δεύτερη συμπληρωματική δουλειά;

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ
- γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

12. Έχετε εργαστεί κατά το παρελθόν;

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ
- γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

(Εάν ναι πηγαίνουμε στην ερώτηση 13)

(Εάν στην ερώτηση 7 απάντηση (στ) και στην ερώτηση 12 απάντηση (ΟΧΙ) πηγαίνουμε στις ερωτήσεις 16 και 17).

(Εάν στην ερώτηση 7 έχουμε απάντηση (δ) και στην ερώτηση 12 απάντηση (ΟΧΙ) τότε πηγαίνουμε στις ερωτήσεις 14 και 15.

13. Κατά την τελευταία σας εργασία απασχοληθήκατε:

- α. Ως ελεύθερος επαγγελματίας
- β. Ως μισθωτός Δημοσίου
- γ. Ως μισθωτός Ιδιωτικού Τομέα
- δ. Ως εργαζόμενος χωρίς αμοιβή σε οικογ. Επιχείρηση
- ε. Σε κάτι άλλο

14. Είστε δηλωμένος άνεργος στην υπηρεσία του Ο.Α.Ε.Δ.;

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ
- γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

15. Προσπαθείτε να βρείτε εργασία μέσω:

- α. Αγγελιών από τον Τύπο
- β. Προσωπικών γνωριμιών
- γ. Και με τους δύο παραπάνω τρόπους

16. Εσείς που δηλώσατε οικιακά, ενδιαφέρεστε να βρείτε εργασία;

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ
- γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

17. Εάν ναι, ποιος από τους παρακάτω αποτελεί εμπόδιο για εσάς;

- α. Τα παιδιά
- β. Η υγεία σας
- γ. Και τα δύο

18. Το μηνιαίο εισόδημα σας προέρχεται από:

- α. Σύμβαση χηρείας ή ορφάνιας
- β. Την εργασία σας
- γ. Διατροφή
- δ. Εργασία και επιδόματα
- ε. Συνδυασμό όλων των πηγών
- στ. Μόνο από τα επιδόματα
- ζ. Από άλλες πηγές

19. Ποιο είναι το ύψος του ποσού του μηνιαίου εισοδήματός σας;

- α. Κάτω από 50.000 δρχ.
- β. 51.000 δρχ. - 75.000 δρχ.
- γ. 76.000 δρχ. - 100.000 δρχ.
- δ. 101.000 δρχ. - 150.000 δρχ.
- ε. Δεν απαντώ

20. Το εισόδημα που αναφέρατε παραπάνω είναι σταθερό;

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ
- γ. Μικτό
- γ. Δεν απαντώ

21. Μένετε:

- α. Σε ιδιόκτητο σπίτι
- β. Με ενοίκιο
- γ. Δεν απαντώ

22. Στο σπίτι που κατοικείται μένετε:

α. Εσείς με τα παιδιά σας

β. Εσείς με τα παιδιά σας και με άτομο/α του συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντός σας

23. Έχετε αυτοκίνητο;

α. ΝΑΙ

β. ΟΧΙ

γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

24. Πηγαίνετε διακοπές τουλάχιστον για 15 ημέρες το χρόνο μακριά από το σπίτι σας;

α. ΝΑΙ

β. ΟΧΙ

γ. ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ

25. Ποια από τα παρακάτω προβλήματα αντιμετωπίζεται και θεωρείτε σημαντικά ότι είναι (Με σειρά σοβαρότητας)

	Πολύ σοβαρά	Αρκετά σοβαρά	Ελάχιστα σοβαρά	Δ.Α.
α. Οικονομικό πρόβλημα	☐	☐	☐	☐
β. Μη ύπαρξη εργασίας	☐	☐	☐	☐
γ. Προβλήματα στην εργασία	☐	☐	☐	☐
δ. Πρόβλημα στέγασης	☐	☐	☐	☐
ε. Προβλήματα υγείας	☐	☐	☐	☐
τ. Προβλήματα με την υγεία των άλλων μελών της οικογένειας.	☐	☐	☐	☐
ζ. Προβλήματα με την φροντίδα των παιδιών.	☐	☐	☐	☐

η. Προβλήματα με την εκπαίδευση των παιδιών.	☐	☐	☐	☐
θ. Προβλήματα με την συμπεριφορά των παιδιών	☐	☐	☐	☐
ι. Προβλήματα στις σχέσεις σας γενικά	☐	☐	☐	☐
κ. Δεν υπάρχει κοινωνική ζωή	☐	☐	☐	☐
λ. Δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος	☐	☐	☐	☐
μ. Μη αποδοχή από τους γύρω των μόνων γονέων	☐	☐	☐	☐
ν. Άλλα προβλήματα	☐	☐	☐	☐

26. Καθημερινά τι μέρος από το χρόνο σας αφιερώνετε για την φροντίδα των παιδιών:

- α. Μερικές ώρες
- β. Όλη την ημέρα
- γ. Δεν γνωρίζω

27^Α. Υπάρχει κάποιος που σας βοηθά στην φροντίδα των παιδιών;

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ

B. Αν ναι, τι είδους βοήθεια είναι;

- α. Κρατική (Δωρεάν)
- β. Ιδιωτική (Επ' αμοιβή)
- γ. Ιδιωτική (Δωρεάν από φίλους συγγενείς)

28. Θεωρείτε ότι τα παιδιά σας παρουσιάζουν κάποια ή όλα από τα παρακάτω προβλήματα;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
α. Αδιαφορία	☐	☐
β. Έλλειψη κατανόησης	☐	☐
γ. Υπερενεργητικότητα	☐	☐
δ. Μαθησιακές δυσκολίες	☐	☐
ε. Επιθετικότητα	☐	☐
ζ. Απουσιάζουν από το σχολείο	☐	☐
η. Δειλία	☐	☐
θ. Έλλειψη εμπιστοσύνης	☐	☐
ι. Κάτι άλλο	☐	☐

29. Κατά διαστήματα αισθάνεστε:

	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
α. Μοναξιά	☐	☐	☐	☐
β. Πότε υπερκινητικότητα πότε μελαγχολία	☐	☐	☐	☐
γ. Καταπίεση	☐	☐	☐	☐
δ. Απογοήτευση	☐	☐	☐	☐
ε. Αδράνεια - Απάθεια	☐	☐	☐	☐
στ. Απομόνωση	☐	☐	☐	☐
ζ. Δεν έχετε όρεξη για τίποτα	☐	☐	☐	☐

30. Τον ελεύθερο χρόνο σας τον αφιερώνετε:

- α. Μέσα στη γειτονιά
- β. Στην περιοχή του Περιστερίου
- γ. Σε άλλη περιοχή
- δ. Και στα 3 παραπάνω
- ε. Δεν πηγαίνω πουθενά

31. Πως γίνεται η ενημέρωσή σας και από πού:

	Εφημερίδα	Ραδιόφωνο	Τηλεόραση
α. Καθημερινά	☐	☐	☐
β. Μερικές φορές την εβδομάδα	☐	☐	☐
γ. Μια φορά την εβδομάδα	☐	☐	☐
δ. Σπάνια	☐	☐	☐
ε. Ποτέ	☐	☐	☐
στ. Δεν απαντώ	☐	☐	☐

32. Έρχεστε σε επαφή / επικοινωνία:

- α. Μόνο με γυναίκες
- β. Μόνο με άντρες
- γ. Με ζευγάρια
- δ. Με οικογένειες (με παιδιά)
- ε. Άλλες Μονογονεϊκές οικογένειες
- στ. Με συγγενείς
- ζ. Συνδυάζετε τις παρέες
- η. Με όλους
- θ. Με κανένα
- ι. Με άλλες παρέες
- κ. Δεν απαντώ

33. Σε ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες συμμετέχετε:

- α. Αθλητικές
- β. Ψυχαγωγικές
- γ. Πολιτιστικές
- δ. Θρησκευτικές
- ε. Σύλλογοι για την προστασία
του περιβάλλοντος

- στ. Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων
- ζ. Πολιτικό κόμμα
- η. Συνδικαλιστικό
- θ. Επιμορφωτικές εκδηλώσεις

34. Για την επίλυση των τοπικών προβλημάτων τι κάνετε;

- α. Αφήνετε τους αρμόδιους να κάνουν τη δουλειά τους
- β. Απευθύνεστε οι ίδιοι στους αρμόδιους
- γ. Απευθύνεστε σε συλλόγους ή οργανώσεις για να κάνουν κάτι
- δ. Παίρνετε μέρος σε μαζικές κινητοποιήσεις
- ε. Δεν γνωρίζω
- στ. Δεν απαντώ

35. Από ποιες υπηρεσίες της Δυτικής Αττικής εξυπηρετείστε:

- α. Την Κοινωνική Υπηρεσία της Νομαρχίας
- β. Την Κοινωνική Υπηρεσία του Ε.Ο.Π.
- γ. Δήμο, Εφορία
- δ. Άλλες Υπηρεσίες
- ε. Δεν εξυπηρετούμε από καμιά

36. Σε ποια σειρά θα τοποθετούσατε τις παρακάτω προτάσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων και αναγκών σας:

	1	2	3	Δ.Α.
α. Περισσότερες παροχές από το κράτος (επιδόματα, φορολογία κ.α.)	☐	☐	☐	☐
β. Περισσότεροι Βρεφονηπιακοί Σταθ.	☐	☐	☐	☐
γ. Περισσότεροι Παιδικοί Σταθμοί με πιο πολλές ώρες λειτουργίας	☐	☐	☐	☐

- δ. Προγράμματα φροντίδας και απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας
- στ. Ευέλικτο ωράριο εργασίας
- ζ. Δυνατότητες επαγγελματικής κατάρτισης
- η. Δυνατότητα επιδότησης ενοικίου και προτεραιότητα σε στεγαστικά δάνεια

ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

ΠΙΝ. 1

ΦΥΛΟ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
ΑΝΔΡΕΣ	1
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	<u>49</u>
	50

ΠΙΝ.2

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 50)
1 παιδί	21
2 παιδιά	17
3 παιδιά	6
4 παιδιά	4
5 παιδιά	1
6 παιδιά	<u>1</u>
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.3

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ

ΗΛΙΚΙΑ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Κάτω από 18 ετών	-
19 - 29 ετών	13
30 - 44 ετών	24
45 - 64 ετών	13
65 και άνω	<u>-</u>
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ. 4: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤ.	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Ανύπαντρος -η	11
Διαζευγμένος-η	17
Σε διάσταση	9
Εγκαταλελειμμένος-η	4
Χήρος-α	8
Δεν απαντώ	1
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.5: ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Μερικές τάξεις του Δημοτικού ή αναλφάβητοι	10
Δημοτικό	16
Μερικές τάξεις σημερινού Γυμνασίου	14
Σημερινό γυμνάσιο ή κατώτερες Σχολές	3
Πλήρης μέση εκπαίδευση	4
Ανώτερες σχολές	2
Ανώτατες σχολές	1
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.6: ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΛΟΓΟΙ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 50)
ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ	17
ΓΑΜΟΥ	10
ΧΩΡΙΣΜΟΥ	4
ΦΙΛΩΝ-ΣΥΓΓΕΝΩΝ	6
ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	7
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1
ΤΥΧΑΙΑ	5
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.7: ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΤΥΠΟΣ-1 (αρ. 33)	ΤΥΠΟΣ-2 (αρ.17)	ΣΥΝΟΛΟ (50 οικογ.)
Ελεύθερος επαγγελματίας	5	2	
Ιδιωτικός υπάλληλος	12	1	
Δημόσιος υπάλληλος	2	1	
Άνεργος-η/Δεν εργάζομαι πουθενά	3	4	
Συνταξιούχος-α	1	-	
Οικιακά	9	8	
Δεν απαντώ	1	1	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.8: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 23)
Καθαρίστριες ή οικιακοί βοηθοί	9
Φασόν - Μοδίστρες	3
Εργάτριες Βιοτεχνιών	6
Ιδιωτικοί υπάλληλοι	2
Πλασιέ	1
Δημόσιοι υπάλληλοι και εκπαιδευτικοί	2
ΣΥΝΟΛΟ	

ΠΙΝ.9: ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.23)
Όλο το χρόνο	18
Εποχιακά	1
Ευκαιριακά	4
ΣΥΝΟΛΟ	23

ΠΙΝ.10: ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.23)
ΝΑΙ	10
ΟΧΙ	13
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-
ΣΥΝΟΛΟ	23

ΠΙΝ.11: ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ
ΝΑΙ	1
ΟΧΙ	22
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-
ΣΥΝΟΛΟ	23

ΠΙΝ.12: ΔΟΥΛΕΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΤΩΝ ΜΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΘ.

ΕΧΟΥΝ ΔΟΥΛΕΨΕΙ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (27)
ΝΑΙ	16
ΟΧΙ	11
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-
ΣΥΝΟΛΟ	27

ΠΙΝ.13: ΣΧΕΣΗ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΜΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤ.

ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.16)
ΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	2
ΩΣ ΜΙΣΘΩΤΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ	-
ΩΣ ΜΙΣΘΩΤΟΣ Ι.Δ. ΤΟΜΕΑ	12
ΩΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΧΩΡΙΣ ΑΜΟΙΒΗ ΣΕ	
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	1
ΣΕ ΚΑΤΙ ΑΛΛΟ	1
ΣΥΝΟΛΟ	16

ΠΙΝ.14: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΗΛΩΘΕΝΤΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΑΝΕΡΓΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΔΗΛΩΜΕΝΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.7)
ΝΑΙ	3
ΟΧΙ	4
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-
ΣΥΝΟΛΟ	23

ΠΙΝ.15: ΤΡΟΠΟΙ ΕΞΕΥΡΕΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΕΡΓΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΤΡΟΠΟΙ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 7)
Αγγελίες από τον τύπο	1
Προσωπικών γνωριμιών	1
Και με τους δύο τρόπους	5
ΣΥΝΟΛΟ	7

ΠΙΝ.16: ΕΡΩΤΗΘΕΙΣΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΕΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΕΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 15)
ΝΑΙ	15
ΟΧΙ	-
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-
ΣΥΝΟΛΟ	15

ΠΙΝ.17: ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΞΕΥΡΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΕΜΠΟΔΙΑ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 17)
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	10
Η ΥΓΕΙΑ ΣΑΣ	5
ΚΑΙ ΤΑ ΔΥΟ	2
ΣΥΝΟΛΟ	17

ΠΙΝ.18: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟ ΝΟΙΚΟ-ΚΥΡΙΟΥ

ΠΗΓΗ	ΤΥΠΟΣ-1	ΤΥΠΟΣ-2	ΣΥΝΟΛΟ
Σύνταξη χηρείας/ορφάνιας	1	-	
Την εργασία σας	6	2	
Διατροφή 1	1	-	
Εργασία και Επιδόματα	10	1	
Συνδυασμό όλων των πηγών	11	7	
Μόνο από τα επιδόματα	4	3	
Από άλλες πηγές	-	4	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.19: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΥΨΟΥΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

ΥΨΟΣ	ΤΥΠΟΣ-1	ΤΥΠΟΣ-2	ΣΥΝΟΛΟ
Κάτω από 50.000 δρχ.	13	8	
51.000δρχ.-75.000 δρχ.	13	5	
76.000 δρχ.-100.000 δρχ.	5	2	
101.000 δρχ.-150.000 δρχ.	1	-	
Δεν απαντώ	1	2	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.20: ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ. 50)
ΝΑΙ	42
ΟΧΙ	1
ΜΙΚΤΟ	6
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	1
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.21: ΒΙΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

ΒΙΟΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΤΥΠΟΣ-1	ΤΥΠΟΣ-2	ΣΥΝΟΛΟ
Σε ιδιόκτητο σπίτι	12	6	
Με ενοίκιο	20	11	
Δεν απαντώ	1	-	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.22: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΒΑΣΗ ΤΥΠΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

ΤΥΠΟΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Μόνος/η με τα παιδιά	33
Με τα παιδιά και με άτομο/α του φιλικού ή οικογενειακού περι/λοντος	17
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.23: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΟΧΗ Ι.Χ.

ΚΑΤΟΧΟΣ Ι.Χ.	ΤΥΠΟΣ-1	ΤΥΠΟΣ-2	ΣΥΝΟΛΟ
ΝΑΙ	3	1	
ΟΧΙ	30	16	
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-	-	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.24: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΕΛΑΧΙΣΤΕΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΤΟ ΧΡΟΝΟ 15 ΗΜΕΡΕΣ

	ΤΥΠΟΣ-1	ΤΥΠΟΣ-2	ΣΥΝΟΛΟ
ΝΑΙ	8	2	
ΟΧΙ	25	15	
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	-	-	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.25: ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΜΕ ΣΕΙΡΑ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	Πολύ σοβαρά	Αρκετά σοβαρά	Ελάχιστα σοβαρά	Δ.Α.	Σύνολο
Οικονομικό πρόβλημα	33	13	3	1	50
Μη ύπαρξη εργασίας	14	5	1	30	50
Προβλήματα στην εργασία	4	4	1	41	50
Πρόβλημα στέγασης	14	9	2	25	50
Πρόβλημα υγείας	12	10	7	21	50
Προβλήματα με την υγεία των άλλων μελών της οικογένειας	7	7	3	33	50
Προβλήματα με την φροντίδα των παιδιών	11	12	5	22	50
Προβλήματα με την εκπαίδευση των παιδιών	3	9	4	34	50
Προβλήματα με την συμπεριφορά των παιδιών	5	7	5	33	50
Προβλήματα στις σχέσεις σας γενικά	6	4	1	39	50
Δεν υπάρχει κοινωνική ζωή	6	16	8	20	50
Δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος	3	12	7	28	50
Μη αποδοχή από τους γύρω	1	2	1	46	50
Των μόνων γονέων άλλα προβλήματα	1	-	-	49	50

ΠΙΝ.26: ΧΡΟΝΟΣ ΠΟΥ ΑΦΙΕΡΩΝΟΥΝ ΟΙ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Μερικές ώρες	23
Όλη την ημέρα	25
Δεν γνωρίζω	2
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.27: ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

ΕΙΔΟΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	ΤΥΠΟΣ-1	ΤΥΠΟΣ-2	ΣΥΝΟΛΟ
Κρατική (δωρεάν)	3	-	
Ιδιωτική (επ' αμοιβή)	3	-	
Ιδιωτική (δωρεάν από συγγενείς)	1	6	
Καμιά βοήθεια	26	11	
ΣΥΝΟΛΟ	33	17	50

ΠΙΝ.27: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ (αρ.50)
Αδιαφορία	7	43	50
Έλλειψη κατανόησης	10	40	50
Υπερενεργητικότητα	20	30	50
Μαθησιακές δυσκολίες	19	31	50
Επιθετικότητα	12	38	50
Αντικοινωνικότητα	6	44	50
Απουσιάζουν από σχολείο	4	46	50
Δειλία	11	39	50
Έλλειψη εμπιστοσύνης	6	44	50
Κάτι άλλο	5	45	50

ΠΙΝ.28: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
Μοναξιά	25	13	6	6
Πότε υπερκινητικότητα, πότε μελαγχολία	13	20	7	10
Καταπίεση	23	14	2	11
Απογοήτευση	24	12	4	10
Αδράνεια - Απάθεια	4	11	9	25
Απομόνωση	13	11	8	18
Δεν έχετε όρεξη για τίποτα	15	13	8	14

ΠΙΝ.29: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Μέσα στη γειτονιά	8
Στην περιοχή Περιστερίου	9
Σε άλλη περιοχή	2
Και στα 3 παραπάνω	1
Δεν πηγαίνω πουθενά	30
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.30: ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΑΠΟ ΤΑ Μ.Μ.Ε

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ	ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	T.V.	
Καθημερινά	7	18	25
Μερικές φορές την εβδομάδα	13	15	14
Μία φορά την εβδομάδα	3	-	1
Σπάνια	15	5	6
Ποτέ	12	11	3
Δεν απαντώ	-	1	1
ΣΥΝΟΛΟ	50	50	50

ΠΙΝ.31: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΠΑΡΕΕΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Μόνο με γυναίκες	6
Μόνο με άντρες	-
Με ζευγάρια	1
Με οικογένειες (με παιδιά)	9
Άλλες μονογονεϊκές οικογ.	1
Με συγγενείς	10
Συνδιάζετε τις παρέες	19
Με όλους	2
Με κανένα	-
Με άλλες παρέες	1
Δεν απαντώ	1
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.32: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
Αθλητικές	1	49	50
Ψυχαγωγικές	-	50	50
Πολιτιστικές	-	50	50
Θρησκευτικές	2	48	50
Σύλλογοι για την προστασία του περιβάλλοντος	-	50	50
Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων	4	46	50
Πολιτικό κόμμα	1	49	50
Συνδικαλισμό	1	49	50
Επιμορφωτικές εκδηλώσεις	2	48	50

ΠΙΝ.33: ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ - ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΣΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Αφήνετε τους αρμόδιους να κάνουν τη δουλειά τους	8
Απευθύνεστε οι ίδιοι στους αρμοδίου	6
Απευθύνεστε σε συλλόγους ή οργανώσεις για να κάνετε κάτι	1
Παίρνετε μέρος σε μαζικές κινητοποιήσεις με άλλους ενδιαφερόμενους	30
Δεν γνωρίζω	4
Δεν απαντώ	1
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.34: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΦΟΡΕΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΕΡΩΤΗ-ΘΕΝΤΩΝ

ΦΟΡΕΙΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ (αρ.50)
Την Κοινωνική Υπηρεσία της Νομαρχίας	25
Την Κοινωνική Υπηρεσία του Ε.Ο.Π.	8
Δήμο Ενορία	9
Άλλες Υπηρεσίες	1
Δεν εξυπηρετούνται από καμιά	7
ΣΥΝΟΛΟ	50

ΠΙΝ.35: ΙΕΡΑΡΧΙΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	1	2	3	Δ.Α.	ΣΥΝΟΛΟ
Περισσότερες οικονομικές παροχές από το κράτος	23	7	3	17	50
Περισσότεροι βρεφονηπιακοί σταθμοί	2	6	2	40	50
Περισσότεροι Παιδικοί Σταθμοί με πιο πολλές ώρες λειτουργίας	1	4	5	40	50
Προβλήματα φροντίδας και απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας	7	9	10	24	50
Περισσότερες συμβουλευτικές υπηρεσίες	1	6	4	39	50
Ευέλικτο ωράριο εργασίας	2	4	7	37	50
Δυνατότητες επαγγελματικής κατάρτισης	2	6	3	39	50
Δυνατότητα επιδότησης ενοικίου και προτεραιότητα για στεγαστικά δάνεια.	11	6	5	28	50

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Λευκή Βίβλος ΕΟΚ

ΑΓΑΘΩΝΟΣ - ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Ε., επιμέλεια του: *Κακοποίηση - Παραμέληση Παιδιών*, εκδ. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα, 1987.

ΑΓΑΘΩΝΟΣ - ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Ε., *Βία στην οικογένεια*, στο συλλογικό τόμο: *Φροντίδα για την οικογένεια*, Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας, Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών. Τσίτουρα Στ. (επιμ.), Αθήνα, 1990.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Οι Πολιτικοί Θεσμοί σε κρίση: 1922 - 1974*, Αθήνα, 1983.

ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ Γ., *Περί μητρικού ενστίκτου ή η απουσία του πατέρα*, αδημοσίευτο κείμενο από διάλεξη στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ., 1990.

ΓΕΤΙΜΗΣ Π., *Κοινωνικές πολιτικές και τοπικό κράτος*, στο Γετίμης Π. - Γράβαρης Δ. (επιμ.), *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική, η σύγχρονη προβληματική*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1993, σσ. 91-121.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Β., «Το Στοιχείο της «Αρωγής» στην «Νέα Κοινωνική Πολιτική», Μία Κριτική Παρουσίαση του «Πρωτογενούς Συστήματος Ασφάλειας, στο συλλογικό τόμο *Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα*, 3^ο Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 27-29 Νοεμβρίου 1991, εκδ. Ίδρυμα «Σάκη Καράγιωργα», Αθήνα, 1993, σσ 43-49.

ΓΙΩΣΑΦΑΤ Μ., «Ο κύκλος ζωής της οικογένειας και η ανάπτυξη του παιδιού», στον τόμο: *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής*, τόμ. 1, α μέρος, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, 1987, σσ. 99-122

ΔΑΝΕΖΗΣ Ι. Μ., συζήτηση στρογγυλού τραπέζιού για την «ανύπαντρη μητέρα» στα Πρακτικά Σεμιναρίου: «Το παιδί και οι γονείς του σε ειδικές ψυχοκοινωνικές συνθήκες», που οργάνωσε το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα», σσ. 9-58, Αθήνα, 1983.

ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ Ι., *Οικογενειακό Δίκαιο*, τόμ. 1, 1986.

ΔΗΜΟΥ Α., «Η μερική απασχόληση: ένα γυναικείο φαινόμενο της αγοράς εργασίας», *Σύγχρονα θέματα*, περίοδος Β, τ. 40, 1989, σσ. 55-60.

ΕΜΚΕ - ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ Η., *Η δημογραφική κατάσταση στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, 1988.

Ε.Σ.Υ.Ε., *Ερευνα Εργατικού Δυναμικού (Απασχολήσεως) Έτους 1987*, Αθήνα, 1988.

ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ Σ., *Το Κοινωνικό Κράτος Σήμερα. Ρόλος, Προβλήματα και Προοπτικές. Η Ελληνική Εμπειρία*, στο συλλογικό τόμο *Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα*, 3^ο Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 27-29 Νοεμβρίου 1991, εκδ. Ίδρυμα «Σάκη Καράγιωργα», Αθήνα, 1993, σσ. 318-331.

- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡ., «Η αγορά εργασίας μπροστά στην κρίση: αναδιάρθρωση της απασχόλησης και θέματα πολιτικής» στο συλλογικό τόμο *Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα*, 3^ο Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 27-29 Νοεμβρίου 1991, εκδ. Ίδρυμα «Σάκη Καράγιωργα», Αθήνα, 1993, σσ. 204-219.
- ΚΟΓΚΙΔΟΥ Δ., ΠΑΝΤΑΖΗΣ Π., «Μονογονεϊκές οικογένειες: περιορισμοί, ανάγκες και προοπτικές (στην περιοχή Ελευθερίου - Κορδελιού, Ευόσμου, Μενεμένης)». Εκθεση για την πρότυπη δράση ΦΤΩΧΕΙΑ 3, Θεσσαλονίκη, 1990.
- ΚΟΥΣΙΔΟΥ Τ., *Πρόνοια για την άγαμη μητέρα και το παιδί της*, Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας, 1977, σσ. 26-34.
- ΚΟΥΣΙΔΟΥ Τ., «Η θετή οικογένεια», στο συλλογικό τόμο: *Φροντίδα για την Οικογένεια*, Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας. Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης και Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών. Τσίτουρα Στ. (επιμ.), Αθήνα, 1990, σσ. 127-142.
- ΚΡΑΒΑΡΙΤΟΥ Γ., *Εργασία και δικαιώματα της γυναίκας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1991.
- ΚΡΑΒΑΡΙΤΟΥ Γ., «Οι συνέπειες των νέων μορφών απασχόλησης στο Εργατικό Δίκαιο και την κοινωνική ασφάλιση», *Θέσεις*, τ. 17, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1986.
- ΛΑΜΠΙΡΗ - ΔΗΜΑΚΗ Ι., «Οικογένεια και κοινωνική πολιτική» στο *Φροντίδα για την Οικογένεια*, Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας. Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης και Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών. Τσίτουρα Στ. (επιμ.), Αθήνα 1990, σσ. 201 - 212.
- ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λ., *Κύκλος της οικογενειακής ζωής και γυναικεία απασχόληση*, Αθήνα, 1983.
- ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λ., *Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια στην Ελλάδα και αλλού*, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1985.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ., «Στεγαστική πολιτική: Σημερινή κατάσταση και προοπτικές στις χώρες της Ε.Κ. και την Ελλάδα», στο *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική, Η σύγχρονη προβληματική*, Γεμίτης Π. - Γράβαρης Δ. (επιμ.), εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1993, σσ 313-360.
- ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη - Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1990.
- ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., «Οικογένεια - κράτος - κοινωνική πολιτική. Οριοθετήσεις και διαπλοκές», στο συλλογικό τόμο: *Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα*, 3^ο Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο 27-29 Νοεμβρίου 1991, εκδ. Ίδρυμα «Σάκη Καράγιωργα», Αθήνα, 1993^α, σσ. 702-714.
- ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., «Ατυπα δίκτυα φροντίδας και σύγχρονος προνοιακός πλουραρισμός», Εκλογή, τ. 93, 1992, σσ. 109-122.

ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ Γ., ΚΟΓΚΙΔΟΥ Δ., «Ορισμός της φτώχειας ή: από τον ορισμό της φτώχειας εξαρτώνται οι στατηγικές καταπολέμησής της», **ΦΤΩΧΕΙΑ** 3, Θεσσαλονίκη, 1991.

ABARBANEL A., Shared parenting after separation and divorce: a study of joint custody, *American Journal of Orthopsychiatry*, 49 (April 1979), pp. 320-329.

AHRONS C., The binuclear family: two households, one family, *Alternative Lifestyles*, 4 (November 1979), pp. 499-515.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BANDURA A. and WALTERS R. H. Adolescent aggression. A study of the influence of child-rearing practices and family interrelationships, Ronald, New York, 1959.

BOWLBY J. "Process of Mourning", International Journal of Psychoanalysis, 92, 317, 1961.

ΚΟΓΚΙΔΟΥ Δ.: Μονογενείς Οικογένειες, "Νέα Σύνορα" - Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995.

FREUD S., Le moi et le ca. Essais de psychanalyse, 3e partie, P.B. Payot, Paris, 1977, pp 177-234.

ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ Δ.: "Το παιδί αντιμέτωπο με το θάνατο και το πένθος στην οικογένεια" στο συλλογικό τόμο Φροντίδα για την οικογένεια, Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών. Τσίτουρα Στ. (επιμ.). Αθήνα. 1990.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ Ν.Ι., Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, Αθήνα, 1985.

ΣΚΥΦΤΗ Ζ.: "Δημογραφικές εξελίξεις, διαρθρωτικές μεταβολές της οικογένειας και κοινωνική πολιτική. (Σχέσεις κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικού δικαίου στη διαμόρφωση ενός πλαισίου προστασίας της οικογένειας", στο συλλογικό τόμο Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα, 3ο Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 27-29 Νοεμβρίου 1991, εκδ. Ιδρυμα "Σάκη Καράγιωργα", Αθήνα 1993, σσ. 754-762.

TROST J., One parent families after cohabitation In Deven F and Cliquet R.L. (eds), One parent families in Europe, The Netherlands Inter-University, Demographique Institute and the Population and Family Study Centre, Hague, Brussels, 1986.

ΤΣΙΑΝΤΗ Ι., "Οικογένεια σε κρίση" στο συλλογικό τόμο Φροντίδα για την Οικογένεια, Ελληνική Εταιρεία Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγή της Υγείας. Ελληνική Εταιρεία Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών. Τσίτουρα Στ. (επιμ.) Αθήνα, 1990, σσ 59-71.

ΦΙΛΙΑΣ Β., Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1977.